

**Юсупов И.**

**Бұлбил уясы.**

Қосықтар хәм поэма

Нөкис. «Билим» баспасы. 1997-жыл.

Электрон вариантының корректоры Б.Досымбетов.

Халық шайыры Ибрайым Юсуповтың поэзия шайдаларының нәзерине усынылып отырған "Бұлбил уясы" қосықтар хәм поэмалар жыйнағында сөз зергериниң хәр қыйлы жылларда жазылған түрли темадағы қосықтары орын алған. Бундағы хәр бир қосық өзиниң ширели көркемлиги, миллий бояўлары, жипек желислери менен оқыўшының жүрек сезимлерин жаўлап алады.

### **ҚОСЫҚТЫ СҮЙГЕН КЕҰИЛ**

«Қосық дүньяны гезип жүрип, бир күни Сырдарьяның арғы жағындағы қарақалпақлардың үйине қонақ болыпты, - деп жазған еди қазақтың уллы алымы Шоқан Ұәлийханов өзиниң 1904-жылы Петербуртта шыққан мийнетинде, - Есап-сансыз қарақалпақлар бахытлы аўылда жыйналып, қара кештен таң саз берип атқанша өзи шаршап, уйқыға жатқанша бул әжайып қонақты айттырыпты. Хош хаўазлы қонақтың көп ғана гүрриң-әңгимелерин, қосық хәм шежирелерин қарақалпақлар соннан ядына тоқып алыпты. Сонлықтан қарақалпақлар кең даланың ең бир хошхаўаз қосықшылары болып табылады...»

Сол дегендей, халқымыз эзелден өз ана тилиниң ғайрынағыс көркемлиги менен қосық шығарыўды сүйген хәм еле де солай. Өйткени қосық кисиниң кеўил күйин, арзыў-әрманын, қайғы-қуўанышын, өмирге болған инкарлығын, жүйрик қыялын жырлаўда теңи-тайы жоқ өнер. Қосық - халық тилиниң ең шийрин жемиси. Ол әсиресе, сулыў саз бенен, хош хаўаз бенен тил табысып, бир жерден хаўаз бере қойса адамда йошландырады да, жылатады да, жубатады да, өмирге ашық етеди, жасаўға қулшындырады.

Қосық адам кеўлине жақсылық булағынан суўсын береді. Қосықты сүйген кеўилден жаманлық шықпаўы тийис. Сонлықтан қосық, бурынғылар айтқандай, бендениң жаўырны бесиктен тартып, табытқа тийгенге дейин инсанға өмирлик руўхый жолдас болып жасайды.

Қосық өнерин жазба әдебиятта Европада «поэзия», Күн шығыста «шеъриат» деп атасады.

Жоқары сыпатлы қосықтың тили көркем, терең сырлы, астарлы мәнили болып келеди. Мақтумқулы «Саўылды қызық базарым» десе, Бердақ «Жүгим алып кәрўан кетти» дейди. Бул қосық қатарларының мәнисин шағып көрсеңиз,

инсан өмирінің мәңгилик емеслигинен, өткінши дәуранның налыш, кеуіл қапашылығы аңланады.

Сол айтқандай, Әжинияздың «Гузар дәрбентине құрған көшкімде дәртімди дәртілесер хәмдам болмады» дегени, М.Ю.Лермонтовтың «Жулдыз жулдыз бенен сәўбетлеседи» («Звезда с звездою говорит») деген қосық қатары хәм қайсы бир қыссадағы «Жулдыздан жол сорап, айға жетистим» деген қатар, -үшеуі де руўхый жақтан бири-бирине оғада үнлес мәниге ийе: адамзат кеуілден кеуілге жол тауып, хош мулаққат сыйласықта, бири-бирин сүйіп, түсинисип жасағанда ғана өмир сулыў, ўақты хош болады, инсанлар кеуілі сәўбетлесип жасаўға талпынады демекши.

Қосық көркем тилли, мәни жағынан усындай қупия сырлы болса, ол адамда терең ойлар оятады, кеуілди ийгиликли сезимлер менен тербетеди хәм жалпы адамзаттың ортақ руўхый мүлкине айланып, узақ жасайды.

Қара сөз бенен бираз жерден айландырып сүүретлеп түсиндиретуғын гәптің мәнисин шайырлық тилде бир қатар қосық пенен бере алыў мүмкин. Мәселен, Саадий бир қосығында «Дос қәдирин билмес досты көп адам» дейди, Пәми бар киси бул сөздің мәнисин дәрхал-ақ аңлайды. Буны қара сөз бенен узақ тусиндириўге туўра келеди.

Бирақ бул жерде прозаның орнын поэзия басады екен деп қарамаў лазым. Олардың хәр қайсысының руўхый мәдениетта өз орны бар. Деген менен, көркем әдебиет қайсы халықта болса да поэзияның уўызын емип, шайырлық булағынан саға алатуғыны мәлим. Дүнья әдебиятындағы қара сөздің (прозаның) уллы шеберлери Лев Толстой, Бальзак, Шолохов, Хэмингуэй, Абдулла Кадирий, Мухтар Аўезов, Шыңғыс Айтматовлар, шығарманы қосық пенен жазбаса да, шайырлық тәбияты терең дана талантлар болып, сонлықтан олардың шығармаларында, поэзия теңиздей толқып турады. Керисинше, хәзирги замандағы көп ғана роман, повестлердің өмири қысқалығының ең баслы себеби - олардың дәретиўшилерінде шайырлық тәбият жетіспейди. Олар, «еринбеген етикши болар» дегендей, көпиртип көп жазып, китап шығарады, ал жазғанлары тәсирсиз болып шығады ...

Сол сыяқлы, уйқасқа түскен сөздің бәри қосық бола бермейди, ал уйқастырып қосық жазғанның бәри шайыр емес.

Қосық дүньясында түрли қәлем силтеулер ушырап турады. Биреулер түйдек-түйдек қосықлар жазып, көп топламлар шығарып, өзін "шайырман" деп жәриялап, мақтатып, барақ нәтийжеде жәмийетшиликтің дыққат итибарына илинбей қалып атады. Базы ўақта, қандай да белгисиз биреу қәпелимде оғада жақсы бир-еки қосық шығаруы мүмкин. Ал бир пара талант ийелеринің бир-еки қосықлары менен ақ әдебиет тарийхында терең из қалдыртуғыны болады. Мысалы, Гүлмурат шайыр «Қайраўда жалғыз ғаз», Жаңабай шайыр «Қазы ийшан»,

«Ақсүңгил», Нурлыбай шайыр «Бала гүрең», Қыдырғияз бақсы «Өтениң соры», Избасар Фазылов «Қара қой» қосықтары менен журтшылыққа кең белгили болып қалды.

Буларды айтып атырғанымның мәниси, қосықтың көркемлігін сезинип, мәнисин шағып оқыўға яки тыңлаўға жаслай өз талғамыңды тәрбиялаў керек. Дыйқаншылықтың мәнисин билетуғын адам егинди көгине қарап-ақ оның қандай зүрәт беретуғынын айтады. Сондай, шайырлық сөзди мәзи уйқасқа түскен сылдыр сөзден айыра билетуғын боласаң.

Жоқары сыпатлы қосыққа - поэзияға түсинигинди, сезиминди тәрбиялаў ушын әўеле халық қосықтарын, дәстан хәм қиссаларды ықлас қойып көп оқыў лазым. Оннан кейин Бердақ, Әжиниязды, Наўайы, Мақтымқулы, Абай, Тоқай, сыяқлы түркий қосық дүньясының дана шайырларын (мүмкин қәдеринше түп нұсқасынан) жалықпай, сығалап оқыў керек. Хожа Ахмед Яссаўий, Сулайман Бақырғанийдиң ҳикиметлериниң ҳасыл нұсқасынан оқыў руўхына көп нәрсе береді. Соның менен бирге, Саадий, Ҳафиз, Омар Ҳайям, Жамийдиң шығармаларының аўдармаларын таўып оқысаң, олар да жатырған бир кең мукийт. Бирақ усылардың бәри менен бирге, европалық поэзиядан да азықланбасаң бираз жолдан қаласаң. Пушкин, Лермонтов, Байрон, Гете, Гейне, Шиллер Шекспир -буларды оқымай, шайырлық дүньясының мәңги булақтарынан суўсынладым дегениң ушқары гәп болады. Ал енди ҳәзирги дәўирдеги көрнекли шайырларды болса, өз заманласың сыпатында әлбетте бәрахама оқып барыўға туўра келеди. Олар менен бир жасап, бир ҳаўаны жутасыз ғой. Сонлықтан олар саған әлбетте хәммеден жақын, сениң өз кеўлиндеги дәртиңди жырлайды.

Көбиси мектеп хәм жойқары оқыў орынларының әдебият бағдарламаларына кирген ямаса класстан тыс оқыўда пайдаланатуғын қосықлардан ибарат болған бул жыйнақты басып шығарып отырған "Билим" баспасына миннетдаршылық билдирип оқыўшылар жәмийетшилигине шайырлық сөзди сүйиң, сонда кеўлиң йошлы, нәшели, пейлиң кең, көкирегин жақсы сезимге бай, хужданың пәк, өмириң ләззетли болады демекшимен.

Өмир өтер, биз қалармыз жасқада,  
Жулдызлар сәўбетин бузбас ҳасла да.  
Бул өмирдиң күн көристен басқа да,  
Руўхый ләззети мазалы болар. ...

*Ибрайым Юсупов 18-сентябрь 1996-жыл.*

## ЎАТАН СОҚПАҚЛАРЫ

### АНА ТИЛИМЕ

Жыраў сени бэйги атындай баплаған,  
Шешенлер даўда шыңлап сени таплаған.  
Алпамыслар уран етип урыста,  
Бердақ сени курал етип саплаған.

Байтерексең өскен гөне тамырдан,  
Дилўарлығың қыл суўырған қамырдан.  
Қарақалпақтың кеўил қусы сайраса,  
Сөз қыйсыны ғазийнеңнен табылған.

Гүлпаршынлар баўыры оттай қамылып  
Қызлар сыңсып муңын айтқан шағынып,  
Сен арқалы ханды жумсап қатынлар,  
Әжинияз сайраған елин сағынып.

Нақылларың, шағып көрсем, маңыздан.  
Жуўабыйсаң зейин суўын ағызған.  
Атам саған азаматлық жан берип,  
Анам саған мийрим сүтин тамызған.

Ырасгөйсең дурысын айтқан аңқылдап,  
Сахрайысаң қатты даўыс шаңқылдақ.  
Жалған сөйлеп жағыныўды билмейсең,  
Сыбырласаң ғазлар үркер ғаңқылдап.

Мен теңеймен сени жеген наныма,  
Уўыз бенен руўхың сиңген қаныма.  
Ес билгели тил жатырқап көрмедим,  
Бирақ сен дым жақынсаң-аў жаныма!

Сазға қоссам, хаўалаған аласар.  
Илме султан сулыўлығың жарасар.  
Қандай жақсы ағайинниң көплиги!  
«Жақынбыз» деп саған көп тил таласар.

Ана тилим, сен - басқадан айырмам,  
Сен турғанда мен де әдеўир шайырман.  
Сонша қатал сүргинлерде жоғалмай,  
Бул күнлерге жеткениңе қайылман.

*20-сентябрь, 1970-ж.*

### ХАЛЫҚ СӨЗЛЕРИ

Халқым дана десем болар,  
Нақыл еткен биле-биле:  
Сөйлей-сөйлей шешен болар,  
Көсем болар көре-көре.

Нақыл көптің мүлки болар,  
Адам сумы түлки болар,  
Ийт жулдызға күлки болар,  
Айға қарап үре - үре.

Қорыққанларға қос көринер,  
Жолдаслық жолда билинер.  
Жүргенде жормал илинер,  
Көп көрерсең жүре-жүре.

Бәдхасылға хәмел жетсе,  
Пуқарасын талар ийтше.  
Қумырысқаға қанат питсе,  
Хәлек питер келе-келе.

Халкым қалпы айтсын қалай?  
Заманларды көрген талай.  
Биреу өткен жылай-жылай,  
Биреу дәуран сүре - сүре.

Шайырлық етсе наданлар,  
Бәлеге қалар адамлар.  
Ақмақ айтар, ақыл тыңлар,  
Зейин менен иле - иле.

Менменликке басты шатпан,  
Шымшық өз тасына батпан,  
Ешек озсам дейди аттан,  
Желмаядай желе - желе.

Күшигеннен бүркіт болмас,  
Теңиз суыын сырқып болмас,  
Жартыұлы жүн қырқып болмас,  
Ала қойды бөле - бөле.

Адамның бир парасы бар:  
Оқымай-ақ санасы бар.  
От жаққыштан дана шығар,  
Сөзге кулақ түре - түре.

Қызлар белин қынасады,  
Мәрт майданда сынасады,  
Қыймылдаған қыр асады,  
Еңбек еткен еме-еме.

Кирпиктен кеуілге жара  
Түссе, оған бар не шара?  
Бийтәртип өскен қыз бала  
Бәле табар күле -күле.

Астарлап айтар маманлар,

Буның мәнисин ким аңлар  
Атадан алтау тууғанлар  
Жетеу болар өле - өле? ...

Қалауын тапсаң қар жанар,  
Жүйсиз урсаң балта сынар,  
Жигит жаслай дилуар болар,  
Мәжилiske кире - кире.

Дүнья кууған байыр, өтер,  
Ел қыдырған сайыл өтер.  
Из қалдырып шайыр өтер,  
Сөз маржанын тере - тере.

*1970-жыл.*

### **ШӨГИРМЕ**

*(Халық шайыры Аббаз Дабыловқа оның алтыс жыллық тойында шөгарме кийгизилгенде)*

Турмысымыз таза болғансоң енди,  
Кийимлер де көшкен жаңаша түрге...  
Айтсам сен тууралы еситкенимди,  
Бабалардың бас кийими шөгирме.

Бир атың телпекдур, бир атың кураш,  
Заманыңда кийим болғанын ырас.  
Түрли баслар менен сен болып сырлас,  
Талай асыуларды астың шөгирме.

Әуел пайда болдың кимнің басында,  
Арал теңиз, Едил-Жайық қасында?  
Он әсирлик орыс жылнамасында  
Қууандым атыңды оқып, шөгирме.

Бабам пана излеп Россиядан,  
Петербургқа жол тартқанда қыядан,  
Хүрмет көрип Мәскеу, Макариядан,  
Көп жерлерди аралаған шөгирме.

Хәмел ушын Айдос арын сатқанда,  
Бегис, Мыржық қаны саған қатқан ба?  
Ерназарды жау арқадан атқанда  
Сен қанға боялып жаттың шөгирме.

Әреби, шийразы байларда болды,  
Сени кийип олар тойларда болды.  
Мурны аспанда, кеули айларда болды,  
Дәуири шым-шытырық болғай шөгирме.

Күнің бар ма жазда күйе түспеген?

Өрде турсаң ығыңнан жел еспеген,  
 Өттің талай телпек дирилдеспеден,  
 Басыңа көп ғауға түскен шөгирме.

Алдыңнан қарасам артың аұықтай,  
 Қапталдан қарасам түриң ғауықтай,  
 Қыста сәуірлеген түйетауықтай  
 Самал қақса хәнкийесең шөгирме.

Қара үйге кирсе ким сени кийип,  
 Келдің ергенекке сен зорға сыйып,  
 Путин тери зая болмасын дийип,  
 Бабам байғұс үйе салған шөгирме ...

Еркин қанат қақты азатлық қусы.  
 Кетти өмиримиздің қахәрли қысы,  
 Хәр заманның өз кийим, өз модасы,  
 «Жаңа турмыс өссин» дедің шөгирме.

Гедейлик қысмәти көп түсип басқа.  
 Қолым тиймеді деп хеш қолаң шашқа,  
 Телпек киймедім деп бир шалқып жаста,  
 Аббаз шайыр әрман еткен шөгирме.

*1969-жыл, январь.*

## **ҚАРАҚАЛПАҚТЫ КӨП МАҚТАМА КӨЗИМШЕ**

«Бир халық көрдим, жүрегі  
 Көринер қабырғасынан»  
 (Михаил Луконин.)

Қарақалпақты көп мақтама көзимше,  
 Қармаққа тез қабатуғын балықпан.  
 Хәр кимнің бар әззи жери өзінше,  
 Шортанымдай аңқылдақлау халықпан.

Бул кисини көзге мақтаудан көре,  
 Пайдалырақ минин тауып сөккениң.  
 «Қарақалпақ жақсы халық» дегенге  
 Бабам шешип берип кеткен шекпенин.

Жалғыз атын сойып берип қонаққа,  
 Жаяу қалып бул халық талай тарыққан,  
 Соны айтып мақтайғойсаң бирақта,  
 Оннан да зорын көрсететин халықпан ...

Беглиги көп йошып кетсе бул халық,  
 Дәстанларды қойдай дизип матаған.  
 Хәмме халықты қарақалпақтан шығарып,  
 Өз тарийхын баслар Адам атадан ...

Мийнет десе жең түринген палуандай,  
Арбаға тау тийе десе тийеген.  
Дослық десе жұлдыз тауып алғандай.  
Халқымның ақ көкирегін сүйемен.

Жек көрсе ол, «жек көремен сени» - деп,  
Саған барып айтпағанша тынбайды.  
Бир пул тапса, «бай деп санаң мени» деп,  
Есип жумсап құртпағанша тынбайды.

Сумлық қылса сыр алдырар баладай,  
Кеуілшеклик минезине күйемен.  
Ал енди онық кең жазийра даладай  
Азаматлық кең пейилин сүйемен.

Тайын мақтап, атын минсең - сынамас,  
Мен бул халықтың минезине қанықпан.  
Кеулим мениң Жәйхун менен сағалас,  
Хәр нәрсеге йошатуғын халықпан.

Жақсы сөзге жан семирер деген бар,  
Хошаметке хәр ким хәуес өзінше.  
Сондадағы өтинемен, адамлар:  
Қарақалпақты көп мақтамаң көзимше ...

*1974-жыл, январь.*

## **КҮНШЫҒЫС ЖОЛАҰШЫСЫНА**

Өңиринде шайқалған жас қара тал,  
Әмиүдәрья сууларынан нәр алып, -  
Қубласында шөккен нардай Қара тау,  
Арқасында ақ сазанлы Аралы ...  
Өз елиңнің бул мүйешин аралап,  
Жүрегінде мәңги сақлап кетиүге, -  
Күншығысқа сапар шеккен азамат,  
Асық достым бизік жаққа жетиүге!

Бизде сөз бар: мийман - ырыс, берекет,  
Қонақ күтиу - зийнети хәр адамның.  
Егер үйге бес күн мийман келмесе,  
Шайы қонбас мениң байғус анамның.  
Тандыр жапқан жеңгейлерден бар мирәт,  
Руқсат жоқ ауыз тиймей өтиүге.  
Күншығысқа сапар шеккен азамат,  
Асық достым бизің жаққа жетиүге.

Бунда дослық салтына жан сүйинер,  
Жатырқамай араласаң егер сен.  
Хәр шәхәрли, хәр дийқанның үйинен  
Өз үйиңнің жыллы лебии сезерсең.  
Бунда өскен пахтаның хәр талшығы



Шын дослықтың бекем алтын жибиндей.  
 Жайлауларға құрдай қаплап мал шығып,  
 Кен далалар дөнер сурдың түгиндей.  
 Оқыранар қайшы құлақ қаназат,  
 Желдей жүйиткип сени алып кетиўге.  
 Мингиң келсе ушқыр тулпар, азамат,  
 Асығагөр бизиң жаққа жетиўге ...

Бунда өмир қаўынындай Шаббаздың  
 Толып тасар тил үйиргиш ширеге.  
 Бунда Пушкин, Наўайы хәм Аббаздың  
 Қосықларын хәмме ядтан биледи.  
 Мейли Киев, тундра я Арарат ...  
 Уллы журттың турсаң да қай шетинде,  
 Бул жер сени өгейсимес, көрмес жат,  
 Асық достым усы жерге жетиўге.

*Нөкис, 1956-жыл.*

## **ҚАРА ТАЛ**

Суў бойында шайқатылған жаным қара тал,  
 Маған бальзам, сен тымықта шақырған самал;

Маған туўысқан хәр шыбығың хәм буртиклериң,  
 Сениң астың - киндигимнен қан тамған жерим.

Анам саған байлап мениң әткөншегимди,  
 Тербеткенде ырғалғансаң хайялап сен де.

Сениң үниң, турсаң гуўлеп алдында тамның,  
 Жаныма үнлес ертегиндей әзиз анамның.

Кешки иңирде жуғырласқан шоқ шымшықларың  
 Берген маған шоқ минезин, шоқ қылықтарың.

Самал түрса, сен бир тегис ырғалып ойшаң,  
 Салдамлырақ ой ойлаўды үйреттиң маған...

Сонда ылай суў бойында, сениң саяңда  
 Туўған жерге туңғыш сезим менде ояңған.

Гә шежиресин баслайтуғын ғаррыдай үнсиз,  
 Гә романтик жас қыялдай шуўлап тынымсыз, -

Қулағымнан кетпес еле туўысқан талым,  
 «Шайыр бол» деп маған талай сыбырлағаның.

Билим қуўып мен қалаға сапар шеккенде,  
 Хәк жол тилеп, анам менен узаттың сен де.

Шадлық, дослық урқан атар ғыр айлананда,

Туўған аўылым ғурғынласып өсер, саянда.

Гүллене бер, таллы жағыс, пахталы далам,  
Мен - сениң бир нарт шыбығың, мен - сениң балаң!

*1955-жыл.*

## **СЕН ДЕГЕНДЕ**

*(Сайлаушылар менеп ушырасыўда оқылған қосық,  
23-февраль 1977-жыл.)*

Жулдызлардың ен жақтысын  
Терип-терип алағойған.  
Адамлардың ең жақсысы  
Сол жақтыға барағойған.

Асқар таўдай адамлықты,  
Ағын суўдай хадаллықты,  
Уллылықты, еденликти  
Көкирегине қуяғойған.

Сен туўасаң ақылды да,  
Сулыўды да, батырды да ...  
«Халық» деп сениң атыңды да  
Ким қойса да, дана қойған ...

Сен қуўансаң, кеўлим тасып.  
Ай-жұлдызды аралайман.  
Сәл ынжылсаң, мазам қашып  
Саў жанымды жаралайман.

Базда өзим данадайман,  
Базда исим шаладайман.  
Сени көрсем, өз атама  
Еркелеген баладайман.

Сен йош берсең, сөз табаман,  
Бирди еки деп санамайман.  
Сен буйырсаң, бассаламан,  
Дуў - сыйына қарамайман.

Кеўлинди табыўды ойлап,  
Бир сөзди бир сөзге байлап,  
Қара түнде кәлем шайнап,  
Ақ қағазды қаралайман.

Әрманым сол турсам-жатсам:  
Сөз қусын ушардан атсам,  
Саған аз-кем сөз унатсам,  
Басқа бахыт сорамайман.

Әжинияз, Бердақ, өтти,  
Аббаз, Садық жырлап өтти,  
Дәрья болып хағлап өтти,  
Сол дәрьяны жағалайман.

Намыс ушын ат қашырған,  
Бийик әрманға асылған.  
Мен де журт қусап тасынған  
Бир жапакеш шымалайман.

Қосық - теңиз, болсам - балық,  
Ис буйырса сиздей халық,  
Аяғымды қолға алып,  
Басым менен жумалайман.

## ҚОБЫЗ

### *Қурбанбай жырауға*

Жаңла қобыз, әсирлердің гүясы,  
Қарақалпақ сазларының сағасы.  
Қайтқан ғаздай ғаңқылдаған үниңе  
Шадлық қуйған жаңа заман дүньясы.

Кемсеңлетип ғаррылардың ийегин,  
«Посқан елди» толғап өткен Жийениң.  
Әсирлердің аұыр шерин аркалап,  
Туқылы ашып, жаұыр болған тийегиң.

«Келте зибан» гүрмеуиңе келмеді,  
«Уллы зибан» бахыт таппай шөлледі.  
«Жортыұлыда» елдің жоғын жоқлаған  
Батырлардың ат туяғын серледім;

«Шербейитиң» шерли жандай ах урып,  
«Көз айдынын» қуұанышқа шақырып,  
Халық ғазеби толып тасса, сендағы,  
«Айға шаптың» арысландай ақырып.

Сен дийқанның қулағынан шаң қақтың,  
Шопан менен Қызыл қумда қой бақтың.  
Сен баянлап келдің әрман-тилегин  
Хан ермеги болған қарақалпақтың.

Саздан тулпар, тийегиңнен ер еттиң,  
Қыялыңнан қас батырлар дөреттиң.  
Халық бахыты деп атландырып оларды,  
Саркоп пенен Байсын елин излеттиң.

Күн астында Саркоп, Байсын көп еди,  
Бәринде де байлар ғана тоқ еди.

Мийнеткеш халық бахыты ушын «боз торғай-  
Қой үстине аўнаған» ел жоқ еди.

Мәңги бахыт орнап туўған елинде,  
Таза лапыз алды сениң үниң де.  
Шадлық жырын толғап Қыяс, Қурбанбай,  
Жаңа турмыс сахнасында көринди.

Халықтың алтын ғазийнесин қолға алып,  
Ғарры жыраў қыя шөлде толғанып,  
Алып шығып әсирлердиң шаңынан,  
Жаңа әўладқа мийрас етти қуўанып.

Жаңла қобыз, сол тапсырған мийрасың –  
Халық өмириниң шежиреси, айнасы,  
Бүгин бизге жәрдемлесер жалықбай  
Гүллентиўде жаңа турмыс дүньясын.

*Нөкис, 1956-жыл.*

Ескертиўлер: «*Келте зибан*», «*Уллы зибан*», «*Жортыўлы*»,  
«*Шербейит*», «*Көз айдын*», «*Айға шап*» - қобыз намалары.  
*И.Ю.*

### **ХАҒЛА, ӘМИҰИМ!**

Жазғы таңда шықсам Әмиў бойына,  
Хаўасы жаныма жағып барады,  
Қанат байлап қыялыма - ойыма,  
Ылай суўлар бурқып ағып барады.

Терең ийрим тартып, жайлап та ағар,  
Базда сазан атып, туўлап та ағар.  
Саўлатланып, суў тулпардың жалындай,  
Ырыс қазаны болып қайнап та ағар.

Басқа қызығыңды қоятур дерсең,  
Алтын сахналы бир театр дерсең.  
Суў ийеси Сулэйманның мүлкіндей,  
Мол ғазийне ығып қиятыр дерсең.

Қызкеткен, Кегейли, Пахта арналар,  
Ғарқәллезий болып Қуўаныш жармалар,  
Көлде ғаз қыйқыўлап, жылымлар майлап,  
Атызларда дийқаншылық ырғалар.

Хәрекетке келтирип кең дүньяны,  
Қарағандай елдиң, жердиң дәўраны,  
Жағалықта жасыл туўын көтерип,  
Жас тоғайлар алғыслайды дәрьяны.

Хағла. Әмиў - берекеттиң булағы!  
Бар тиришилиқ саған куллық қылады.

Сен хәүижге минсең, еллер куўанып,  
Шайырлар да сеннен илхәм алады.

Теңизди терис қайтқан заманлар куртты,  
Хеш ким емес, оны адамлар куртты.  
Сағадағы суў симирип жуўхадай,  
Аяққа ағызбай, теңселтти журтты.

Ашкөз бенделердиң пейлин байқаған  
Тәңирим бәлким талай басын шайқаған,  
Жаратқанның өзи жарылқар болса,  
Адам ириккен дәрья тасар қайтадан ...

Бойларыңда жүрип ойға таламан.  
Демде не заманлар кешти арадан!  
Пәтли ағысыңды қайтадан көрип,  
Қуўанғаннан көзиме жас аламан.

Хағла, хағла Әмиў, - жәўлан урып ақ.  
Абийхаят суўы менен толып ақ.  
Әйдархадай айбат шегип, жулқынып,  
Хәм жилли көзленип, Жәйхун болып ақ.

Жағысына бахыт бәхәрин берсин,  
Саған Нуў пайғамбар кәхәрин берсин.  
Қырға шығып қалған байғус Аралға,  
Хәр тамшың тиришилик нәхәрин берсин.

Жуўасып, хеш кимге бағынбағайсаң,  
Нәўпир суўдан хасла арылмағайсаң.  
Сен хәзирги адамлардың пейлиндей,  
Ишкирнелик етип, тарылмағайсаң.

*Август, 1993-жыл.*

## **ЖАРҚЫЛЫҚ, НАҰРЫЗДЫҢ БАЙРАМЫ КЕЛДИ**

Мириўбеттиң нурын қуйып жанларға,  
Жүрек шәўкилдесип, қуўантып елди,  
Жарық сәўле берип атар таңларға,  
Жарқылық, наўрыздың байрамы келди.

Күн күлимлеп, хаўа райы жөнлесип,  
Дийқанды шақырар атыз «кел» десип,  
Усы бүгин күн менен түн теңлесип.  
Кеўиллерге теңлик дәўраны келди.

Жаслар желкилдесип, жүзлери жайнап,  
Қартлар шүкираналық инсабын ойлап,  
Наўрызлық гөжелер бүлкилдеп қайнап,  
Көптен күткен тойдың әнжамы келди.

Бул жаңа күн «Наўрыз» деп аталып,  
Мийрим-шәпааттың нуры тутанып,  
Әткөншеклер булдырыққа пәт алып,  
Ақшам айқулаштың майданы келди.

Жәмәәт жәм болып, қәўми-қоғамлар,  
Жеңгейлер наз етсе, күлип ағамлар,  
Дәстурханды безеп татлы тағамлар,  
Сүмелекти ертип қаймағы келди.

Сазенделер сазлап жаңлатып сазын,  
Шаңлақта шағласып жұрт қуар бәзим,  
Қаўышып көрисип абысын-ажын,  
Салланысып қыз хәм жәўаны келди.

Жәнжел дүньясында базар саўылған,  
Урыс жоқ, аразлық жоқ, бәрше баўырман.  
Бар адамзат шыққандай бир аўылдан,  
Татыўлық мүлкиниң султаны келди.

Жақсы үмитлер жуўып кеўил ғубарын,  
Дүзелгей деп арасаттың заманың,  
Руўхы шад болып ата-бабаның,  
Аўнап түсип жатқан хабары келди.

Хақтың инаяты инсан кеўлинде,  
Мийрибанлық, мириўбеттиң гүлиндей,  
Шан-шәўкетли Өзбекстан елинде,  
Күн күлимлеп бәхәр әйямы келди!  
Жаркылық, наўрыздың байрамы келди!

*Март, 1991-жыл.*

## **БУЛ ҚАЛАНЫҢ КӨШЕСИНЕН ЖҮРГЕНДЕ**

*(Нәкис тиң 60 жыллығына)*

Бул қаланың көшесинен жүргенде,  
Билинбейди тоқлығым я ашлығым.  
Еске түсер гүўлеп өткен жаслығым,  
Бул қаланың көшесинен жүргенде,

Қайсы жайды қандай ўақта қуғанын,  
Қай көшеге қашан асфальт уғанын,  
Яд билемен қайсы терек қайманда  
Қай бәхәрде қанша жапырақ салғанын.

Нәкис десе қозып қетер делебем,  
Көп жырладым, жырлайман да еле мен.  
Жер жәхәнде бул шәхәрге усаған  
Қала тапбай, бәрха қайтып келемен.

Қалалар бар биз көрген хәм көрмеген,  
Халқы сыймай кара суў боп терлеген.  
Онда адамлар жасап турып бир жайда,  
Өмиринше қоңсыларын билмеген.

Бизде үй жоқ күндиз илип отырған,  
Апақ-шапақ жайнап күлип отырған.  
Арғы баста кимниң ийти үргенин,  
Берги баста хәмме билип отырған.

Бул қаланың аэропорты ишинде,  
Зилзила бар хәр лайнердиң күшинде,  
Бирақ базар деген бәле шыққалы  
Самолетсыз түс көремен түсимде ...

Шәхәрлер көп мәлим дүнья жүзине,  
Хаўа жутсаң, түтин урар көзиңе.  
Алып қояма деп әлле биреўлер,  
Завод, фабрика қура берген өзине ...

Бул қаланың дым басқаша халлары,  
Шаң болса да, таза хаўа жоллары.  
Тек Аралдан ескен дузлы самаллар  
Шырқымызды бузды соңғы жыллары.

Тахиятас еле жақын қонажақ,  
Хожелиге және көпир салажақ,  
Бул үшеўи келешекте қосылып.  
Будапештей үлкен шәхәр болажақ.

Қаттыағардан Қызкеткенниң сағасы,  
Қутлы қоныс болған Әмиў жағасы,  
«Ағам барда арқам тамда» дегендей,  
Уллы Ташкент оның ғамқор ағасы.

Жигит дәўири әйне алпыс жасында,  
Үргениши, Ташаўызы қасында.  
Бухара хәм Самарқандтан үйренген  
Тәлимағ көп бул Нәкистиң басында.

Арқамызда Қызылорда ағайин,  
Өзбек, қазақ, түркмен, қырғыз, ноғайым.  
Туўысқаны көп халықпыз бахытлы,  
Бир қосыққа қайсы бирин тығайын.

Аўзым бармас бул Нәкисти жас деўге,  
Көшелерин жер деўге я тас деўге.  
Алмасбайман доллар төсеп қойса да,  
Париж, Лондон, Вашингтон, Мәскеўге.

Ўа Нәкисим, сен питпеген жырдайсаң,

Әйнегимнен таңда түскен нурдайсаң,  
Хәр тойыңды президент қутлықлап,  
Дүнья турғаншелли жасап турғайсан.

*Ноябрь, 1992-жыл.*

### **БЕРДАҚҚА**

Сен қосықсаң жыртық үйде туұылған,  
Аш халықтың әрманына жуұылған.  
Туұылыұдан ығбал излеп халқыңа,  
Жалаң аяқ қарды басып жуұырған.

Ийнің тийсе пүтинирек кийимге,  
Шешип жаптың оны бөтен ийинге.  
Қосық жазар хошым жоқ деп йош аңлып,  
Отырмадың май кекирип үйінде.

Залымлардың көзине сен жин болдың,  
Қарлыққанға шаңқылдаған үн болдың.  
Қақаман қыс халықтың әпшин куұырса,  
Сен оларға кемпир куяш күн болдың.

Боз ордада айшы-әширет қурмадың,  
Дәнсиз жерде торғай болып шырладың.  
Қарлығаштай аұзың менен суұ тасып,  
Прометейдей тәңириден от урладың.

Байрон болып даңқың түспес жәхәнға,  
Оның менен кемип қалмас бахаң да.  
Кеуиллердің гүли болып жасарсаң,  
Өзиң өткен, биз туұылған мәканда.

Ел дәртіне дәрман болған гиясаң,  
Халық әрманы туұған поэзиясаң,  
«Атақ емес, сөз куұагөр, балам» деп,  
Көз алдымда турасаң да қоясаң.

*1965-жыл.*

### **СЕКСЕҰИЛ**

Үнсиз көкке қолларын созып әстен,  
Ким булар ел шетінде ербеңлескен?  
Хеш ким емес, бул мәзи сексеуиллер,  
Шет - шебирсиз даланы қаплап өскен.

Бойында қызғыны бар тас көмирдей,  
Шаң басып куұаң тартқан жас көринбей.  
Өз даласын жаұлардан қорғап турған  
Әййемги массагеттің ләшкериндей.



Айқасар отлы әптап, жәбир менен,  
Жығылса иси болмас қабир менен.  
Жаўмай өткен бултларға өшегисип,  
Түйедей төзе билер сабыр менен.

Боранлар келип оны жулқылаған,  
Корықпас ол бирақ хеш бир ғұлғуладан.  
Артезиан излеген барлаўшыдай,  
Узын тамыры шөл төсин бурғылаған.

Қақшыйып қыйынлыққа төс керіўли,  
Билмейди қула дүзде сескениўди.  
Салмағы мысалы пил сүйегиндей,  
Сүйемен шөл перзенти сексеўилди.

Туқымы жер таңламай өнип кетер,  
Жасында көк шыршадай дөнип кетер.  
Жанса да тегин жанбай, адамзатқа –  
Бойдағы бар қызыўын берип кетер.

*1963-жыл*

## **ТАЛЛЫ ЖАҒЫСТАҒЫ ЕСКЕ ТҮСИРИҰЛЕР**

*Ю. Маденге*

Кегейли бойында қалған нартларым,  
Сиз қандай өскенсиз, нәрўан болғансыз!  
Даўыл менен бас байласып мудамы,  
Гүресте бел бермес палўан болғансыз.

Урыс жыллары таллар қараўсыз қалды,  
Таллар түүе бағлар қараўсыз қалды.  
Сөкитлерди шаўып көпирге салды,  
Сонда түбирден сиз пайда болғансыз.

Анам гейде жоқлап үлкен баласын,  
Жағаласа ақшам суўдың жағасын.  
Сизлер түсингендей оның наласын,  
Суўға ушыңызды малып турғансыз.

Әкесин сағынған балалардайын,  
Солқылдап турдыңыз көрсем хәр дайым.  
«Кел, биз бенен бирге сырлас, Ибрайым!»  
Деп түсимде шақырғандай болғансыз.

Ала көйлеңкели нартлардың асты,  
Самал китабымды жулқылап ашты,  
Биреў келип сонда көзимди басты,  
«Ким екенин бил» деп сылдырлағансыз.

О, сиз, жаслығымның сырласы, таллар!

Ах, сол жағымлы қол, жүзикли қоллар!  
Бир жыл басып турса көзимди олар,  
Қабақ шытпас едим, досларым, хәргиз.

Көзимнен қолларын жаздыра берип,  
Сыңқ-сыңқ етип күлди алдыма келип.  
Оның ықлас пенен күлгенин көрип,  
Ойлар едиң қыз екен деп әрмансыз.

Бирақ ат басындай еди әрманы,  
Ушып кеткен еди алғыр тарланы...  
Залым урыс, дым көп болды-аў құрбаны,  
Көшә-көш әйледи жолсыз, кәрұансыз.

Алмамекен дедим уўылжып пискен,  
Бойынан ышқының сәўири ескен,  
Билектей қос бурым бөксеге түскен,  
Бир қоса жупқасын басқа шалған қыз.

Кирпиги қайысқан тебендей еди,  
Кумай көзлер мени жегендей еди.  
«Ағаңнан хат жок па» дегендей еди,  
Айралық дәртине иштен жанған қыз.

Суўдан бир мешинди қармап илгени,  
Мойныма салмақшы болып келгени,  
«Қашан жигит боласаң?» деп күлгени,  
Есимде сыр бермей сабыр қылған қыз.

Жигит болыўын биз болдық-аў, бирақ,-  
Талай азаматлар, қолында жарақ  
Ўатан ерки ушын қушты топырақ,  
Қанша хаяллар тул, ярсыз қалған қыз!

Кеўилде кек лапұла жанды шаладай,  
Ойын, күлки жетим қалған баладай,  
Қосықлар қулаққа урған танадай,  
Баўыры пүтин бир де жан қалмағанбыз.

Бирақ қуралдан да мықлы хәм өзге,  
Уллы бирлик, ғайрат-күш болды бизде.  
Сол ғайрат жеткерди жеңисимизге,  
Кекли жаўдан кегимизди алғанбыз...

Ўа, туўысқан таллар, дала батыры,  
Ўа, сиз, жаслығымның жасыл шатыры!  
Сарғайған саратан бармас батылы.  
Сизге кәр ете алмас, айтсам жалғансыз.

Күннің әптабынан қашқан самаллар  
Саяда түсленип тынығар, ойнар.  
Жаўшымшық, мәдделер хәм қуркултайлар

Сенсиз хәлден тайып, қалар дәрмансыз.

Ығбал айдынында шаршамай жүзген  
Бир әулад руұхы сезилер сизден.  
Жаслық сазын тыңлап гүўилдиңизден,  
Мине, саяңызда отырман жалғыз.

Жүзигин жоғалтқан қыздай үңилип,  
Өттим астыңыздан ойларға шүмип,  
Кешеги нарт нәрұан болғанын көрип,  
Дедим: «бунша тез ержетип қалғанбыз!»

Ыраш өсип, жаплар жаңа саға алып,  
Баяғы ат кулақ өскен жағалық,  
Айдардай желкилдер ысқа қоғалық,  
Қолларды қанатып талай орғанбыз.

Баяғы кебирлик пахта жер болған,  
Ақ жайлар көбейип сыбайлас қонған.  
Машиналар жүйиткип барар тас жолда,  
Бир жағы жүзим бағ, бир жағы палыз.

Әне, сол палыздан бетлеп бермаған,  
Бир бала қыйқыұлап киятыр маған.  
- «Қостан қаўын жесин» деп атыр апам!  
Апанды таныдым, иним, гүмансыз.

Кирпиги қайысқан тебендей еди,  
Қумай көзлер мени жегендей еди...  
Улы емес, өзи келгендей еди,  
Баяғы мойныма мешин салған қыз.

Баяғыдай маған телмирип қарап,  
Қыйнамас ол енди ағамды сорап,  
Урысқа нәлет айтар ишинен, бирақ,  
Дәслепки ярынан айра болған қыз...

Хош болың, талларым! Қосқа барайын,  
Мардыйып отырып қаўын жарайын.  
Оннансоң сазымды қолға алайын,  
«Таллы жағысым» деп, сайрап әрмансыз...

*1969-жыл, Шымбай.*

## **АНА**

Сел буршақтан қорғап өз палапанын,  
Кекилик қус өлипти шықпай уядан...  
Мен сениң шадлығың, демиң, дәўраның,  
Иске асқан әрманыңман, анажан.

Жаралғансаң мени жаратыў ушын,  
 Дүньяға тиришилик таратыў ушын.  
 Мен деп уйқы көрмей таң атыў ушын  
 Дүньяға келгенсең өзиң, анажан.

Ақ сүтинди қарыстырып қаныңа,  
 Хәўлетип көтердиң алақаныңа  
 Ақшам ақ бесикти қойып жаныңа,  
 Түн уйқыңды төрт бөлгенсең анажан.

Баз биреўлер «әлпешлермен, анам» дер,  
 «Жая десең жал берейин саған» дер,  
 Бул мәзи бийкар гәп аңласаң егер,  
 Қарызыңды өтеп болмас, анажан.

Мен кетсем өмирдиң қуўып қызығын,  
 Сен жатарсаң жойтылғандай жүзигиң.  
 Кирпигиң ушында ойнап узақ түн,  
 Уйқыңды урлаўшы мендур, анажан.

Дүзде журсем ойлап қатын, баламды,  
 Базарлықтан умытарман анамды.  
 Басқалар кеширмес мениң гүнамды,  
 Тек сен кеширерсең бәрин, анажан.

Сен мийўалы дарак, мендур жемисиң,  
 Бойларымды көрсең питер кемисиң.  
 Хәрбир алған ғанийбетли дем ушын,  
 Мәңги миннетдарман саған, анажан.

*1962-жыл*

## **МЕН ҚАЛАДА ОҚЫҒАНДА**

Сабақтан кеш шығар едик,  
 Мен қалада оқығанда.  
 Күн бата аўылдан келип,  
 Күтер еди анам сонда.

Пахта завод дийўалына  
 Сүйенип ол турар еди.  
 Пүткіл дүнья қыялына  
 Мен деп жолға қарар еди.

Төбемди хәр көрген сайын,  
 Бир жыллы сөз айтады ол.  
 «Шаршаның аў, айнанайын»  
 Деп басымнан сыйпады ол.

Қайта туўғандай қуўанып,  
 Алды-артыға қарамай ақ,  
 Қараңғыда қарыўланып,

Барар едик жалак аяк.

Ийт көринсе қарсымыздан,  
Қорықпағанға усар едик.  
Адам шықса алдымыздан,  
Жолдан шетке қашар едик...

Енди базда машиналы  
Өтсем зуўлап сол кәрадан,  
Желбиреп ақ орамалы,  
Мени күтип турар анам.

Хәм төбемди көрген сайын,  
Қуўанып қол былғағандай.  
«Шаршадың-аў, айнанайын!»  
Деп басымнан сыйпағандай.

*Март, 1987-жыл.*

### **АЙТ СЕН ӘЖИНИЯЗДЫҢ ҚОСЫҚЛАРЫНАН!**

Айт сен Әжинияздың қосықларынан!  
Жыласын яр ышқы баўырын кескенлер.  
Еңиресин елинен айра түскенлер,  
Айт сен Әжинияздың қосықларынан!

Сазын самал ядлап, сөзин ел билген  
Бир шайыр дүньяға келди де кетти.  
Тал артынан туўған айға телмирген  
Бир дилбар түсима енди де кетти.  
Қосық дәрья-дәрья нур болып ақсын,  
Ышқысыз жанларға ышқы отын жақсын.  
Қыз жигитке жилўа-наз бенен бақсын,  
Айт сен Әжинияздың қосықларынан!

Айт сен «Бозатаўды» намаға салып,  
Елжиремегеннің баўыры тас болсын.  
Қарақалпақтың гөне дәрти қозғалып,  
Шадлы дәўранына бүгин мәс болсын.  
Шайыр гезген шөлде бостанлар байып,  
Зарлы заман болды көзлерден ғайып,  
Бир илхам перисин көрдим әжайып,  
Айт сен Әжинияздың қосықларынан!

Мен оны тыңласам, қалмай тақатым,  
Кеўлимде бир ғошшақ бүлбил сайраған.  
Мен оны тыңласам, туўған елатым  
Жер жәннети болып көринер маған.  
Жулдызларды жерге үңилтпек болсаң.  
Жаман шайырларды түңилтпек болсаң,  
Егер мен өлгенде тирилтпек болсаң,  
Айт сен Әжинияздың қосықларынан!

*1971-ж, февраль.*

### «БЕС ҚОНАҚ»

Келсин мейли, ерте қонақ, кеш қонақ,  
Қарақалпақтан қапа болмас хеш қонақ.  
Келсин мейли алтаў болып, он болып,  
Тек келмесе болғаны сол бес қонақ ...

### КЕГЕЙЛИ

Кеўлим көтериңки киргендей бағқа,  
Толқынласып, халлас урған Кегейли.  
Айдынында шоршыған ақ шабаққа  
Мен қызығып қарап турман, Кегейли.

Жағаң желкилдейди қамыс, урықтан,  
Балалық гезимди ойлап турыппан...  
Суўыңда шашылған уўылдырықтан  
Өршиген бир шабағыңман Кегейли.

Жазда қайырыңда ойнап қырғалақ.  
Қыста музларыңда тептик сырғанақ,  
Кекили гүзелген, мойны ырғанақ  
Қара бала ядында ма, Кегейли?

Бәлки шығып кеткенменди есиңнен,  
Өйткени бир мен бе өршиген сеннен?  
«Балалық ўақтыңда өтер хәр кимнен,  
Бәри есте қала бермес» Кегейли.

Ышқының бәхәри жетип маған да,  
Жигитлик хәсери гезгенде қанда,  
Балалығым ойнап қалды жағаңда,  
Өмир өз жолынан ақты, Кегейли.

Биз көп шабақ едик өршиген бирге,  
Үйретип анамыз, жүздирген өрге.  
Хызметке жарадық туўылған елге,  
Өмирдің мақсети солдур, Кегейли.

Бәлент ырашыңа мен миндим тағы,  
Қандай ысық туўған жердің қушағы!  
Мунарланған терек, мийўалы бағы,  
Бахытлы аўылымның сәни Кегейли.

Күншығарың Тағжап, батысың Аршан,  
Ақ алтын мәканы қай жерге барсаң.  
Жүз жап, мың салмадан қағлап ағарсаң,  
Сонда да тартылмас суўың, Кегейли.

Сендей нәўпир болып ақпаса шайыр,  
Халықтың кеўлине жол таппаса шайыр,  
Шайырман деп ширенгеннен не қайыр?  
Хәзир соны ойлап турман, Кегейли...

*1956-жыл.*

### **ОРДЕНЛИ ХАЛҚЫМА**

Шам едиң хәстеси сынған,  
Дуўтар едиң дәстеси сынған.  
Бүгин тарың алтын сымнан.  
Халқым қайтадан туўылған  
*Аббаз*

Қара таўдың жырасындай  
Кеўлинде көп жара еди.  
Басындағы қурашындай  
Ығбалық шым қара еди.

Ғарғыс болды ханнан сыйың,  
Түтип жеди болыс, бийиң.  
Жыртық үзик қара үйиң  
Желсиз күни панаң еди.

Едилден суў ишпек деген,  
Түркстаннан поспақ деген,  
Арқаланып көшпек деген  
Үйреншикли ылаң еди.

Әмиў бойы егис жериң,  
Жаўмағанда маңлай териң,  
Мисли қатып қалған шерим,  
Қуўраған қуў далаң еди.

Жаўдыраған жаслығында  
Көп шөлледің таслы қумда.  
Аралтеңиз ашлығында  
Асыраўшы анаң еди.

Өрбимей үрин путағын,  
Бердақ болды тил хәм жағың.  
Аманлықта алтын тағың  
Жайдақ ешек, палаң еди.

«Азатлық» деп ахыў-зарын,  
Қайнап кекли намыс-арың,  
Ала көзлі Ерназарың  
Сен деп өлген балаң еди.

Қылғындырып қыл буғаўы,

Бир майламай ығбал аўы,  
 Әжинияздың «Боз атаўы»  
 Ең бир шадлы намаң еди.

Өзбек, түркмен хәм қазағым,  
 Бирге шегип хан азабын,  
 Жақынлатқан жол узағын,  
 Ханаласың ханың еди...

\* \* \*

Қайрылып кет, ескен самал,  
 Сениң маған керегиң бар!  
 Шад өмирден шадлы нама  
 Шертсем деген тилегим бар.

Үстирт бетте туўылдың ба,  
 Кийик пенен жуўырдың ба,  
 Аралымда жуўылдың ба,  
 Тазалықтан дәрегиң бар?

Жумсақ жекен, өткир ысқа,  
 Сүйкендин бе нар қамысқа?  
 Туўып өссең бул жағыста,  
 Шалқып дәўран сүрериң бар.

Бедеўдей қурықтан қашқан,  
 Омыраўдан көбик шашқан,  
 Әмиўдәрья толып тасқан,  
 Мол ғазийне телегим бар.

Төрт түлигим қаплап өрген,  
 Ойпатым бай хасыл жерге.  
 Ақ мамығы көзге сүрме  
 Пахта деген бир егин бар.

Қанша байлық, қанша алтын,  
 Жер, суў хәм есапсыз малдың  
 Ийесисең өзиң, халқым,  
 Бай несийбе - хорегің бар.

Қус қанаты күйген шөлди  
 Атлап полат жоллар келди.  
 Қыя майданлардан енди  
 Өмир гүлин термегим бар.

Дослыққа берик сениң жаның,  
 Хәк мийнет деп тебер қаның.  
 Тағам толы дастұрқаның  
 Толған майлы шөрегің бар.

Еккен пахтаң ел дәўлеті,



Мың-мың жүрек мухаббети.  
Мийнет десе талұас етип,  
Түлеп ушқан түлегің бар.

Саў бол, халқым! Сен дегенде,  
Бир күш пайда болар менде.  
Саған қыянет еткенге  
Сыбаныўлы билегим бар.

Ибрайым дер: жаным қурбан,  
Дослық десе халлас урған,  
Сениң ушын соғып турған  
Геўдемде бир жүрегим бар.

*1960-жыл*

### **БЕС ТӨБЕНИҢ ТАҰЛАРЫНДА**

Көп ўақ болды ақсағалы,  
Сырласайық аўлағында...  
Елпип ескен таң самалы  
Бес төбениң таўларында!

Ата-баба әрман еткен,  
Аўып-талып зорға жеткен...  
Ол күнлер келмеске кеткен  
Бес төбениң таўларында.

Әмиўдәрья толқып атар,  
Суў бойында қатар-қатар,  
Бес нар түйе шөгип жатар,  
Бес төбениң таўларында.

Булдыр-булдыр боз думаны,  
Басында жаңа дәўраны.  
Ғасыл байлықлардың кәни,  
Бес төбениң таўларында.

Жуўсан аңқып жылға сайлар,  
Отлап дүркин-дүркин қойлар.  
Ор текелер ырғып ойнар  
Бес төбениң таўларында...

*1962-жыл.*

### **ЎАТАН**

Сен әўеле шайқатылдың тал шақасында,  
Мен өрмелеп барып сордым палыңды сениң.  
Қабығыңнан сырнай соғып шерткен ўағымда  
Сада сестің баянлады жанымды мениң.

«Мен сениң бир жас шыбығың, жасаў жоқ сенсиз»  
 Деп безилдеп суў бойында жуўырды сырнай.  
 «Дурыс» деди даўысы менен жиңишке хәм минсиз  
 Перзентине уя тоқып турған қуркултай.  
 «Қудай ма я қуркултай ма, ким шебер екен?  
 Жаркылық-ай!»-деди анам уяға келип.  
 Сонда анамның мийрим толы нурлы жүзинен  
 Туңғыш ирет танығанман мен сени көрип.  
 Оннан кейин шық малынған таңда алдымда  
 Жоңышқалықта сен сап-сары гүл болып питтиң.  
 Үзип алып, түп жағынан аўзыма салдым да,  
 «Қой болма да қошқар бол!» деп гүбирлеп кеттим.  
 Ал сен сонда қозы болып шаптың томпаңлап,  
 Әллеқайда бөденелер «пыт-пытлап» жатты.  
 Сен әжедей мектеп болып турдың сығалап,  
 Шақырды жез қоныраўын шыңғырлап қатты.  
 Сен Кегейли болып ақтың алдымда бирдей,  
 Ашылған ақ пахталарда мен сени көрдим.  
 Сырлы әрман айдаўында шаршаўды билмей,  
 Тал түслерде қырғый аңлып далада жүрдим.  
 Көрдим сени кумай көзли қоңысы қыздың  
 Жүзиндеги жанға ысық күлдиргишинде.  
 (Мақтанышы еди ол қыз аўылымыздың.  
 Сағынаман оны еле көрсем түсимде),  
 Гейде дәртли қосық болып сен арқаш жақтан  
 Падашы хәм пада менен өристен қайттың.  
 Қаўын қоста, түтинликтің басында ақшам  
 Сен қорықшы ғарры болып ертеклер айттың.  
 Мен қайсындай суўретлерде көрмедим сени!  
 Гүзги аспанда уштың дизилип жыл қусы болып.  
 Сен қырғаўыл болып талай шақырдың мени  
 Хәм қышқырдың кебирликте жылқышы болып.  
 Түн ишинде жарты пахса үстинен қарап,  
 Бақлар едим көл бойында жанған отларды.  
 Көпти көрген гүзар жоллар тум-тусқа тарап.  
 Ыәде етти қызык-қызык саяхатларды...

Мен қайсындай сүўретлерде сени көрсем де,  
 Исен, Ыатан, уллылығың шыққан жоқ естен!  
 Киндик қаным тамған жерди қанша сүйсем де,  
 Оны сеннен бөлип алып сүйген емеспен.  
 Жулдызларға ракеталар кәрўанын тартып,  
 Мәгәр қайсы планетаға салар болсам из,  
 Сағынарман сен арқалы Жерди кумартып,  
 «Мен сениң бир шыбығыңман, жасаў жоқ сенсиз».

*1963-жыл, Июль.Нөкис.*

## **ҚАЗАҚДӘРЬЯ**

Хәр түп терек, хәр үй бунда  
 Суўға баққан, Қазақдәрья,

Қарақалпақтың тарихында  
Атқа шыққан Қазақдәрья.

Торала ғаз тобын излеп,  
Көллерди шарқ урып гезбек.  
Суу бойында мекен дүзбек  
Мийрас болған Қазақдәрья.

Арқаланып көп әрманда,  
Ата-баба аш болғанда,  
Жаурап өзеги талғанда,  
Жалғау болған Қазақдәрья.

Қарны қалқып, жылым майлап,  
Ырыс қазаны болып қайнап,  
Ел шақырып балық ойнап,  
Базар еткен Қазақдәрья.

Саға алып Ақдәрьядан,  
Харлап талай гөне арнадан,  
Атыңды еситкен адам  
Саған көшкен, Қазақдәрья.

Белжекени, Майшы тумсық,  
Ақ каласы, Ақ там қумшық,  
Ғаз ғаңқылдап, ақ қуу сыңсып,  
Көп шалқыған Қазақдәрья.

Белгисиндей намыс-ардың  
Орны тур қанлы қамалдың.  
Батыр бабам Ерназардың  
Қаны тамған Қазақдәрья.

Халықтың арын арлап өткен,  
Көз көргенин жырлап өткен,  
Ақ қалада Бердақ өткен,  
Теберик жер Қазақдәрья.

Күнлик етип болып сайыл,  
Ержан атау, Узын қайыр,  
Пишен орып Омар шайыр,  
Талап еткен Қазақдәрья.

Көшең - дәрья, суу арнасы,  
Ғаз қатар үй айналасы,  
Аралдың Венециясы,  
Қызықлы ел Қазақдәрья.

Көл жағалап салған ауын,  
Нар қамысын шайқап дауыл,  
Гүрлеп атқан гүрең ауыл,  
Атақлы ел Қазақдәрья.

Базда қайтып, базда тасса;  
Суў тартылып, теңиз қашса,  
Жаңа арнадан саға ашса,  
Шалқыр және Қазақдәрья.

### **ТЫРНАЛАР**

Әл хаўада қанатларын талдырып,  
Жат мәнзилге сапар шеккен тырналар.  
Айралық дәртинде бизди қалдырып,  
Шадлығымды алып кеткен тырналар.

Хаўазыңа қулақ салып қарасам,  
Ақ қағаздай ғағырласып барасаң.  
Хош аллияр айтысқандай боласаң,  
Келмеске жол тартқан гөззал тырналар.

Жерге бир нәўбетдур, елге бир нәўбет,  
Қайтып баратқандай қайтасы дәўлет.  
Аш толқынлар урмас жағысқа гүрлеп,  
Соналы көллерден ушты тырналар.

Сизлер нәсил көрген атаўлар аўлақ,  
Әдира қалғандай айдынлы суўлақ  
Диң аспанда муңлы «қурыў-қурыў» лап,  
Не деп баратырсыз, байғус тырналар?

Не ис тапса, инсан пейлинен табар,  
Ол қаст етсе, терис ағар дәрьялар.  
«Бул жер бизге ҳарам» дегендей олар,  
Ах урып қыйқыўлап барар тырналар.

Таңларым оянбас толқын сестинен.  
Қайлардан аларман ондай күшти мен?  
Дузлы шаңғыт көмген көллер үстинен,  
Бул жағысқа түспей барар тырналар.

Барар интизамлы, жипке дизилип,  
Мен қарайман жүрек баўырым үзилип.  
Сиздей мен де, ата журттан безигип,  
Неге кете алмайман, айтың тырналар?

*Октябрь, 1989-жыл.*

### **ЕРНАЗАР АЛАКӨЗДИҢ ЕСТЕЛИГИНЕ**

Ғөруғлы бектей ер еди,  
Қатарда қоса нар еди  
Толы журтқа дәркар еди.  
Шейит өлди Ерназар бий.  
*Бердақ.*

Кешир, ессиз бабам, келдим қасыңа,  
Саған алып келген гүлим де жоқ бир,  
Ақлықтарың қорқа-қорқа, басыңа  
Еппеп белги салған. Оған да шүкір.

Кимди қорқытпаған сениң әрұағың.  
Теңиздің ең соңғы жолбарысы да,  
Қамыслықтан шығып оқ тийген шағы,  
Түнеп өлген дейди сениң қасыңда.

Хәмме қорықты, сен қорықпадың хеш кимнен,  
Ала көзиңе ким тикленип бақты?  
Кең даланы дүсирлеткен сестіңнен  
Талай солқылдаған ханлардың тахты.

Сени қанлы кектің құрбаны десер,  
Жоқ, баслы мүддәхәң ол емес еди,  
Қорланған халықтың кеўлиндеги шер,  
Жүрегіңде жанған отты көседі.

Бул жанған от этирапына топланған.  
Өзбек, қарақалпақ, түркмениў-қазақ,  
Сабыр касалары толып шайпалған,  
Мазлум халықлар еди көп шеккен азап.

Теңиз етегінде сыбайлас қонған,  
Бул халықларда тек бир мақсет бар еди:  
Бийғәрез ел болып, бир тәниў-бир жан,  
Дарқан жасаў ушын умтылар еди.

Сен сонда қорланған халықты қуўантып,  
Мәртлик руўх берип ақыл-санаға,  
Жүректеги жалыныңнан тутантып.  
Азатлық гүлханын жақтың далаға.

Ханның қоңыраўлы палўанын жыққан,  
Палўан ғана емес, мәрт батыр едиң,  
Мәзи батыр емес, халықтан шыққан  
Бийик сиясатшы хәм ақыл едиң.

Сендей мәрт туўылар, Ерлик, Даналық,-  
Екеўиниң тил табысқан жеринен.  
Рахмет, анамыз Қумар аналық,  
Жолбарыстың жүрегине жериген!

Алмас қылыш сермеп, ашшы қыйқыўлап,  
Ғәруғлыдай миндиң Ғыйрат белине.  
Ханлар өрре турды жүреги суўлап.  
Қастын тигип қарақалпақ елине.

Шайқастың хан қәхәринен тартынабай,

Хан ләшкери бирақ санақсыз еди.  
Алма жеген алпыс бийдиң антындай.  
Заман абыржы хәм турақсыз еди.

Арысланды алар түлки хийлеси,  
Ханның сумлығына ким хәмел қылар?  
Ол бәрхама сатқын менен тиллесип.  
Душпаның өзине өзін алдырар.

Бул тарийхта ең бир сыналған тәсил,  
Барлық ўақта мәртти нәмәртлер сатар,  
Ағайинди азғырғанда Өзәзүл,  
Бет алдыннан емес, арқаңнан атар...

Кешир әзийз бабам, турман қасында,  
Өзимше тарийхый ойларға шөмип,  
Өлмес руўхың гезер ел арасында,  
Дененди бул жерге кетсе де көмип.

Хәзир сондай заман - сен әрман еткен,  
Шалқып есер ғәрезсизлик самалы,  
Сен хәм Аллаярлар жан пидә еткен  
Бул дарқанлық хәм азатлық заманы.

Заман хәзир еркин мүнәсибетли,  
Қәдириятлар қәдирин журт билип тур.  
Ата-баба жолы терең хұрметли,  
Гәп заманда емес, бизде болып тур...

Журтлар сиздей бабаларын яд етип,  
Ас берип, ҳаққынна дуўа қылмақта,  
Бизлер сениң руўхыңды шад етип,  
Жарамадық жөнлеп еске алмаққа.

Өтмиш руўхын тойдырмасақ биз бүгин,  
Ертеңги күн өз руўхымыз аш қалар,  
Өзин сыйламаса, танып өзлигин,  
Ол кисини қалай сыйлар басқалар?

Кеширимли болар үлкен әўлийе,  
Мейли, даңқлы баба, бузба уйқыңды.  
Алтынға қашандур табылар ийе.  
Жүзге сүртер топырағыңнан қыйқымды.

Халқың бар өзіндей мәртти туўа алған,  
Әпиў ет бийпәрўа зүриядларыңды,  
Узын көйлеңкесин көрип куўанған,  
Бизиндей болымсыз әўладларыңды...

*1996-жыл.*

## ГЕСИРТКЕНИҢ КӨЗЛЕРИ

Заман жуп ай берген далама менин, -  
Жуп нурлы көзинен жүк машинаның.  
Көрдим мен көзлерин бир гесирткениң  
Тунжырап сол нурға шағылысқанын.

Айсыз түнде жол бойында нәбада,  
Бул көзлерге көзиң түскени барма?  
Бир периұза қаслы жүзик далада  
Түсип қалған яңлы шағылысар фарға.

Жасымда бул көзлер ақшам жанғанда,  
Оннан бир суўык, жат сәўле сезгенмеи.  
Соң бир от басында дүзде қонғанда,  
Шөл тилсимин көрдим усы көзден мен...

Илим үңилмеген сол бийик жақтан,  
Жерге бир жуп жұлдыз муңлы баққандай.  
Ийнениң көзиндей еки саңлактан  
Терең сырлы көк нур қайнап атқандай.

Терең сырлы көк нур...  
О, сақый далам!  
От басында геологлар сол гезлери  
Сени мақтағанда, көринген маған  
Тек сол гесирткениң сырлы көзлери.

Енди көр! Биз қонған шатыр жоқ бунда.  
Газ қаласы дүзге хұжимин баслар.  
Шөлден өлген сексеўиллер орнында  
Желпир көшелерди жас қарағашлар.

Шексиз шөл теңизи маяк жаққандай,  
Компрессор турар нурланып мудам.  
Жұлдыз жерге түсип түнеп атқайдай.  
Жұлдызға қонаққа кеткендей адам.

Дөңбекшир жақтыда уйықлап көрмеген  
Қатал шөл тәңириси - жабайы дала:  
«Кимлер булар айбыныұды билмеген,  
Сахраға бағ егип, орнатқан қала?!»

Дүзди дүсирлетип поездлар барар.  
Жас қала шырағын жаққан гезлери,  
Космослық көгилдир от пенен жанар  
Гесирткениң периұзалы көзлери...

## ПАЗНАЛАР

Алмастайын қыл қаўасыз егелмей,  
Мисли қатарласып ушқан ғаз барар.

«Жер астында ай баратыр» дегендей,  
Хармаңлар, жапакеш полат пазналар!

Хәр салған табыңыз - бир шуўмақ қосық,  
Болмас бир сөзинди алып я қосып  
Сизди ысқан шадлы мийнеттиң йошы,  
Өшпес из қалдырған дана пазналар.

Тракторлар оятып кең даланы,  
Жаўқылдатып сизди иске салады.  
Қуслар кейниңизде тойлап барады,  
Бәхәр нурын жерге берген пазналар.

Дийқан иси толы алғыс, мәниге,  
Өмир беретугын ырысқал дәнине,  
Гүмис гилтсиз кең байлықтың кәнине,  
Азат мийнет жалтыратқан пазналар.

Пуўы шығып жаңа жабылған нандай,  
Жас топырақтың таныс хош ийиси қандай!  
Жер бетинде толқын дөреп атқандай,  
Шымларды төңкерген палуан пазналар.

Жаңа үмит пенен жанын сүйинип,  
Харам шөплер түп-тамырдан қыйылып.  
Изинизден ығбал дәни қуйылып,  
Жер анамыз жүкли болар, пазналар.

Шым топырақ курсың жазып дем алар,  
Жер баўырына сиңип сөнбес нур қалар.  
Ертеңгиниң ырысқы дәни ырғалар,  
Сизлер жүрип өткен жерден, пазналар.

Инсан мийнетиниң рәхәтин көрсин,  
Хәмме жерде ығбал урығы өнсин.  
Жер баўырын тилсе тек плуглар тилсин,  
Қуралды еритип, қуйсын пазналар.

*1992-ж.*

## **ТУҰҒАН ЖЕР**

### *Шымбайға*

Сәлем саған, туўған жерим!  
Көрсем шаңлағыңды сениң,  
Балалығым тутар мениң,  
Еркелеткен ел-жайымсаң,  
Лаўазымлы Шымбайымсаң.

Артқан сайын ығбал-бахтың,  
Хош болады мениң ұақтым.  
Тарийхында қарақалпақтың



Белли елсең өзиң сениң,  
Көпти көрген көзиң сениң.

Көп тақыўа ғаррылардан  
Сөз тыңладым жаслай мудар  
Ески, жаңа китаптардан  
Көп оқыдым тарийхыңды  
Хәм яд еттим тәрийпинди.

Тарығып жер, суў хәм наннан,  
Қысым көрип патша ханнан,  
Ата журты Түркстаннан  
Бабам байғус қашқан дейди,  
Саған қоныс басқан дейди.

Шықсам жолларыңа сениң,  
Соннан берги дәўирлерин,  
Елес берип бирим-бирим,  
Жазылмаған романдай,  
Қыялымды тербер сондай.

Айна бетли асфальт үсти  
Мени саған алып ушты,  
Тазғарадан көзге түсти  
Минарланған бәлент моруң,  
Өттим хәм «Өтениң сорын».

Таллар тик аяқтан басып,  
Жол бойында қатарласып,  
«Шайырым!» деп жабырласып,  
Қалар ырғалып изимде,  
Кеўлим толар хош сезимге.

Қайдан бул сезимниң ҳаслы?  
Қуўанғаннан көзим жаслы.  
Кеўлимде бир бәхәр паслы  
Жайғандай гүл жапырағын,  
Сәлем, туўған топырағым!

Аймалаған Сен аямасаң,  
Таллы жағыслы саямсаң.  
Мен қус болсам, сен уямсаң,  
Аўзымдағы мәргиямсаң,  
Анам, Шымбайымсаң мениң  
Ким сағынбас туўған жерин!

\* \* \*

Киндик қаным тамған жерим,  
Аманбысаң аўыл-елим!  
Әстен айда, шофер иним,  
Асфальтыңнан бур оң жакқа,

Жетпей турып Жармыш жапқа.

Әне усы кен гүзар жол  
Ата журтқа апарар ол.  
Мен тил болсам, сен кулақ бол,  
Туўған жердин гәпи узын,  
(Түсинерсең еле өзин).

Тағжап аўылы - таллы жағыс!  
Алтын бесигимсең нағыз.  
Кеўлимде көп ғайры нағыс  
Суўретин бар орнап қалған,  
Умытсам, туўғаным жалған.

Ой-шуқырың, атыз, салмаң,  
Көлин, қумың хәм суўлмаң,  
Бәри-бәри таныс маған  
Есапшының шот тасындай.  
Санайман мен от басында.

Мынаў жийделиктің сырты,  
Пәленше ағаның журты.  
Анаў Шымбай аэропорты,  
Хәр самолет ушқан ўақта  
Жас қыялым қанат қаққан.

Гүлте жоңышқа өскен өңир  
Бүклик еди туйе сиңир,  
Қас қарайып түссе иңир,  
Бир сағал төрт даўыс пенен,  
«Концерт» берер еди-аў бәлем.

Сүйлинлер көп бул өңирде.  
Атын үркер дүрлегенде,  
«Қырғаўылдың хәр пәринде  
Әзирейлиниң бир түги бар»  
Деп дурыс айтар ғаррылар.

Гөне ырашлар - жер тыртығы,  
Пахта еккен бәрин жығып,  
Жол өз сүрдеўинен шығып,  
Жаңа гүзар менен жүрер,  
Жер жаңарса, жол гөнерер.

Бийик көпир, қыйсық салма,  
От алғанман бунда малға.  
Келемен деп анаў талға,  
Бир жийен қыз алдап кеткен.  
Нелер өтпей, нелер өткен...

Балалығым, балалығым! –  
Дүзден терген қарамығым,

Көп жыллардың аралығын  
Атлап, сен түсесең еске,  
Усап кеше көрген түске.

Жыл артынан жыллар жүзип,  
Ойыныңды кетер бузып.  
Балалық бир алтын жүзик,  
Түсіп қалған соң қолынан,  
Хәрким излер өз жолынан...

Үлеп шәббелерди жебир,  
Топ ойнадым болып себил.  
Бесжап, Тағжап, Аршан кебир,  
Жууа тердим Әлишептен,  
Таттым собық, сүтилмектен.

Газетке орап зағарамды,  
Асынып семиз боқшамды.  
Жолларда суұырып шаңды,  
Мен қалаға қатнағанман,  
Оқыу десе жатпағанман.

Сол өткен балалық шақты,  
Еске алсам ұакты-ұакты,  
Алдымнан Кегейли ақты,  
Умытып гейде сабақты,  
Қара батпақ қайырында,  
Ойнай-ойнай қырғалақты,  
Соннан түрим қара болған.  
(Хәммелер де бала болған).

Не бол десең тайын болдым.  
Билим қуұып сайыл болдым.  
Қызларың Зухра балғанда,  
Мен ышқында Тайыр болдым.  
Сеннен шыққан шайыр болдым...  
Хәр кимнің бир кәсип-иси,  
Бир нәрседен несибеси...

Несибең мың жортсадағы.  
Көп жерге дуз тартсадағы,  
Даңқ-мәртебең артсадағы, -  
Туұған жер ушын баласаң,  
Оған бас ийип барасаң.

*1961-1966-жыл*

## **ДӘҰИРЛЕРГЕ ДАҰЫРЫҚ САЛҒАН ЖАС ҚАЛА**

*(Тақиятас қаласының қырқ жыллығына)*

Көз қыйығын салып көрсең картаға,

Бир қала бар биз жасаған арқада.  
Алтын күннің сынығындай жарқырап,  
Этирапына сәўле шашар бәрхама.

Тарийх берер хәр заманға бир заман,  
Түрли муқамларға дөнип тур заман.  
Жас болса да, заманында дүньяға  
Оның даўырық салғанына ырзаман.

Несибесин салып уллы несиптен,  
Тербетилип жатып алтын бесикте,  
Бул қаланың иңгалаған даўысын  
Заманында пүткил жәхән еситкен.

Техниканың тайнапыры мыңлаған  
Ис басларда жер қулағы шыңлаған,  
Кремльдің телефоны шыңғырлап,  
Сталиннің даўысын да ол тыңлаған...

Еске алсаң, мәзи ертеқ болғандай,  
Кеше көргенлерің бүгин жалғандай,  
Кең аймақтың энергетик жүрегі,  
Бүгин бунда дүрис-дүрис соғып турғандай.

Бул жүректен таралған қан тамырлар,  
Жеткен жерде жеңиллесер аўырлар.  
«Ырысқынды сат, - рәўшан ал» дегендей,  
Жайнап-жаснар мың сан қала-аўыллар.

Бул қаланың қолы жетпес қай жаққа?  
Гүриш тазалап, шығарады тай пахта.  
Бетон ийлеп, сыйыр саўып, от жағып,  
Қызлар менен балық аршыр Мойнақта.

Ол жарқ етсе, кеўлиң ўақты хошлықта,  
Телевизор көрерсең қол бослықта,  
Ургениште гилем тоқып бул қала,  
«Мерседес» ке завод қуар «Дослық» та.

Бул қаланы хәмме жерде яд етер,  
Нуры түскен жерин шын абат етер.  
Қаратаўда ғасырлатып тас шайнап,  
Ташаўызда түркмен елин шад етер.

Ол қорықпайды базар деген бәледен.  
Бир жарқ етсе, миллион манат төлеген.  
Төлемесең, қараңғыда қалдырып,  
Төлегенди шуғласына бөлеген...

Хәр елат бир паркы менен айырылар,  
Бул шәхәрге дәўлет қусы қайырылар.  
Қосық жазса Тақиятас туўралы,

«Нур қаласы» деп мақтайды шайырлар.

Саўлатына таңырқанбай қоймайсаң,  
Жас хәм сулыұ дийдарына тоймайсан.  
Жәйхун дәрья бурқып аққан жағысқа  
Шамшырақ тас түскен бе деп ойлайсаң.

Қырқ жас деген бир жигиттиң дәуири,  
Алпыста да сыр алдырмас тәуири.  
Талай ғарры қалаларды қыздырар  
Тақыятас ГРЭС - иниң хәуири.

Қалағанда бул қаланың тырнағын,  
Сазға қосып уллы қурылыс ырғағын,  
Акация гүллеп атқан бул жерде,  
Жаслығымда мен де оны жырладым.

Жырла десең, елеберин жырлайман,  
Қыялымда қуяш болып нурлайсаң,  
Аққуұдай таранып Әмиұ бойында,  
Келешекке нур таратып турғайсаң!

*8-сентябрь, 1993-жыл.*

## **ШОПАН ХАЛҚЫ - ШЫНЫҚҚАН ШӨЛ ПЕРЗЕНТИ**

*(Тахтакөпир қойшылық шаруаларының Бийсен булақтағы бас қоспа кеңесінде оқылған қосық)*

Кәсиптиң жаманы жоқ шығар бәлким,  
Мийнеттин маңлай тери тамар алтын,  
Қызыл құмға қой жайып, қозы терген,  
Мен сүйемен елимнің шопан халқын.

Бәрқулла оған хұрмет етким келер,  
Сый көрсетип, кеўлине жетким келер,  
Оларды көрсем, қойып сөз айдауды,  
Қой айдап, Шопан болып кетким келер.

Тынбас ол дамыл тауып жамғыр, қарда,  
Бетегели бел, отлақ жасқаларда,  
Шопанның машақатлы машқаласы,  
Мен билсем, жоқ-ау деймен басқаларда.

Бир тынабай жазы менен, қысы менен,  
Ойнама бул шаруаның иси менен,  
Қалада сойыслыққа бир қой бақсаң,  
Зыр жууыртар үйиңнің иши менен.

Күн ысып, бирде сууып, бирде жауып,  
Қой деген жууас малға бәри қәуип.  
Бир шопан жүзлеп, мыңлап қой бағады,

Бәриниң басын жәмлеп, бабын тауып.

Шопанның бос ұағы жоқ бел таянған,  
Кеш жатып, тауықтан да ерте оянған,  
Баласы қыймылдаған жүкли анадай,  
Дөнбекшип түн уйқыдан төрт ояйған.

Мал деген ел байлығы тынып турған,  
Ети қайнап, қаймағы уйып турған.  
Өгей әке минезли қатал тәбият,  
Шопанды шөл қойнында шынықтырған.

Қой барда қонақ-күтилип, той сауылар,  
Турысы берекет ғой, ой жаныұар.  
Әзелден Адам ата жақсы көрген,  
Бейиштиң малы ғой бул қой жаныұар.

Мына бир базар деген заман келди,  
Өткели жайпауытсыз, жаман келди,  
Малы бардың хәли бар дегендейин,  
Қандай базар болса да шамаң келди.

Бийсен булақ суұлары сыңқылдаған.  
Еңбегің ең байлық ғой ыңқылдаған,  
«Қара көл пальто эпер - деп – аукционнан»,  
Қызлары миллионердің қыңқылдаған...

Пахта хәм салы егейик дийхан болып,  
Бир жақтан қой бағайық шопан болып,  
Аш-жаланаш қалмаспыз, қудай берсе,  
Пейли кең Қарақалпақстан болып.

Ағайин ойда өзбек, қырда қазақ,  
Туұысқаны көп адам көрмес азап.  
Берекет хадал еңбек, татыұлықта,  
Дүзеліп кетер сөйттип заман өзи-ақ.

Тийсе де мына заман зейнимизге,  
Бизге енди қайтыұ жоқ кейнимизге,  
Елимниң шөл батыры-шопан халқы,  
Қудайым бере бергей кең пейлимизге!

Қолдан келсе, кеўлинди табар едим,  
Булақ болсам, мен сизге ағар едим.  
«Шопан ата» деген бир орден ислеп,  
Бәриңниң өңириңизге тағар едим...,

*18-июнь, 1992жыл. Бийсен аұыл.*

## **АЛТЫН ДӘРЬЯЛЫҚ САМАЛЫНА**

Алтын дәрьялықтың пәтли самалы,

Сен шалқып, йошланып ескенде мудар,  
Түрли тиллердеги түрли наманы,  
Қанатында алып келесең маған.

Сенде сарқырауы күшли ағыслардың,  
Сеннен жуўсан ийси танаўға урар.  
Сенде наў карағай нар қамыслардың  
Миллион сыбызғылық сылдырлысы бар.

Булттай қараманлар, шоқ торанғыллар  
Бийиктен сәлемин жоллайды саған.  
Суў бойында нама шығарған таллар  
Саған өз нотасын үйретер мудар.

Мени асықтырар жалқаў тырнаның  
Мезгил курантындай «тыр-тыр» лаўлары.  
Хәз берер бийдәўлет шағалалардың  
Шын кеўилден күлип шақақлаўлары.

Асаў толқынлардың «тыңларын сүрген»  
Пароходлар даўысы, шақырыўлары:  
Сенде бар жоқары вольтли тоқ жүрген  
ГРЭС сымларының дыңылдаўлары.

Бәрин-бәрин ядлап үйренгенсең сен,  
Алтын дәрьялықтың пәтли самалы!  
Бирақ, айтып бер сен, маған әкел сен  
Жаңа адамлар айтқан жаңа наманы!

Әкел, жаңа күштиң йош булақларын  
Бурқылдатып ашқан жаңа заманның  
Жаңа қосықларын, жаңа сазларын,  
Жүрек соғыўларын, талпыныўларын!

Бул қосық еситилер қарақалпақтың  
Таллы жағыстағы хош ҳаўазынан;  
Даңқлы пахтакеши күншығыс жақтың,  
Туўысқан өзбектиң сулыў сазынан.

Бул нама Қызылқум жайлаўларынан  
«Ет, сүт молшылығы!» деп сүрен салар.  
Малдың изин ироглифтей оқыған.  
Баўырым қазақлардың ән-күйинде бар.

Бул қосықты айтқан рус даўысы,  
Туўысқан мотив болып сиңген қаныма,  
Жаңа дәўир, жаңа наманың күши  
Лапыз берген түркмен айдымларына.

Бул намадан жаңа жигер, йош алған,  
Баҳадыр балықшы - Арал бойлары.  
Еситилген шалы атызларынан

Бизин кореецлердин «торадийлары».

Усы нама қайсы жерде айтылса,  
Сол жер жасарады, абат болады.  
Бул қосықты айтып халық хұжим қылса,  
Үстирттен нефть шығып, газ атылады.

Бул-жаңа заманның жаңа намасы,  
Йош хәм жигер толы әжайып нама,  
Дөретиуши мийнеттин сақый қуяшы,  
Төк сен нурларыңды далаларыма!

Ўа, алтын дәрьялық, туўған мәканым!  
Заман корабльлери асығар саған.  
Қайсы тилде қосық айтсаң да, жаным,  
Бәри түсиникли, қәдирдан маған.

Шадлық, йош хәм ышқы, наз бенен толып,  
Ессин ләззет бағыш самалың сениң.  
Бахыт, абаданлық жолдасың болып,  
Жайнасын келешек заманың сениң.

*1962-жыл, Нөкис.*

## **АҒАРТЫҰДЫҢ ЖЫЛ ҚУСЛАРЫНА**

*(Көрнекли педагог Жүмек Орынбаевтың алтыс жастағы мерекесине)*

Сизлерди көргенде елдин жаслары  
Кеўлинде бир уллы дәрья жағалар.  
Ағартыўдың туңғыш қарлығашлары.  
Жыл қусындай көзге ысық, ағалар!

Хұрмет - жасүлкенге, жоллар-жасларға.  
Алдында ағасы болсын басларға.  
Алпыстың қыраўы түсип шашларға,  
Уллы тойға аман жеткен ағалар.

Жаслар аттан түсип қолыңнан алар,  
Журт жапырылып сыйлап, көрсе куўанар,  
Дарақта түп биреў, шақа мың болар,  
Көп жеткиншек жетилдирген ағалар...

Көбиңиз балалықтан мәхрүм болғансыз,  
Қаршадайдан қайқы таяқ алғансыз.  
Кимиңиз мал бағып, орақ орғансыз,  
Әзелден ылайы пискен ағалар.

Бахытлы балалық болмай, сақ сынып,  
Жаслай көрип бәрин - жаман-жақсының.  
Услап ошағынан куўырдақшының,



Интернатқа берген сизди, ағалар.

Жаңа мектеп берип жаңа тәрбиат,  
Хүкімет асыраған атаңнан зият  
Аўдарыспақ таңы, гөззал хұррият  
Теперишлеп шынықтырған ағалар.

Кими Сейфулғабийт, кимиси Қасым,  
Жаңашыл урпақтың жәм етип басын,  
Қағып-соғып мәденият арбасын,  
Таза жолға салып берген ағалар.

Ескиликтің қара, түңлигин туўрап,  
Жаңа әлип дүзип, хатты сулыўлап,  
«Қаллаш, латынлас!» деп ашшы қыйқыўлап,  
Таң азаннан сүренлеген ағалар.

Бириң Қаллы, Нәжим, бириңиз Асан,  
Әдебиат жыйнап халықтың аўзынан,  
Избасар кутылып қара койлардан,  
Кемликтің кәмалын көрген ағалар.

Әбдираман журтты аўзына қаратып,  
Сахна соғып, таңның нурын таратып,  
Жолмырзалар журтқа сөзин жаратып,  
Жаңалықты дәстан еткен ағалар.

Бири Орынбаев, бири Досумов,  
Жаңалықтың майданында йош урып,  
Биразлары Шайдаковқа қосылып,  
Жамайлық шайқасқа түскен ағалар.

Қалжан, Қурбангүллер, Жумагүл апа,  
Қызларға бас болып шығып сахнаға,  
- «Оян, қызлар» десе Генжебай аға,  
Уйықлағанды оятқансыз, ағалар.

Жамайлық араны ашып жик болып,  
Шақасы мың шайқалмастай түп болып,  
Ким муғаллим, кими нәхән «үп» болып,  
Заманында журт сораған ағалар.

Ғаррылыққа жеңилдирмей қасарып,  
Қуўаныштан қара көзге жас алып,  
Халқың менен қайта туўып жасарып,  
Төрде жайнап отырсызлар, ағалар.

Қанша жаңа әўлад қатарға турса,  
Қартаяр ма адам тең адым урса!  
Жүмек аға шәкиртлерин шақырса.  
Жарты республика оған «аға» лар.

Биз ушын кең сүрдеу салған жолыңыз,  
 Даңқ, атақ аямас сизден елиңиз.  
 Алдымызда узақ аман болыңыз,  
 Жыл қусындай қанат қаққан ағалар!

*1967-жыл.*

## **СЕН ТЕБЕРИК ДӘРГАЙЫСАҢ БИЛИМНИҢ**

*(Әжинияз атындағы пединституттың 60 жыллығына)*

Кең дүньяға көзин ашқан елимнің,  
 Илхамысаң сен шайырлық тилимнің.  
 Қарақалпаққа қалың кітап оқытқан,  
 Сен теберик дәрғайысаң билимнің.

Озық ойдың ошағысаң билгенге,  
 Шамшырақ тас жанып турар иргенде.  
 Студентлик дәуранымды еслеймен,  
 Хәр сапары есигиңнен киргенде.

Сен муқаддес медресем бауырман,  
 Эрман гүли гүлшанымнан тауылған.  
 Қақтың сууын ақсап келген кийиктей,  
 Биз келгенбиз билим излеп ауылдан.

Келешекти үмит пенен болжаған,  
 Урыстан соқғы жыллар еди ол заман.  
 Отсыз жайда жазыуға қол жууыспай,  
 Дәуетиңе қуйған сыяң тоңлаған.

Студентке жүрек жалғар ас қыйын,  
 Кенеп шалбар, бөз көйлегің - бас кийим.  
 Төсеги жоқ сым кровать астында  
 Тик тур десең, тик турады носкийиң.

Руұхымызға билим нурын нәр қылып,  
 Кетпегенбиз, жоқшылықты ар қылып.  
 Бөлип жеген студентлик зағараң  
 Пай, не деген мазалы еди жарқылық.

Көп әуладты билими зор халық етип,  
 Атар таңда шыққан күндей жарқ етип;  
 Келип-кетти не бир дана устазлар,  
 Ақыл-ойын келешекке сарп етип!

Айтсаң ада болмас оның дәртлери,  
 Көздің майын емген билим кәнтлери.  
 Қайдасызлар қырық бесінши жыллардың  
 Шүтик шыра жаққан студентлери!

Илхам перим бунда бойжеткен ертеден,

Сенсең туңғыш мухаббатым - мәртебем,  
 Қайда енди хош қылықлы сол қызлар,  
 Зыр жууыртып, ышқы отында өртеген?

Не жоқ дейсең еске алыўға ылайық,  
 Мейли, енди өткен гәпти қояйық.  
 Базар қатнасығы деген төбеден  
 Келешекке нәзер салып қарайық.

Билим менен ақыл өсер, ой өсер,  
 Өсер ўақта аўырады бойөсер...  
 Көп узамай озық ойлы адамзат  
 Компьютерлер тили менен сөйлесер.

Бул тилди тез үйренбесе жасларың,  
 Турмысымыз мандымайды, досларым,  
 Билим деген сырлы булақ суўындай,  
 Қанып ишкен қойын бақпас басқаның.

Қосықтың бул аяқланған жери екен,  
 Қутлы болсын алпыс жыллық мерекең.  
 Келешекте қанша вузлар болса да,  
 Алды менен сени сыйлар қарекең.

*28-декабрь 1994-жыл.*

## **МЕНИҢ ҮЙИМ**

Шөл хәм бостан мәнги өшлескен жерде,  
 Гүл хәм жуусан қоңсы өскен өңирде  
 Адам жатырқамас үйим бар мениң.  
 Хәмме жерди көриў кисиге мәр ме!  
 «Жердиң түби ғой» деп қыйналып жүрме,  
 Шақырып мазаңды алмайын сениң.

Бирақ адам менен адам дусласар,  
 Ат баспайман деген жерин үш басар.  
 Нағайбыл дуз тартып келсең булманға,  
 Есигимди қағып, тартынып турма.  
 Дүзиў нийет пенен еркин келе бер,  
 Кел, қонағым, есик қақпай кире бер!  
 Үйге шақырыўсыз қонақ келгени.  
 Бұл хәм азаматлық абырайың сениң!  
 Шақырмай келгени-  
 Зейни илгени  
 «Адам- адам ушын мийман» екеңің...  
 Мениң де өзіндей исим көп мүшкіл,  
 Бир баста көп жумыс ирили-майдалы.  
 Лекин, қонақ күтиў- жумыс емес бул,  
 Бул мен ушын көркем өнер байрамы.  
 Қастерлеймиз қонақтың қай-қайсысын,  
 Наўқан қурттай илле-пиллеге орап.

Жайлысын да көрдик,  
 Көрдик жайсызын,  
 Қонақтың жаманын көрмедик бирақ.  
 Шақырыўсыз қонақ -  
 Биймиллет қонақ,  
 Кел, төрле, бирадар,  
 Азамат инсан!  
 Бир сулыў дүньяға болғайсаң инақ,  
 Кеўил есигимди ашайын саған...

Бизиң халықтың кеўлин қайсы бир гезде  
 Хеш қандай хүкимдар,  
 Хеш бир патша, хан -  
 «Миймандослық» деген дуўалы сөздей,  
 Билләхий, хеш жаўлап ала алмаған...

\* \* \*

Хош мийманым,  
 Келмекте бол бул үйге,  
 Кешеги қонағым -  
 Бүгинги достым.  
 Дос арттырыў - ең бир уллы ғәзийне,  
 Рахмет, ырысыма сен ырыс қостың.

Саў жүрсек, табарсаң бизди хәрдайым  
 Усы шөл хәм бостан аралығынан.  
 Саған унай ма деп сорап неғлайын,  
 Суўым да, қырым да өзиме дәрман.

Бир жағым суў, бир жағым шөл болмаса,  
 Бейиш қурып берсең де мен бармайман.  
 Гүл хәм жуўсан ийси аңқып турмаса,  
 Ол жерде мен қарақалпақ болмайман.

*6-март, 1972-жыл.*

## **ПОШША ТОРҒАЙҒА**

1

Сайра әлхаўада, пошша торғайым,  
 Саз бенен сәўбетсиз дәўран болар ма.  
 Шалқортама жатып мен бир тыңлайын,  
 Сөйтсем кулағымның куршы қанар ма.  
 Даўысыңды бала гезде қаршадай  
 Кеўлиме мен жазып алып кеткенмен.  
 Соннан берли сайрап турсаң шаршамай,  
 Бүгин концертиңе келип жеткенмен.  
 Май топыраққа аўнап дур-дур силкинсең,  
 Сен көкке шығасаң қайта йошланып.  
 Туўған жер ышқысы бул йош, мен билсем,

Бул сезимге мениң кеўлим де қанық.

2

Урық арасында, суў жағасында  
Талай көрдим мен усқынсыз уяңды.  
Елестирмес едим кус деп жасымда,  
Сүйип тынласам да бийпул наманды.  
Бул сәнсиз жағалық, орпаң топырақ,  
Билдим, екеўмизди, аңласам, жаным,  
«Бири жерде, бири хаўада шырлап,  
Бизди тәрийп етсин» деп жаратқаның.  
Енди пәмлеп жүрмен, төбемде шырлап,  
Неге сени бунша сайрайды десем,  
Жалғыз келте налыш намаң менен-ақ  
Кеўлиме көп сезим қуйған екенсең.

3

Ҳасла өкинбеймен, балалық изим  
Асфальт жол астында қалғанлығына.  
Тозып ески шаңлақ жайымыз бизиң,  
Орны пахта атыз болғанлығына.  
Хәтте мына қағлап турған Кегейли  
Бир мәхәл арнасын жаңадан алар.  
Мен жүрген сокпақлар қалмасын мейли,  
Қалмасын мен ылақ баққан далалар.  
Мейли олар қалсын ядымда мениң.  
Йошлы халық мийнети жасартсын жерди.  
Заман шадлығына бөленсин елим,  
Уллы өзгерислер дәўраны келди.  
Қосықлар өзгерсин муңсыз хеш қандай,  
Гөне көринислерди көз көрмей қалсын.  
Туўған жерге деген инсан ышқындай  
Сениң даўысың ғана өзгермей қалсын.

4

Сайра сен, үрпек бас пошша торғайым.  
Ай-хай, туўған жердиң хаўасы қандай!  
Бир шалқама жатып сени тыңлайын,  
Қайтадан жасарып бала болғандай.  
Мен қаншелли гөззал еллер көрмедим,  
Жер жәннети болған таўлардан өттим.  
Қанындай бағларда шағлап жүрмедим,  
Қанша бүлбиллерди тыңлап хәз еттим.  
Мен хәммесин сүйдим, қызықты көзим,  
Сөйтип жүрип сағындым бул шадлақты.  
Көкирегимде сайрап шақырдың өзиң,  
Сайраўың көп әндийшелер аңлатты,  
Сен айттың: «кел, мениң балалық достым,  
Ең жақсы намамды сайрап берейин».

Сениң сол қодирең сахрайы сестин  
Тебирентер ең соңғы демиме дейин.

5

Кегейлиниң бойы - дарқан далалық,  
Не деген кең сарай - концерт залы бул.  
Хәмме билетинди мен сатып алып,  
Тыңлайман, сайрай бер сен болып қумбыл.  
Мен де, сен де еркин, өрисимиз кең,  
Мынаў жер, анаў суў, бәхәр қуяшы...  
Бир топырақта туўып өсирген екен  
Адамның ұатаны, қустың уясы.  
Сайра, достым, әлхаўада пырпырлап,  
Саз бенен сәўбетсиз дәўран болды ма.  
Сен көкте, мен жерде буншелли шырлап,  
Сүймегенде, оннан ұатан болды ма!

*1-март, 1976-жыл.*

## **КЫРҒАҰЫЛ**

Киятыр едим шар бузып,  
Үстинен таза қардың мен.  
Түскендей қолдан ғарбызым,  
Аңырайып қалдым мен.

О, сулыўлық! О, дала!  
Сүўретшисең-аў әжайып!  
Қарай бердим қадала,  
Жутынып, мойным узайып.

Бир шоқ урық астында,  
Ғыжлап жанып шоқ жатыр.  
Умыт қалған далада  
Акварельдей боп жатыр...

Иреңниң ағла, тынығы,  
Барынша көркке толғандай.  
Айқулақтың сынығы  
Аспаннан түсип қалғандай.

Ғыжымы мойын тығылып,  
Бас жатыр жан саўғалап,  
Сатқын куйрық кубылып,  
Сыртта жатыр «мында» лап.

Ийкемсиз жас мүшеси  
Тар кийимге сыймаған  
Сулыў қыздың денеси  
Сыяқланды ол маған.

Ашығындай аймалап,  
Баўырыңа бассаң дә!  
Деп турғанда сығалап,  
Ушты дүрлеп аспанға.

Үрkip кетти басымнан  
Даланың жуўас ойлары.  
Жүрегim туўлап жалма-жан,  
Жуўырғызбай қоймады.

Атлы, жаяў анталап,  
Арсылдап ийтлер шабысты.  
Аңшының көзи қанталап,  
Мылтығына жабысты.

«Тарс» етти мылтық бирден тек,  
Қулады сарқып қырғауыл.  
Адамлар бүкти тепкилеп,  
Болып кетти «урха-ур»...

Өлимге оның жалынбай,  
Көрдим алысып атқанын.  
Бир жапырақ жалындай  
Урынып, лаўлап жатқанын.

Ойладым сонда: жалынлап  
Жасай билде, сүйе бил.  
Өлерінде де лапылдап,  
Жалын болып сөне бил!

*1963-жыл. Декабрь*

## **БОРАНЛЫ КЕШТЕ**

Үстирттиң шөли көк тайғақ,  
Шыдатар емес боран дым.  
Ықлады кели көп сайғақ,  
Мал қорасын Оралдың.  
Бас салды ийтлер шаўылдап,  
Қызық болды қалайда.  
Қәпелимде аўылда  
Кийиктиң ети молайды,  
Қақаман боран жулқынып,  
Қағады кеште айнаны,  
Хәр қазанда бул күни  
Сайғақтың гөши қайнады.  
От басында Орал мәс,  
Ет туўрар малдас қурынып.  
Езиўден күлки жыйылмас,  
Қатынына бурылып:  
- Журт машынлы жүрипти  
Сайғақ атып боранда.

Қудайдың өзи кийикти  
 Әкелер айдап Оралға...  
 Деп мардыяр мақтанып,  
 Қызара бөртип кулперен.  
 Сексеуілдің шоқлары  
 Ысытып хәмме терлеген.  
 - Ийтлерге несип болар-ма,  
 Ең ириси сол аңнан...  
 - Тойсын-да етке олар-да,  
 Алған жоқ ғой қораңнан,  
 - Деп хаял сорпа қуяды  
 Дуўрамалы самарға.  
 Балалар-да тояды.  
 Уйқыға жатар олар-да.  
 Ашыўлы боран далада  
 Айнаны сабар хуўилдеп,  
 Маңырай-ма, жылай-ма,  
 Түсинбедим тилин тек...

*Москва, декабрь, 1987-жыл.*

## **БАЙЫҰЛЫҒА**

Телеантеннаға қонып иңирде,  
 Тамбасында бай-байлаған байыўлы;  
 Көптен жоқ едиң ғой сен бул өңирде,  
 Қайдан келдің сен оңбаған байыўлы?

Түриң убыжықтай, үкили көзиң,  
 Дым бир зыянатсыз қуссаң-аў өзиң,  
 Бирақ журт аўзында көп жаман сөзиң,  
 Неден жаманатлы болдың, байыўлы?

Ырастан сен байдын улы болдың ба?  
 Ата - анаңнан жаслай қарғыс алдың ба?  
 Өгей шешең саған дөхмет салды ма?  
 Неден жаманатлы, болдың, байыўлы?

Мәканың гөне там, уяң жарықта,  
 Бәледей көринер түриң халыққа.  
 Мениң демим шамаласып қалыппа,  
 Сен не деп қышқырып турсаң, байыўлы?

Теңиз толқып турған ўақта иргеде,  
 Ел қандай мәс еди кеше Үргеде,  
 Жүрегим даўамас енди көрмеге,  
 Мәканлап алыпсаң өзиң, байыўлы.

Арқадан жағымсыз самаллар есер,  
 Самал ескен сайын еңсемиз түсер.  
 Узамай бул аўыл көшеди десер,  
 Сол ма айтажағың, байғус байнұлы?



Нақыл бар: жер қатты, аспаны узақ,  
 Көшпеймиз-бе деген үмит бар бирақ.  
 Тамбасынға шығып бақыр қаттырақ,  
 Бәлким, сениң дауысың жетер. байыұлы.

*Апрель, 1988-жыл.*

### **ТИЙМЕ. ОҒАН**

Тийме, бала, жыланға  
 Ийреңлеп баратырған!  
 Жасау үшін буманда  
 Олдағы жаратылған.  
 Сениң ауылың болса,  
 Оның-да ұатаны бул.  
 Ақсардың арасында  
 Хәз етип жатады бул.  
 Сен тек, табаның менен  
 Жер басып, жүресең жол.  
 Пүткіл денеси менен  
 Бул жерге берілген ол.  
 Оқыу я пайда қуып,  
 Кетерсең ер жеткенде.  
 Ал, ол усында туып,  
 Өледі усы жерде,  
 Жыланның түси сууык.  
 Адамның иши сууык.  
 Бауырына тартып жүрип-ақ,  
 Адамлар жаяр ууын.  
 «Жыланның тили зәхәр,  
 Шақса шатақ" дейди сол.  
 Бул сөзде наданлық бар;  
 Шақпайды, тислейди ол.  
 Тислейди ууын жумсап,  
 Урсаң хәм азап берсең.  
 Мийрим-шәпаат қумсап,  
 Жалт-жалт қарауын көр сен.  
 Сезимиң серли болса  
 Сен серлер едиң бәрин:  
 Қыз минез қылықтарын,  
 Қамшы өрим нағысларын...  
 Тууылып өскенине  
 Бул бир усқынсыз жерде,  
 Айыплы емес хәм де  
 Оған өкинбейди де.  
 Жерге жылан-да керек.  
 Ем болар ууы ушын,  
 Адамлар серлеңкиреп,  
 Аяқ басыуы ушын.  
 Хәй, бала, тийме оған!  
 Сен не, уражақсаң-ба?

Жасаў хуқыўқынан  
Мәхрум қылажақсаң ба?

## ҒАРРЫЛАР

Аўылымның ғаррыларын сүйемен,  
Хәр сөзине беререм бир түйеден,  
Хәр биринде Жийреншениң ақылы,  
Қалтасынан түртип турар нақылы.  
Гүрриңлескенинде жалласып олар,  
Хәр бири өзінше «фәйласуф» олар.  
Олар сәл нәрсеге қанәт қылған,  
Олар асықпайды, асығып болған.  
Ғаррылықтың, аўыр миннетли жүгин  
Сыр бермей көтерип жүрисер бүгин.  
Сөз қозғаса Адам атадан баслар,  
Изин ай, жулдызға апарып таслар,  
Айдан келип, мақтасар бул заманды,  
Сиясаттан «оқытар» хәр адамды.  
Не айтса да, өзи көргендей айтар,  
Билмесе де, өзи билгендей айтар.  
Базда қайыл қалсаң даналығына,  
Базда күлкиң келер садалығына,  
Сөйтсе де, оларда терең мәни бар,  
Ғаррысыз аўылдың қандай сәни бар?  
Жаслар хызмет етип, төринде күтер,  
Сөйтип азаматлық сынаўдан өтер.  
Егер сен аспанды турсаң да тиреп,  
Аттан түсип, сәлем бермегиң керек.  
Сонда ғаррылар қайтадан туўғандай,  
Қуғанар белине белбеў буўғандай.  
Жүрдек ешеклер үстинде ғаўқыйып,  
Сөйлесип барар жолға зорға сыйып.  
Бирақ аңламаған едим ҳеш бурын:  
Кеше аўыл жолында кешқурын  
Көрдим базардан қайтқанын олардың.  
Айхай, дым сийрексип барар олар дым...

*1975-жыл.*

I  
Суўы қумайтланған бир әзим дәрья  
Руўхым арқалы ағып барады.  
Демиккен ең соңғы балықлар онда  
Есеңкиреп қалаш қағып барады.

Бурқып аққан ылай суўда сайранлап,  
Дәрьядан теңизге булқынып ойнап,  
Еркин түсер еди. Жок енди ол ўақ.  
Суўы кесилген соң нағып барады?

\* \* \*

Муз түсерде туўлап ол ҳасыл балық.  
Қызыл суў теңизге гүўлеп жеткенде,  
Дәрьяның көп узақ өрине барып,  
Уўылдырық шашар еди көклемде.

Гүмис шабақларын дүрлетип айдап,  
Көк теңизге келер еди масайрап...  
Енди ҳәлден тайып, жигери қайнап,  
Теңиз тәңирисинен мәдет күткендей.

\* \* \*

Теңиз тәңириси жоқ. Бар болғанда-да,  
Бәлки бул жағысты умытар еди.  
Сайран етип алыс океанларда,  
Бизге деген кеўлин суўытар еди.

«Үлкен хожалығын» жиберип ходқа,  
Мүмкин өтер еди хозрасчетқа...  
Бир «көл» қурыды деп ким берер сотқа?  
Көлденең табысқа қунығар еди...

\* \* \*

Тубаласа иркип күшли ағысын,  
Дәрьялар теңизге жете алмас екен.  
Теңиз таслап өз мәңгилик жағысын,  
Тәғдирине тәсил ете алмас екен.

Балық ойнар шалқар суўдың тусында,  
Теңиз алып кеткен барлық қусын да.  
Адамның ең әззи жери усында:  
Өз ұатанын таслап кете алмас екен.

\* \* \*

Суўға не. Бәри бир қайда толғанда,  
Жаңа жағысларды жатырқай билмес.  
Қай жерде суў болса, шағала сонда,  
Қурғақтың қымбатын қәдирлей билмес.

Қалса Оның туўған жери қала ма?  
Муҳаббаты, жаслық өмири қала ма?  
Ата-бабасының қәбири қала ма?  
Инсандай сағынып қәдирлей билмес.

\* \* \*

Қумшаўыт жағыста ойға таламан.  
Шаңғыт көз аштырмас, жүзиң көринбес.  
Ески ултан менен кетип бараман,

Қайырылсам артымда изим көринбес.

Кемелер қаусаған қайырда тозып,  
Көрсен, жүрек сызлар, дәртлерің қозып.  
Қанша қарасам-да мойнымды созып,  
Көз ушында көк теңизим көринбес.

\* \* \*

Хәзир дәркар емес маған той-байрам,  
Аўлақ жүрип, қыял сүргим келеди.  
Бул апат ислерден ақыллар хайран,  
Себеплерин серлеп билгим келеди.

Тасыўдан аўыллар жаўраған гезде,  
Бурын қурбан берген дәрья, теңизге.  
Қайтып берер болса Аралды бизге,  
Жанды қурбанлыққа бергим келеди.

\* \* \*

«Зәрредей пайда жоқ сениң жаныңнан»,  
Деп күлгендей гүўлер дузлы самаллар.  
Гүзги күн сығыраяр асырлып шыңнан,  
Тамыры жалаңаш жатар томарлар.

Кеше толқып жатқан қайырды қара!  
Қанлы урыс болғандай қып-қызыл сора.  
Бир ғарры үш ешки менен аўара,  
Алыстан аўыз суў тасыр хаяллар.

\* \* \*

Той тарқаған алаң янлы этирап,  
Жағыста аўыллар жетим қалғандай.  
Суўсыз балықшының иси патырат,  
Кемеси көшкисиз кетип қалғандай.

Алыс океанның балығын аўлап,  
Траулерден төгип, поездлар жаллап,  
Сол «алтын балыққа» ислер комбинат,  
Жүзди сарыплап, бирди пайда қылғандай.

\* \* \*

Сондай мәрт еди бунда адамлар,  
Даўыл хәм толқында сыннан өткендей.  
Хош кеўилли, еден еди адамлар,  
Бекире кеспелеп қонақ күткендей.

Қыста муздан музға секирер еди,  
Даўылда көк толқын өкирер еди.

Шадлығын руўхын бекирелерди,  
 Енди бәрин биреў урлап кеткендей.

\* \* \*

Сабыр-тақаты жоқ, шурт минез болған,  
 Кимлер өз елинен шығып баратыр.  
 Кимлер Сары қамыс дейме қайлардан,  
 Балық излеп азап шегип атыр.

«Таслап ата мекан Үрге, Шегенди,  
 Қоңыратқа барып салы ектик енди».  
 Қайдағы бир Поладзада дегенди  
 Және әлле кимди сөгип баратыр...

II

Бир мәрмер дача тур гөне жағыста,  
 Кешки жолаўшының қыялы яңлы,  
 Алтын пляж еди бул аўлақ туста,  
 Перуза аспанлы, мәрўерт таңлы.

Шөлдің саратаны хәўирли ўақта,  
 Не адамлар келер еди қонаққа,  
 Көк толқын еркелеп аппақ аяққа,  
 Бейиштиң бул да бир тымсалы яңлы.

\* \* \*

Хәмелдарлар жутып бейиш хәўасын,  
 Бунда дем алыўға көп келер еди.  
 Арнаўлы самолет, хәңлеген машын  
 Сыйлы қонақларды жеткерер еди.

Хрусталь жамларда шайқалып шарап,  
 Салқын шардәреден теңизге қарап.  
 Ханымлар шөллесе «боржомий» сорап,  
 Ханның қызынан-да өткерер еди...

\* \* \*

Рәхәтли күндиз, пайызлы ақшам,  
 Сүңгип шыққаныңда салқын суў қандай!  
 Бес күнлик дүньяға қутлы қонақсаң,  
 Сезерсең енеден қайта туўғандай.

Бийсәўбет адамлар келе алмас еди,  
 Не болып атқанын биле алмас еди.  
 Күни кеше ғана бул ырас еди,  
 Енди көрген түстей, таңғы думандай.

\* \* \*

Бирақ бул түс емес, болды хәммеси,  
 Жақсылық-жаманлық шабырсып кетти.  
 Данқ, дүнья, хәзликке көп аўып еси,  
 Ағамлар дурыс жолдан ғабырсып кетти.

Дәслеп хызмет еткен болды берилип,  
 Кем-кем кисилиги тутты керилип,  
 Ақырсында минген музы бөлинип,  
 Сең жүрер алдында абыржып кетти...

### III

Не ғәлетий дәўир! Адамзатқа  
 Жақсылық ушын жан аямас заман.  
 Бир жағынан өзін айдап апатқа,  
 Аяғы астына қарамас заман.

Ақыллы, билимли, сумлықлы, сада,  
 Көк тыйыны түссе, болардай гәда,  
 Көз алдында көк теңизин жойтса да,  
 Жуўабын хеш кимнен сорамас заман.

\* \* \*

Мийрибанлық жас сорғалап бетине,  
 Уядан бир мәйек алмаған заман,  
 Жерик болып аққуў кустың етине,  
 Сыңсыўына кулак салмаған заман.

Хәр қызғыш өз көлин қорыр бул ўақта,  
 Хәр ким мурап өзи суў ишкен жапқа,  
 Бир сайғақты тиркеп «қызыл кітапқа»,  
 Мың кийиктиң басын жалмаған замал...

\* \* \*

Я инсап, адамлар не деген дана!  
 Ыжлескенде бир биринен өткерер.  
 Жәбир көрип атса тәбият-ана,  
 Сөйлеп-сөйлеп сөз тарашын жеткерер.

Биреўлер-ийеси мийримли жүздің,  
 Биреўлер-ийеси тойымсыз көздің.  
 Биреўлер қурыўын тилеп теңиздің,  
 Соннан ләззет алып, сулыўлық көрер...

### IV

Гүрсинген хаўазың тур қулағымда,  
 Көз алдымда ақшам жарға урғанын.  
 Жадырап күн шығып, жел басылғанда,

Қыз минезли жууас болып турғанын.

Таўлар шөгип, жерге кирмеген шығар,  
Жулдызлар хәм бирден сөнбеген шығар,  
Дүнья хеш ўақта-да көрмеген шығар:  
Бир майданда теңиз қурып қалғанын.

\* \* \*

Хош, теңиз, сүйиклим! Жаралы жандай,  
Өлим халатында урасаң халлас.  
Мениң қайғым амфибия-адамдай,  
Сенсиз қырда жасап саўа бола алмас.

Сени сум әжелге еткен грипдар,  
Үш жаўыз қылмыскер еле де жасар.  
Хеш ўақ қолға түсип, сотланбас олар,  
Хеш прокурор оған айып тағалмас.

\* \* \*

Ол үш жынаятшы арамызда бар:  
Бири-бийпәрўалық мелузалары.  
Гилкилдеп, толқынсақ бетинде жатар.  
Муздай суўық жәнлик, жоқтай хазары.

Сездирмей денеңди жаралар әстен,  
Гүлшанларды басар соралар әстен,  
Теңиз қурып, дәрья тубалар әстен,  
Онда болмас мийрим, хұждан азабы.

\* \* \*

Ол үш жынаятшы санамызда бар:  
Бири-өзимшиллик. тәкаббыр жар тас.  
Аяғына бас урса-да толқынлар,  
Туар ызғарланып, жүзин жылытпас.

Шортан шабақ көрсе, жутпаға тайын,  
Сөйтип жүрип, оны қуғалар жайын.  
Өзинен зор шықсаң ғана ағайин,  
Осал келсең, қапталына жуўытпас...

\* \* \*

Ол үш жынаятшы арамызда бар:  
Бири - осамаслык, ой жоқ басында.  
Пайда хәм даңқ ушын кесийге таяр,  
Өзи минип турған тал шақасын да.

Тек бүгинги табыс - ең бас әрманы,  
Келешек-олардың бийпул қурбаны.

«Бизден соң суў бассын мейли дүньяны»  
Деп жазар олардың қәбир тасына.

V

Бул үш қылмыс қамалларын бузыўға  
Адамзат бир зор атланыс қылажақ.  
Жаңаша ойлаўдың күни қызыўда,  
Шынлық толқынлары хәўиж алажақ.

Басқа менен урысып үйренген Адам  
Өзине урыс ашар, байрағы-хүждан.  
Бул, шайыр айтқандай, «барлық урыстан  
Уллы хәм бирден-бир урыс болажақ».

\* \* \*

Хүждан азабында өртенип адам,  
Перзент анасынан кеширим сорап,  
Мийрим сүти сонда ийип қайтадан,  
Теңиз болып толқыр ана-тәбият.

Хағлап қудайымның дәрьялары-да,  
Тоғайлар маўжырап тыныш таңларда,  
Теңиз еркелер өз жағысларына,  
Сен хәм биз ол тойда болмаймыз бирақ ...

*Апрель, 1988-жыл.*

### **БЕГЛИГИНДИ БУЗБА СЕН**

Бар билгени аўзында.  
Саўдырақ қарақалпағым.  
Жан сәўлеси көзінде,  
Жаўдырақ қарақалпағым.  
Кеўили кең майдандай,  
Тамға жұлдыз жайғандай.  
Писип турған наймандай,  
Геўдирек қарақалпағым...

Заман барар өзгерип,  
Еситкенди көз көрип.  
Арбаның жаман жерлери  
Ой-шуқырға гез келип,  
«Тартпайды - деп - табанлап,»  
Атыңды урма, жаманлап.  
Буннан да жаман жоллардан  
Жаныўар өткен хамаллап.  
Аўмастырма ябыңды  
Айғырға, қарақалпағым.  
Адамсаң ғой сабырлы,  
Қайғырма, қарақалпағым.



Тарихтың талай өткелін  
 Сал миніп кешіп өткенің  
 Ядыңда ма? Сонда да  
 Аяққа ығып кетпедің.  
 Жабығыңды жел түріп,  
 Үзигіңнен сел кирип.  
 Аңсағансаң ғой қуашты,  
 Булт артына телмирип  
 Келдің ғой сөйтіп келеге,  
 Қызба, қарақалпағым.  
 Беглигіңди еле де  
 Бузба, қарақалпағым.

Хеш қашан сен хеш кимнің  
 Болмағансаң еркеси.  
 Хәмме сеннен үлкенсип,  
 Гүжирейтер еңсесін.  
 Инсанның пейли бузылса,  
 Шошқаның болар гүркеси.  
 «Аш адам урысқақ» дегендей,  
 Суў көтермес сиркеси.  
 Жән-жақта жәнжәл, арасат,  
 Қубласы жоқ арқаның.  
 Бундайда ақыл-парасат  
 Дәнин ек, қарақалпағым.

Бир көзди бир көз жегендей,  
 Тәкаббырсып атласып,  
 «Қай баласаң?» дегендей,  
 Ағайин кетти жатласып.  
 Қызыұы кетип дослықтың,  
 Суўысып барар қатнасық.  
 Жүзлери күлип жылтырап,  
 Ишлери турар сотласып.  
 Ерме журттың сөзине,  
 Жулма гүлдің жарпағын.  
 Бир яратқан өзиңе  
 Яр болсын, қарақалпағым.

«Алға бас, алға, алға!» деп,  
 Артымызға қайырды.  
 «Ақ алтын бер елге!» деп,  
 Теңизимизден айырды.  
 Қурырда байғус Аралдың  
 Дүньяға даңқы жайылды.  
 Бозторғайдай шырлатты  
 Шынын айтқан шайырды.  
 Тар жолға турсаң дус келип,  
 Дана бол, қарақалпағым.  
 Өзиңе өзиң күш беріп,  
 Пана бол, қарақалпағым.

Жердиң тилин билесен,  
 Хаслы дийқан халықсаң.  
 Малдың тилин билесен,  
 Шарўаға да алықсаң.  
 Хадал мийнет ислеўде  
 Қашан харып-талыпсаң?  
 Өзинди өзиң асырап,  
 Қол жаймайсаң тарықсаң.  
 Қонақ көрсең қуўжыңлап,  
 Суўға кирген балықсаң.  
 «Ағамлар өтсин деп» жүрип,  
 Есик бетте қалыпсаң...  
 Жесир үйдин қызындай,  
 Жараспайды жалтағың.  
 Шыйратып ескен шыжымдай,  
 Шыйрақ бол, қарақалпағым.

Тартыншақ жолы жиңишке,  
 Сарсылма, қарақалпағым.  
 Араласып кир ишке.  
 Тартынба қарақалпағым!

*Ноябрь, 1991-жыл Ташкент.*

## **БУЛ ЖЕР ЕЛЕ ЗОР БОЛАДЫ**

### **I**

Қәўесет бар: қарақалпақлар  
 Көп узамай көшер деген.  
 Қайдағы бир жақсы жаққа  
 Барып қоныс басар деген.

Оқыдым бир газетадан,  
 Ғамкоршымыз көп-аў, тоба!  
 Еринбестей есаплаған,  
 Сыртымыздан сызып жоба.

Айтыўынша: көшшек буннан,  
 Жаңа қоныс жайға қарап,  
 Аралға суў апарғаннан  
 Анағурлым арзанырақ.

Есаплаған шотқа салып...  
 Ал буған не шек қоясаң!  
 «Шотын қолдан жулып алып,  
 Хәссени бир!..» деп қоясаң.

Айырымлар алағада  
 Болып сондай қәўесетке,  
 Көшип үлкен қалада да

Өз аўылын хәўес еткен.

Мейли, өзи билсин хәр ким  
Билгишлердиң заманы бул.  
Бирақ артық болмас бәлким,  
Сәўирлесек шамалы бир.

Кеткен ғазлар көлин жоқлап,  
Усы күнде келип жүрген.  
Ой жуўыртып соған шақлап,  
Бир нәрсени билип жүрмен.

Бардур болжаў қәбилиетим,-  
Билген нәрсем сол болады:  
Сәл азырақ сабыр етиң,-  
Бул жер еле зор болады.

Сабыр етиң сәл азырақ,  
Дузлы шаңғыт деген гәп бе?  
Көмпис болып биз хәзир-ақ  
Үйренистик оған хәтте.

Аўыз суўың дузлақ болса,  
Үйренген өз дузың болар.  
«Суў бар ма?» деп соза-соза,  
Түйе мойны узын болар...

Асты да дуз, үсти де дуз  
Жасап турған жеримиздиң.  
Ашшы ғой деп налымаңыз  
Тамған маңлай теримизди.

«Дуз татып кет!» дегенди де  
Тегин айтқан деп болмайды.  
Сөйлегенде сөзиниң-де  
Дузы болса шеп болмайды...

Бирақ жетпес өз жериңе,  
Қанша жаман дегенде-де.  
Бейиштиң тап нақ төрине  
Катеж курып бергенде де.

Өйткени бир қарабарак -  
Шөп емес ғой адам деген.  
Терең тамыр урған дарак -  
Ұатан деген, ұатан деген!

2

Қатты ағыслы уллы дәрья  
Көк теңизге қуйған жерде  
Қос басарда ата-баба,

Сүйенип сийсери белге, -

Нийет еткен дейди таңда:  
Ким ислесе хадал еңбек,  
Жарқылық жер, сол адамға  
Әрұанадай ийегөр деп.

Жер ашып дүт кегейлерден,  
Суў апарып, дақыл еккен.  
«Кесеў шанышса көгергендей»  
Деген сөзди нақыл еткен.

Усы жерде өсип-өніп,  
Қара шаңырақ ел болғанбыз.  
Аўыр мийнетине көніп.  
Ислеп қара тер болғанбыз.

Бунда тапқан ырғақларын  
Қосығымыз, ертегимиз.  
Бул жер ушын бир ўақлары  
Дирилдеген телпегимиз.

Жағаласып жаў келсе-де,  
Бул жерди ҳеш бермегенбиз.  
Ким қай тилде сөйлеседе,  
Тил жатырқап көрмегенбиз.

Қара үй, ме, кийиз үй ме,  
Хийўа тараш хәўли ме я ...  
Сыбай қонып татыў күйде,  
Бир шынарға салдық уя.

Кеўлимиз де, арымыз да  
Бир ғөректей ханаласқан.  
Малымыз да, жанымыз да,  
Қанымыз да араласқан.

Дийханшылық гүл жайнаса,  
Теңизинде аў майлаған,  
Шарўалары мал айдаса,  
Шайырлары сөз айдаған, -

Жаңа турмыс қушағында  
Шалқып атқан ел едик биз.  
Абаданлық ошағында  
От сөнбеўин тиледик биз.

Тойып секирип соң бирақ та,  
Хәдден асып кетсек керек.  
Бул әдиўли топыраққа  
Көп қыянет етсек керек.

Қайта қурыў айнасынан  
 Қарап көрсек өзимизди,  
 Жұлдыз излеп ай қасынан,  
 Май басыпты көзимизди.

Нәпсимиз ашылып кеңнен,  
 Пейлимиз дым тарайыпты.  
 Енди мине өзгелерден  
 Излеп жүрмиз бар айыпты.

Бир-биреўге айып тағып,  
 Айтыс пенен өтермиз биз.  
 Дәрья еле толып ағып,  
 Жағысына қайтар теңиз.

Теңиз қашқан менен бизден,  
 Биз қашпаймыз үйимизден.  
 Арба жүрип кетер еле,  
 Иске өтип алсақ сөзден...

3

Жаратылыс әдил қандай!  
 Обал-саўап, инсабы мол.  
 (Сум болғанда адамлардай.  
 Тутар еди-аў басқаша жол;

Күшлилердің ығын шалып,  
 Әззилерин қорлар еди.  
 Жақсысын өзине алып,  
 Жақынларын қоллар еди) ...

Жаратылыс әдил қандай!  
 Үлесерде байлықтарын,  
 Анаң бөлип берген нандай,  
 Алаламай бөлген бәрін:

Биреўлерге асқар бийик  
 Таў берсе де жер бермеген.  
 Марал маңырап, ақша кийик  
 Жуўырғандай шөл бермеген.

Бир жерлер хош тәбиятлы,  
 Қырғаўылдың қанатындай.  
 Бирақ жемиси жоқ татлы  
 Гүлабы, тор набатымдай.

Биреўлер балыққа жерик,  
 Биреўлерде-Адриатик...  
 Биреўлерге жамғыр берип,  
 Күн бермеген жадыратып.  
 Ең бай елдер мүтәж хәтте

Боян тамыр, газли кәннен.  
Японлардың «топырақ сат» деп,  
Жалынғанын еситкенмен...

Сиз бенен биз мекан қылған  
Бул топырақта бәри-де бар.  
Егин ексең өрре турған,  
Шөплеринде дәри-де бар.

Нар қамыслы көллеринде  
Ойнар сазан, бөргелери.  
Жантағының гүллеринен  
Пал жыйнайды хәррелери.

Кең жәзира даласында  
Малына жай өрислерин.  
Қара талдың саясында  
Бир желпинип шай ишкениң...

Мийнетиң де, ләззетиң де  
Басымыздан кеширгенбиз.  
Жети иреңли сұўретиң-де  
Руўхымызға көширгенбиз.

Тегин емес туўған топырақ,  
Безе алмайды адам деген.  
Терең тамыр урған дарак, -  
Ұатан деген, уатан деген!

4

Өзгермели дәўир деген,  
Жерге де бир нәўбет келер.  
Бизлер дүземеген менен,  
Дүзеледи бул жер еле.

Келер өз ийеси оның, -  
Жаңа әўлад - ақыллы жас.  
Көп сөйлемес биздей болып,  
Биздей осамаслық қылмас.

Жердиң қәдирине жетип,  
Көтерисер төбесине,  
Биздей өлерменлик етип,  
Күл тартпайды көмешине...

Кайта қурыў кәбилети  
Жер-анада мол болады.  
Аз ғана жыл сабыр етиң,  
Бул жер еле зор болады.

Зер қәдирнн билип зергер,

Сондай заман келген гезде,  
«Ижраға аз-маз жер бер»  
Деп жалынар дүнья бизге...

*Сентябрь, 1988-жыл*

## **ТУЎҒАН ЖЕР**

Күндизи қуяшлы, түни жулдызлы  
Бир елдің ышқында кеўлим бийқарар.  
Өз көксинде бинияд еткен ол бизди,  
Оған перзент болып, таптық итибар.

Жәхан глобусы турса айланып,  
Жиберселер мени көзимди танып,  
Бармағым-ол жерди жаңылмай танып,  
Минген атым оған жол таўып барар.

Топырағы тотия, суўлары шербет,  
Өмир бойы оған беремиз зийнет.  
Жер ышқы, яр ышқы, нан, азат мийнет,  
Жалықтырмас адам әўладың зинхар.

Саратаны - булаў, салқыны - дәрман,  
Өмиримше жалықпай жырлаўға барман.  
Бул елдің ығбалы - мендеги әрман,  
Жамалына жулдыз болғай интизар.

Журтлар ыссы дейди бул жердің жазын,  
(Жаз болған соң, ыссы болмағы лазым).  
Хәзир журтқа жағыў қыйын, шабазым,  
Бейиш қурып берсе де бир мин табар ...

Жамғыр аз деседи апрель, майда.  
(Аз жаўса дым әжеп дийқанға пайда.,  
Қуяш бул үлкениң ышқында шәйда,  
Мен хәм қуяш нурларына қарийдар.

Жанға тийди десе, бул жердің шаңы,  
Жер болғансоң болар шаңы-тозаңы.  
Сол шаңғыт астында гөззал дүньяны  
Дүзип атырған халық буннан хабардар.

Теңиз тартылса да, көллери қурып,  
Суўлары қашса да, аңғарын бурып,  
Кеўлимде бир уллы дәрья мәўжирип,  
Оның шөллерине ағар да турар.

Оянған сахрадур оның жән-жағы,  
Ортада ырғалған мийўалы бағы,  
«Ўатан» деген уллы уғым соқбағы  
Мениң ушын усы жерден басланар.

Мейли, бул жер болсын ыссы я салқын,  
 Бунда жасар мени туўдырған халқым.  
 Өзиме қыймаған жанымды, бәлким -  
 Бул елге бер десе - мен оған таяр.  
*Сентябрь 1981-жыл хәм май 1996-жыл.*

## **ӨМИРБЕК ЛАҚҚЫ**

*(Шымбай әпсаналары)*

Бир геллеге қонып мыңлардың бахты,  
 Пақыр-пуқаралар қыйналған ўақты,  
 Ашшы күлки менен журтын жубатып,  
 Шымбай жақта өткен Өмирбек лаққы.

Онда үй болмаған, ылашық болған,  
 Бирақ қайда барса жол ашық болған.  
 «Өмирбек келипти» десе бир үйге,  
 Шийдиң жыртығына таласық болған.

Ол қазыўға барса қашар уўайым,  
 Жеңиллесер Кегейлиниң ылайы.  
 Ол ораққа шықса, күнликши халқы  
 Шадлы күлкилерге батар удайы.

Оны көрсе байдың жүзи кубарар,  
 Молла, ийшанның сәллелери шубалар,  
 Муртын таўлап жуўап урса Өмирбек,  
 Мен-мен деген қыз-келинлер тубалар.

Оның өзи - куўаныштың белгиси,  
 Сөйтип атқа шыққан екен бул киси.  
 Тотыққан пазнаны иске салғандай,  
 Ғам кеўилди жарқыратқан күлкиси.

Кел жигитлер, гәпти онша созбайын,  
 Бир қазанға күйдирейин сөз майын.  
 Хәм сол майға салған гүриш пискенше,  
 Бес-алты аўыз орақы сөз қозғайын.

*Пайдакүнем Өмирбек*

Дем ишинде жигитлик дем-дем екен,  
 Жигит болды сөйтип бизиң Өмекең.  
 Қолтығында қайқылықтың қанаты,  
 Үйге тийер пайдасы сәл кем екен.

Сонда оған ата-анасы сөйледи:  
 «Сен, жүўермек, қайқылықты қой - деди  
 Пайда куўар басқалардың баллары.  
 Ал сен мәзи собырайған бой деди.



Сен жүрипсең зәкиўан боп жән-жакта,  
 Сендей баллар күнде барып саллаққа.  
 Ишек-қарын алып саўда қылса да.  
 Ата-ананың аўзына ас салмақта.

Деп анасы ызалы тил қатады,  
 Бул сөз оның шымбайына батады.  
 Таң азаннан турып алып Өмирбек,  
 Базар бетке қарай адым атады.

Аралап жүрсин бе ол базарыңды!  
 Сатып алды бир қап ишек-қарынды.  
 Пайдасына сатпақ болып еп пенен,  
 Гә мақтады, гә «алың» деп жалынды.

- Ал, алайық неден бала, қарының?  
 - Қаптан... - деди, қазып сөздің қарымын.  
 - Қарыныңды неге бересең? - десе,  
 - Пулға, деди, берер жери бәриниң ...

- Қарының таза ма?- деп сорағанға  
 Деди: Басың бас па яки шалғам ба?  
 Бунша ақмақ болғаның не, яшуллы.  
 Қарын бола ма ол таза болғанда?...

Ишек-қарын қалды сөйтип, «пайдаға»  
 Кеш болғанда қаптың аўзын байлады.  
 Жас саўдагер мол пайдаға қуўанып,  
 Мине, үйге арқаланып айдады.

«Бүгин өзим таныттым-аў талайға.  
 Епсиз емес екенмен - деп - қалайда",-  
 Ай-қай, бизиң пайдакүнем жас жигит,  
 Келер бағып белшесинен ылайға.

Аяғы тайып кетип еси жарымның,  
 Ыңқ етти ишине терең қарымның.  
 «Өлә пайданың астында, Өмирбек!"  
 Депти астында жатып бир қап қарынның...

*1962-жыл.*

*Өмирбек хәм Ережеп тентек*

Лаққыны бир сынамақшы болды да.  
 Өмирбекти шақырды бий алдына.  
 - Мә теңге! Базарға барып кел! -деди  
 Бир «ўақ-ўақ», бир «ўай-ўай» алып кел!-деди.  
 Бийдің сөзин ким тәрк еткен бундайда!  
 «Қуп әжеп» деп шапты Өмек Шымбайға.  
 Көп қызларды қуўырдаққа тойдырып,

Қайтты атын дизгин ушы қуйдырып,  
 Жолдан хәрре, шаян услап алды ол,  
 Хәм қоржынның бир басына салды ол,  
 Гүржилеўли бос қоржынды көтерип,  
 «Аманатың мине» деди жөтеліп.  
 - Қане, қане көрейик-деп бий сонда,  
 Қуўанып тез қолын урды қоржынға.  
 Ыақ-ыақ, қолым... Бул нең, маңлайы қара?  
 Мынаыуың хәрре ғой, хәй занғар! - деди.  
 - Қолыңызды суғыңқыраң бий жора.  
 Тейирегинде „ыай-ыайы" да бар-деди...

*(Ережесеп тентек қыпшақтың бийи, Өмирбектиң заманласы. И.Ю.)*

*1962-Жыл.*

## **ТЫМЫРЫҚ**

*28-июль 1989-жыл*

Шөптин басы сылт етпейди тымырсып,  
 Ийтлер суўға гүмп береді ыңырсып.  
 Ат тепсинип, мал мөңирер шыбынлап,  
 Түтинликтің ашшы ийиси қоңырсып.

Сытырламас жүөериниң арасы,  
 Шымшықлар да шаршағандай шамасы.  
 Түңги хаўа хәуириндей тандырдың,  
 Зериктирер шегирткениң намасы.

Күни менен шомылғаны есинде,  
 Суў көргендей сандырақлап түсинде,  
 Тыржаланаш қара боталақ балалар,  
 Уйқлап атыр пешахана ишинде.

Саратанның қызын самал әкетип,  
 Ашыў-ызасана бизди тап етип ...  
 Олсыздағы өртең шалған бул дүнья,  
 Жанайын деп тур ма деймен лап етип ...

*Шымбай, Азат аўылы, 1989-жыл*

## **ОССУАРЛАР**

Бир алым келиншек еплеп еринбей,  
 Әййемги қорғанның текшелеринен,  
 Сүт уйытып кеткен гүзелериндей,  
 Тас қутыларды алып атыр биримлеп.

Қақпағын көтерсең, - мәзи куў сүйек  
 Саўдырасып жатыр! Ал сыртын көрсең, -

Арамейше Жазыў. Хәм де еңиреп,  
Жыласқан ҳаяллар тири ме дейсең.

Қара нағыс жаға, қынама бәшпент,  
Қолаң қара шашлар жазып таслаңған.  
Қоллар көтериўли, жыласар еңк-еңк,  
Бир уллы азалы қыйкыў басланған.

Ким билсин: бир гезде усы жерлерди,  
Гүннлардың ләшкери ўайран қылғанды.  
Исламға кирмеген ессиз ерлерди  
Хутайба гүўенлеп қолын шалғанды...

Аза түскен үйде бар қанша нашар, -  
Түўел отыр табыт айналасында,  
Хәммеси бетлерин осып жыласар,  
Қорқыў, қайғы, ғарғыс көз қарасында.

Қулағымды тесер зарлы саналар,  
Егилип, туншығып жыласар бәри.  
Ботасыз әрўана - сорлы аналар,  
Кердери журтының тул ҳаяллары.

Ах, бул тарқатылған шаштың өрими  
Хәм бул зарлаў жанға таныс аў сондай:  
Есимде, қоңысы ўидиң келини  
«Қара хат» келгенде жылаған усылай.

«Дойнақтан майырылған жүйрик қулыным»  
Деген сес қулаққа келип турғандай.  
Жарадар боп келип өлген улының  
Азасында анам жылаған усылай.

Биймәлим солдаттың қәбирин қушып,  
Рус ҳаялын көрдим усылай жылаған,  
«Улым» деп еңиреген ана даўысы  
Хәзир де Вьетнамнан еситилер маған...

«Қой шүкир етиң» деп жубатқан менен  
Қоймас Кердериниң тул ҳаяллары.  
Урысқа нәлет айтып жылаңлар әбден,  
О, сиз. Төк қаланың оссуарлары!

*Июль, 1968-жыл, Москва*

## **СӘЎБЕТЛИ АҚШАМ**

*Ә. Нураддинге*

Тал астын тазалап төсек сал, жора,  
Ол жер өз алдына ҳаўалы болар.  
Үш көпшиктиң бирин өзиң ал, жора,

Еккиси қонаққа дауайы болар.

Сенсиз кеулим бөктергиси ауық-ты.  
Дослар гүрриңлескен ақшам зауықлы.  
Бүгін күрдас асқан түйе тауықтың  
Жүуери гүртиги мазалы болар.

Гәпке шорқақ, быдым-быдым келесең,  
Бирақ сөзге терең мәни бересең.  
Қатынға сүйкенбей жүрсең өлесең,  
Сондайда арқанның қозары болар ...

Сөз айтсаң гәпинди балгадай саплап,  
Күлиуиң бар ықлас пенен халласлап.  
Кәтқудалық етсең әкеңе усап,  
Шешеңе де тартқан таманы болар.

Бесжап бойы балалықтың мәканы,  
Табанларда бир соқпақтың тикени.  
Жаста - урныққыр, хәзир - тек тил екени,  
Буннан Улбийкениң хабары болар...

Өмир сүрип бул гәниймет дүньяда,  
Дос арттырғанлардың бахты зыяда.  
Бирақ сениң орның бөлек оғада,  
Дослардың да жақсы-жаманы болар.

Жигит қамшы басып жүрмел торыға,  
Шыққанда атланып дәуран жолына,  
Дос зәңгилес толар оңлы-солына,  
Узақ айдасары шамалы болар.

Биреулері жолында жан өртеген,  
Хошемәти жумсақ жоңышка гүлтеден.  
Ет байлаған сайын ығбал мәртебең,  
Күнлеп иштен күйип азары болар.

Биразы адымын абайлап басып,  
Дәулет жүрип турса, қушағыи ашып,  
Сүринсең зып берер қайыстай қашып,  
Түлкиси бар жердің сағалы болар.

Бири өттің сууы түскен тағам-ды  
Исин көрип, көп усларман жағамды...  
Сөйтсе де, «яр-дослар» деген қоғамды  
Жаманласаң қатты зыяны болар...

Күтимин бермесен дақыл дәнлемес,  
Өзиннен де бардур, олардан емес.  
Тириде бир-биреу кәдириң билмес,  
Айта берсең түрлі таманы болар...

Ақшамлассам дедим, кеулим сағынды,  
Унатарман олпы-сопы жағынды.  
Билесең ғой баратырған ағымды,  
Енди тек дурыс сөздің заманы болар.

Басқаларға жақсам дийип мен йошып,  
Көптен берман түрлі муқамға қашып,  
Сен сүйген жолларға жазбаппан қосық,  
Буның да бир күни сорауы болар.

Ал жора, айта бер, тыңлайын сени,  
Ауылға келмедим бираздан бери.  
Хәуиж алып қайта қурыу ислери,  
Ис пенен сөз, хұждан сынауы барар.

Халық әдил қууатлап бул сиясатты,  
Шынлық жолбарысы оянып қатты,  
Өтириктің өрелерин қулатты,  
Менменликтің енди зауалы болар.

Ауылда өзгерис бар-ды бир қанша?  
Салынды дейсең бе совхоздан монша?  
Ауа, көп кирледик, жуусақ та қанша,  
Бирден ағарыуы шамалы болар...

Көптен бул ауылда аға болмады,  
Елтири тон десек, жаға болмады,  
Көбиси хийлесиз хызмет қылмады,  
Мүмкин ендигилер саналы болар ...

Ғәреметти мәзи басшыға артып,  
Сизлер хәм жүрсизлер шөпдейин қалқып.  
Биз де «шайырмыз» деп, Нөкисте шалқып  
Жүрмиз. Хәмме буған гүналы болар.

Сууымызды байлап, шөлге ашқанша,  
Теңиз қайтып, бизди таслап қашқанша,  
Ұарқ-шарқ пенен қол шаппатлап биз сонша,  
Бийпаруалық енди хазары болар.

Адам пейли азса қурғын турмыста,  
Көтере шаң-шәукер, дәстүр қууыспа,  
Ел еңбегин емиу, пара алыспа,  
Мийнетсиз байыудың ылаңы болар.

Жәдигөй жылпылдап түсимли жерде,  
Дүмше молла болып шомпыйды төрде.  
Жаңаны қууатлап күтпеген жерде,  
Ескиликтің егиз тууары болар.

Қанша уллы болса халық инабаты,  
Дәстүри хазарсыз, сулыу саулаты.

Бизиң үрп-әдеттиң хәр салтанатын,  
Артсаң қырық ешектің обалы болар.

Қамшысын умытып кеткендей дүзде,  
Бизиң көп жигитлер жуўырар изге.  
Хәмме алға шулғып баратқан гезде,  
Бул ислердиң елге зыяны болар.

Хабарың бар дәўир көз қарасынан,  
Төбеңе нәзер сал тал арасынан!  
Жулдыз ағар дәрья киби тасыған,  
Заманның сондай кен гүзары болар.

Өмир өтер, биз қалармыз жасқада,  
Жулдызлар сәўбетин бузбас ҳасла да.  
Бул турмыстың күн көристен басқа да,  
Руўхый ләззети мазалы болар.

Иззет-хүрмет сақлап киби кисиге,  
Хадал мийнет жумсап халықтың исине,  
Хийле қылмай хұждан тәрезисине,  
Жасаўдың биймиллет дәўраны болар.

Атлар киснеп, тай тебистиң жумсағы,  
Арқашта отлаған шағын қумсады.  
Балалық шақ-пәк хұжданның тымсалы,  
Соңыра хәр кимниң өз гүзары болар.

Дослар аңсап келип құрғанда бәзим,  
Дым пәкизе болды бул берген хәзиң,  
Тепкири бир сүйем ата қоразың  
Шақырғанша гүрриң қызары болар...

*Апрель, 1987-жыл.*

### **КЕШКИ ИҢИРДЕ УРЫҚЛЫҚТАН...**

Кешки иңирде урықлықтан  
Бир топ торғай ушты кетти...  
Сениң қыз болған шағларың  
Ядларыма түсти кетти...

Қайда барсаң, журдим бирдей  
Қошантайдай ерип саған.  
Еркелеттиң өз ининдей,  
Аўзыңдағыны берип маған.

Умытпайман сол шағыңды:  
Кийиминди дурысладың.  
Әдираспан моншағыңды  
Сиңлиң тақса урыспадың.

Жеңгене қолласып күнде,  
 Сен дигирман тартар едиң.  
 Ақбоз атлы әлле кимди  
 Қосық етип айтар едиң.

Айтта, тойда, әткөншекте  
 Жигитлер сүйкенсе саған,  
 Ашыұланбай, күлип тек те,  
 Қарап қояр едиң маған.

Бир күни сен қаўын қоста  
 Болдың да шашыңды тарап,  
 Қара көзиң толып жасқа,  
 Үйбетине турдың қарап.

Дедиң маған күлип муңлы:  
 «Көзиме шөп түсти мениң ...  
 Бала жаным сезип турды  
 Хеш қандай шөп түспегенин.

Басып жумсақ көкрегиңе,  
 Сүйдиң, мақтап бойларымды.  
 «Жаксы жигит бол» деп және  
 Сыйпай бердиң айдарымды.

Жийделик артынан тағы  
 Ат киснеди, сен асықтың,  
 «Мени умытпа» дедиң дағы,  
 Қалтама бир алма тықтың.

Умыт қалды сынық айнаң,  
 Мен «кетпе» деп жылап турдым.  
 «Керек емес берген алман»  
 Деп изиңнен ылақтырдым.

Ат киснеген урықлықта,  
 Бир топ торғай ушып кетти...  
 Қашып кеткен сол ақшамың  
 Бүгин ядға түсип кетти.

## **КӨЗЛЕРИМНИҢ АҒЫ-ҚАРАСЫ ҚЫЗЛАР**

Биреўлериң - қызым, бириң - қарындас,  
 Көзлеримнің ағы-қарасы қызлар.  
 Сизлерсиз дүньяның қызығы болмас,  
 Жалған емес, гәптиң ырасы, қызлар.

Сизге арналар бул қосығым мениң,  
 Салланысып жүрген қыз бенен келин.  
 Гүл егиўди қойған қаралпақ елин,  
 Гүллендирип турған лаласы қызлар.

Апайлар, жеңгейлер, қурдаслар хәм де  
 Қахарман аналар отырған төрде.  
 «Ұақтында қыз болдық» - десер бәри де,  
 Қашық емес гәптиң арасы, қызлар.

Сизлерсиз жайнамас өмир гүлзары,  
 Шахсәнем Ғарибтиң шын ахыў-зары.  
 Хәр жигиттиң болар сүйген дилбары.  
 Хәр адамның бардур анасы, қызлар.

Тарийхың басланар Хаўа енеден.  
 Пийриң Бийпатпадан алған өнеген.  
 Айдай жамалына жулдыз түнеген,  
 Ашықлар кеўлиниң қуяшы қызлар.

Бириси Арыўхан, бири Ақшолпан,  
 Заманында елдиң ураны болған.  
 Ләйли, Зулайхалар дәстанда қалған,  
 Мухаббаттың бийби задасы қызлар.

Баршын өткен Алпамысқа опалы,  
 Надира ғаззели заўқы-сапалы,  
 Қыз Жипектиң көш баслаған топары.  
 Данқлы сулыўлардың урпағы қызлар.

Нәсият берейин десем сизге мен.  
 Хәзир ақыл алмас биреў-биреўден,  
 Сонда да айтайын сезгенлеримнен,  
 Керек жерин алар шамасы қызлар.

Мен сизге тақбайман ески уғымды,  
 Хәзир дәўир ескиликтен шығынды.  
 Жарасықлы заманыңа бүгинги  
 Әдеп-икрам жолын тутыңыз қызлар.

Ата-анамыз бизге ерик берди деп,  
 Еркин жасайтуғын заман келди деп,  
 Баспақлардың жибин басқа түрди деп,  
 Қудайды умытып кетпейик, қызлар.

Қызларымыз көпдур бәхәр гүлиндей,  
 Сулыўлығын жәрия қылмас билинбей.  
 Ақыл-зейни шыңқобыздың тилиндей,  
 Сол қызлардан өрнек алайық, қызлар.

Мейли сүрме шекиң, тулым қойыңлар,  
 Мейли шашты кесип, бурым қойыңлар.  
 Мәселе шашта емес, баста деген бар,  
 Жарасықлы жағын ойлайық, қызлар,

Мейли тырнақларды бояң қыналап,  
 Бийик өкше кийиң нәлин сыналап.



Хеш адам мин тақпас айыпқа санап,  
Ерси көринбесе болғаны, қызлар.

Қудай берген сулыұлықты бурмалап,  
Плассмастан кирпич қойып сүрмелеп,  
Қаслары маңлайға қарай өрмелеп,  
Суў таўықтай сүмиреймейик, қызлар.

Өзинди билмейсең, базда өзлериң,  
Бояўсыз-ақ сулыў айдай жүзлериң.  
Қуўырылған шимишкидей көзлериң,  
Гиртийип кетпесин сүрмеден қызлар.

Европадан үлги аламыз десип,  
Мусулманнан орыс боламыз десип,  
Дизелер хәррийип, юбканы кесип,  
Қуўрықсыз бөдене болмайық, қызлар.

Рок - концерт әўиретин ашқандай,  
Тап жиллиханадан жаңа қашқандай,  
Қышқырар аяғын өгиз басқандай,  
Соған жүдә хәўес базы бир қызлар.

Боламыз деп қатты мәдениятлы,  
Жек көрип ана тил, әдебиятты,  
Өз халқың алдында болып уятлы,  
Тилди бурраңлатып сөйлемең, қызлар.

Сулыұлықтан биз қалмайық пәсте деп,  
Жаңа әўлад алар бизди еске деп,  
Халқың мың жыл кийим тикти кестелеп,  
Жараспас па еди кийгенде, қызлар?

Түркмен қызларында бар жақсы өрнек,  
Кетен көйлек кийип салланып жүрмек,  
Модалар балтырдан жоқары өрлеп. -  
Кеткенде де олар бузбады, қызлар.

Нәсиятты қойдым енди туўарып,  
Жүрмең гене гәп деп, кеўилге алып.  
Ескиниң хәммесин жоққа шығарып,  
Жетпис жыл жаңалық қуўғанбыз, қызлар.

Өтмиштиң жаныўлы ошағын көсеп,  
Ата-бабамызды көп кылдық өсек.  
«Коммунизм» қурып шалқыймыз десек,  
Бул қыткер заманға тап болдык қызлар.

Аяйман сизлердиң уйымыңызды,  
Қыз балларға керек буйымыңызды,  
Киймей, тәлимсиген кийимиңизди  
Қырқ бахасын берсең табылмас, қызлар.

Қайта құрамыз деп жүрген даналар,  
 Қылмысынан қашып, басын паналар.  
 Бос дүкан аўзында байғус аналар  
 Сандалып жүргенин не дерсең, қызлар.

Бундай болады деп кимлер түс көрген,  
 Қуйқаң жуўлап турар баз бир ислерден,  
 Қыз дәўири қыйын ўаққа дус келген,  
 Сыныңызды бузбаң, қарағым қызлар.

Заман бүйтип турмас, келер келеге,  
 Аз-кем сабыр етип турың еле де,  
 Өтип алсақ базар деген бәлеге,  
 Дарқанлыққа шығып кетермиз, қызлар.

Заман келер еле мереке-тойлы,  
 Бәри орнына түсер жайына-жайлы,  
 Ышқыңда шайырлар қартайсын мәйли,  
 Бағларда гүл болып ашылың, қызлар.

Аралықтан түрли заман кешсе де,  
 Дәстүрлер өзгерип айра түссе де,  
 Барлық байрам календардан өшсе де,  
 Сизиң байрамыңыз өшпегей, қызлар!

*Март 1992- жыл.*

## **БҮЛБИЛ ТОЙЫНА.**

*(СССР халық, артисткасы А. Шамуратоваға)*

Сәхәр турып шықсам Әмиў бойына,  
 Гүллер ғұмшаланып күлди, Айымхан.  
 Өнер сахнасының шадлы тойында,  
 Хаўазың сүйсинтти елди Айымхан.

Қайғыдан қамыққан жаўдыр көз едиң,  
 Қоңыратлы қарапайым қыз едиң.  
 Әрман аспанында бир жулдыз едиң,  
 Таң шуғласы менен туўдың Айымхан.

Өнер гилтин шалып илгир зейниңе,  
 Ғайбарланып, хеш айланбай кейниңе,  
 Орайпекти қағып таслап ийниңе,  
 Силкинип сахнаға шықтың Айымхан.

Көп күстаны қылып, сени көре алмай,  
 «Артист» деп бийпәмлер күлискен талай.  
 Қалды сол өсеклер гүўлеп самалдай,  
 Мәртебе таўына миндиң Айымхан.

Сазенделер сазлап қасыңда сазын,  
 Дүньяға таралды азат хаўазың,  
 Қуслар талұас етсе илмеги лазым,  
 Өнердің өрмегин илдің Айымхан.

Сен сайраған ұақта шадлы наманы,  
 Гүлдей жайнап жаңа турмыс жамалы,  
 Есип кеўиллерде сәўир самалы,  
 Қыс тоқсанлар жазға дөңди, Айымхан.

Сестің жаңлағанда хәўижге минип,  
 Тасларға тил питер ғөяға келип,  
 Кең сарайлы заллар силтидей тынып,  
 Жүреклер шәўкилдеп соғар, Айымхан.

Сенсиз қызбас той-тамаша сейиллер,  
 Жолыңа паяндоз рәңбәрең гүллер,  
 Алдыңда албырап ғошшак бүлбиллер,  
 Келип шаңыраққа қонар, Айымхан.

Бир айтсаң, «және» деп журт етип талап,  
 «Хай, саў бол жеңгелеп» яки «апалап»,  
 Үриккен кептердейен дүрлеп шапалак,  
 Сахнадан жибермес сени, Айымхан.

Көрген ұақта туўған айдай жүзинди,  
 Халқым тыңлағанда хош хаўазыңды,  
 Театрлар тарта алмай назыңды,  
 Сахналар сықырлап турар, Айымхан.

Даўысың жайлап өзбек, түркмен журтларын,  
 Қыймылдаттың көп жигиттің муртларын.  
 Қарақалпақтың көкиректеги қуртларын  
 Наўқандай өргизер сестің, Айымхан,

Шықсаң жаўлығыңды сен қыя салып.  
 Журттың шапалақтан қоллары талып.  
 Қайта бастан гөне дәрти қозғалып,  
 Ғаррылар жаслығын еслер. Айымхан.

Халық бақалап хызметіңди үлгили,  
 Өңирине тақты хұрмет белгини.  
 Әмиў бойларының шәйда бүлбили,  
 Той мүбәрек болсын, жеңге Айымхан!

*1988-ж. Декабрь.*

## КЕҰИЛ ҚУЯШЫ

### КЕҰИЛ КЕҰИЛДЕН СУҰ ИШЕР

Кийиклер суұ ишер сайдан,  
Ғаз-үйрек көлден суұ ишер.  
Ал, адамның кеұли қайдан?  
Кеұил кеұилден суұ ишер.

Көрдим ақ қуұ ойындарын,  
Үйкелесип мойындарын ...  
Сағынғандай ашық яры,  
Кеұил кеұилден суұ ишер.

Атлар гүлдир-гүлдир киснеп,  
Шарқ урар үйирин излеп.  
Қой маңырап, бота бозлап,  
Кеұил кеұилден суұ ишер.

Дәрьялар теңизге ашық,  
Асығар мәўжирип тасып,  
Жоллар жолларға уласып,  
Кеұил кеұилден суұ ишер.

Дослық, иззет - уллы дәўлет,  
Жан азығы - жақсы сәўбет,  
Шөлге - бәхәр, гүлге нәўбет,  
Кеұил кеұилден суұ ишер.  
Аспанға, сер салып бақсаң,  
Жулдызлар сөйлесер ақшам.  
Өзиң булақ болып ақсаң,  
Кеұил кеұилден суұ ишер.

Жүрек шәўкилдеп турсын дә!  
Дүньяның қайсы буршында.  
Жасап турсақ та, дурысында-  
Кеұил кеұилден суұ ишер,

Алыстағы асқар таўлар,  
Бири-бирин көрмек болар.  
Сол ушын да бийик олар,  
Кеұил кеұилден суұ ишер.

Серле, хәй инсан баласы,  
Жамандур кеұил аласы,  
Адам адамның қуяшы,  
Кеұил кеұилден суұ ишер.

*1968-жыл.*

**ЖИГИТТИҢ СОНЫҢДАЙ БИР ДОСТЫ БОЛСЫН...**

Өзи болған, хәй өзмәмбет жигитлер!  
 Сүринлер дәуранды, ортаңыз толсын.  
 Хәзир кулақ сүймес пәнди-үгитлер.  
 Сонда да айтайын: досларың болсын.

Дослық гүлшәнине мегзес бул заман,  
 Кеўил кеўиллерден суў ишер мудам.  
 Өзиң дүзиў болсаң, көпдур дос-яран,  
 Досларың ишииде бир достың болсын.

Саған хәмдам болсын өзи жасынан,  
 Студентлик ўақтың зағарасынан.  
 «Жанымды берейин» демесин саған.  
 Берсе айтбай берер бир достың болсын.

Сыншыл дүнья қосып талай басларды,  
 Есап-шот қаққызып сынар досларды,  
 Айтқызар хәр турли жаңылтпашларды,  
 Сонда жаңылмастай бир достың болсын.

Суў бойында бир қос хәўалы терек,  
 Тамыры қосылған, шақасы бөлек,  
 Атларын суўғарсын жүректен жүрек,  
 Еки торала ғаз талпынар болсын.

Дүнья жолда жатқан түлкіге усар,  
 Күншиллик жибине билдирмей тусар.  
 Бир қыз болып еккиңизге көз қысар,  
 Сондайда зейини қыл қаўып турсын.

Хожалық машқала түскенде басқа,  
 Хәрким шырматылып бир қолаң шашқа,  
 «Доспыз» деген мәртлер кетер тум-тусқа,  
 Сондайда сыр бермес бир достың болсын.

Ақыл-парасатлы, ғошшақ азамат,  
 Болсын өзиңнен де бир қәдем зыят.  
 Ол хәм сеннен алсын йош пенен қуўат,  
 Асқар таў айбатың - бир достың болсын.

Сен деп қалсын журт көргенде төбесин,  
 Тартсын салдаўласып ақыл кемесин,  
 Сен не айтсаң бәрин «мақул» демесин,  
 Адассаң абайлап алдыңды шолсын.

Қайнап кетсең, тартып қойсын отыңды,  
 Шаршап қалсаң мешеўлесин атыңды,  
 Ақыл ойы асқатықтай тойымлы,  
 Жигиттиң жөн билер бир досты болсын.

Жүк артылып, кәрўан жүрип кеткенде,  
 Орныңа жас әўлад келип жеткенде,  
 «Сондай дослар болыпты - деп - өткенде»  
 Ийни келген жерде айтысып жүрсин.

*Февраль, 1969 ж. Нөкис.*

### **УМТЫЛАМАН ЖАН-ТӘНИМ МЕНЕН...**

Умтыламан жан-тәним менен,  
 Өмир, сени сулыў жасаўға,  
 Кемис жерлеринди толтырып,  
 Артық жерлеринди қашаўға,  
 Умтыламан жан-тәним менен.

Бир түп емен тырмасып өскен,  
 Жабайы шөп жарқабағынан  
 Бир сандықтас сақый тәғдирден  
 Берилгендей сыйлыққа маған.  
 Жасыл жағысынан дәрьяның  
 Бақтым оған суқланып баста.  
 Нурлы тулғаң - сырлы әрманым,  
 Бекингендей көрдим сол таста,  
 Жас еменге таслап жип зәнги,  
 Сол тасты мен тынбай қашайман,  
 Жарқабаққа асылып мәңги,  
 Сениң ышқың менен жасайман.

Алмас қашаў, гранит тастың  
 Ерегиси базда шаршатар.  
 Ал төменде қутырған тасқын  
 Мени аңлып гүркиреп жатар.  
 Ашшы қуяш базда шөллетип,  
 Мысқазандай мийди теседи,  
 Нөсер жамғыр базда селлетип,  
 Қара даўыл самал еседі.

Хәлден тайып мен қайсы күни,  
 Алмас қашаў түсер қолымнан?  
 Ыақтым питип, мен қайсы күни,  
 Аш құрдымға қулайман қашан?  
 Хеш пурсат жоқ оны ойлаўға,  
 Тынбай гранитти қашайман.  
 Сени тас тутқыннан қутқарыў  
 Ышқысында ғана жасайман.

Аспан бәлент, жулдызлар сырлы,  
 Сениң сырың шексиз соныңдай,  
 Сулыўлығың сондай көп қырлы,  
 Айқулақтың қубылыўындай.  
 Машқалада төзермен не бир,  
 Жумылғанша жуп қарар көзим.

Мен билмеймен, хэй, сырлы өмир,  
 Неткен перийзатсаң сен өзиң?  
 Суўретиңди хеш теңи-тайсыз  
 Соғып шыға алмай қаларман.  
 Алмас қашаў менен абайсыз  
 Бир жериңди шаўып аларман.  
 Заманласым, жеткиншеклегим  
 Сонда турып сынап-минесер,  
 «Өттегене-ай, тап мына жерин  
 Келистире алмапты-аў» десер.

Деген менен тән берер маған,  
 Мийнетиме, инабатыма,  
 Қара тасты күйдирип турған  
 Мениң сенлик мухаббатыма ...  
 Умтыламан жан-тәним менен.  
 Өмир сени сулыў жасаўға,  
 Кемис жерлеринди толтырып,  
 Зыят жерлеринди қашаўға,  
 Умтыламан жан-тәним менен...

### ПӘЛЕКЛИ ҚОСТА ТҮНЕЎ

Ўа жолаўшы, уйқың қатты екен дым,  
 Жаслай жатып, картайғанда ояндың.

*А. С. Пушкин.*

Таң сәхәрден жолға түсемиз және.  
 Уйқыңды питирип ал, жаным, қәне.  
 Жас уйқы тез қанбас.  
 Қарама маған,  
 Мен көп уйқлағанман өз өмиримде,  
 Уйқыңды гүзетер жулдызлар шамы.  
 Қаныңдай ләззетли жаздың ақшамы!  
 Қосбаққыш ғаррының гәпи таўсылмас,  
 Жыйналғанша усы палыз бақшаны.  
 Узамай ай батып, түсер қараңғы;  
 Дүз уйқысы емлер кеўил жараңды.  
 Мийзан түссе керек, хаўа тоңазып,  
 Жақсылап қымтыйын пешеханаңды.  
 Түтинлик салғаным,  
 Шылым шеккеним,  
 Және уйқысызлық атын жеккеним.  
 Сүрилмеген қыял,  
 Ойланбаған ой,  
 Жазылмаған қосықларым көп мениң ...

Мухаббат хәм қосық - азаплы әрман,  
 Сол еки есикте өлиўге барман.  
 Жол шаршатқан жас уйқыңды гүзетип,  
 Таң атқанша қосық ойлап шығарман.  
 Самал қосық пенен тыныс алғандай,

Жулдызлар да қосық болып жанғандай,  
 Пүткіл әлем қосық дәрьясы болып,  
 Руұхым арқалы ағып турғандай.  
 Хәўлиртип, түнлерге урып таңымды,  
 Халласлатып жүректеги қанымды,  
 Сол дәрья бийрәхим дегиши менен  
 Ийрим тартып геўлеп атар жанымды.

Сонда мен өзимди шайыр сезермен,  
 Кеўлим-сегбир тартқан бир хақ Бәзерген,  
 «Малыма қарыйдар табылғай да» деп,  
 Жанға қысым қылып, шөлге төзермен.  
 Жолларым қулазып, базда бос шығар,  
 Гә усындай бир пәлекли қос шығар.  
 Гейде гүлхан жағып жолдың шетине,  
 Түнеп атқан бир сәўбетлес дос шығар,  
 Жолшыға таптырмас бахыт бул эне,  
 Қаўышыў-ғәниймет, жол журиў бәне.  
 Гүрриңлесип, көз илгитип азырақ,  
 Таң сәхәрден жолға түсемиз және . . .

Алыста мунартар аўыл тереги,  
 Таўықлар шақырып, ийтлер үреди.  
 Тынған керизинен насос салманың  
 Қурбақалар тынбай концерт береди,  
 Түнге үңилсең кеулиң хүрейленеди,  
 Кирпишешен тысыр-тысыр келеди,  
 Балларын қымтаған ана қолындай,  
 Бийшеклерин қымтар қаўын пәлеги.  
 Хәкке шықылықлап табар сум хабар,  
 Шық түсти маўжырап, хаўада ызғар.  
 Самал ойнап үстин ашып кеткендей,  
 Жалаңаш теңкейип уйқылар ғарбызлар.

Аўыл сыртында яр күтсе интизар,  
 Шолпан «уйқылап қалып» қылық шығарар.  
 Қара шашың менен ақ билегиңе  
 Пешехана сыртынан ай сығалар.  
 Сен оянып айттың: «Еле жатпадың.  
 Болды, қыйнай берме қыял атларын ...»  
 Мен айттым: «Азырақ тамашалайын  
 Дүзде таңның қулан ийек атқанын...»  
 Әне, түнге таң гезеги аўысып,  
 Жулдызлар биримлеп түңлик жаўысып,  
 Еситилер гейде палыз шетинен  
 Ғаррының «хайта-хайт!» деген даўысы.  
 Қорықшысы сақ болмаса серлеген,  
 «Қаўынның жақсысын сағал жер» деген,  
 Сондай поэзия палызында да  
 Усыған тәқабил ислер бар деген . . .

Тәәжжуб қаласаң заманға қарап,



Не деген кең сая, мийұалы дарақ,  
 Жан аұыртпай оның жемисин терип,  
 Көплер тили менен орып жүр орақ.  
 Ким ис жақпас болса ақылы зайыл,  
 «Шайыр болып» шығар ғайыптан тайып,  
 Еңбек пенен еккен пәлек өскенше,  
 Ийт түйнеклер сырғыр урқанын жайып.  
 Мәрт болсаң жулып көр...  
 Боларсаң ақмақ,  
 Тум-тустан шуұласар оларды жақлап,  
 Атақ-абырай атын тартып алдына,  
 Китаптарын басар алтынға қаплап.  
 Тийип кетсең, айтар «қой, тиймеңлер» деп,  
 Бақырар: «талантты қәдирлеңдер» деп,  
 Арзасына виза шегер ағамлар,  
 «Китабын шығарың, жәбирлемең» деп.  
 Жаұшымшық тийгендей пискен тарыға,  
 Тапсып ақыл айтып тийер жаныңа,  
 «Атшабары» хәм «Көкаман» дегендей,  
 Өзлериндей жәхил сыншылары да...  
 Биреулері тынбай қәлем тербеген,  
 Өз жазғанын өзи оқып көрмеген,  
 Биреулері гегирдекке суұ бүркіп,  
 Озады деп жасларға жол бермеген.  
 Мақтумкулы, Бердақ келсе тирилип,  
 Усылар менен бир нәўбетке турылып,  
 Топламлары шықпай жаұрасар еди,  
 Баспахана планынан сүрилип . . .  
 Орсакы сөз айтып күлдирсе залды,  
 Сый-хүрметтиң зоры соларға қалды.  
 Көркем сөз деп шәлкем сөзди үйренген,  
 Мен аяйман аўлдағы балларды...  
 Салы арқасында суұ ишсе шигин,  
 Алымлар гербицид шашады бүгин.  
 Исенбеймен: НТР жол табар деп,  
 Шайырлық атызын тазалайтуғын . . .

Яшағай, таң атты!  
 Ояндың сен де,  
 Түндеги тар кеўил кеңейди демде.  
 Жақсы адам екен қорықшы ғарры,  
 Алғыс айтып, жолға түсейик енди.  
 Сен қасымда барда жоллар рәўан,  
 Руұхым жасарып, йош енер маған.  
 Гөззал арзыұлардың сырлы мәнзили  
 Сени алып кел деп меннен сораған.  
 Ол мәнзил мен ушын жулдыздай жырақ.  
 Әлбетте жетерсең сен оған бирақ.  
 Үмит, мириўбетли өмир жолында  
 Адам адам ушын әдиўли қонақ.  
 Қанша жол бар, ойға алмайын ҳасла,  
 Кеўил тасып ақсын жулдызлы йошқа.

Дүнья турар, дәўран өтер хәр кимнен,  
Бир түнеп шыққандай пәлекли қоста...

*Сентябрь, 1986-жыл.*

## **ТЫНБАЙ ЖАМҒЫР ЖАҰАР ПЯРНУ ЖОЛЫНДА**

*Х. Турымбетовқа*

Тынбай жамғыр жаўар Пярну жолында,  
Тоғай көк плашын қымтар гүрсинип.  
Түнерер арқаның кеўилсиз күни.  
Тынбай жамғыр жаўар Пярну жолында.

Қәнекей, Мамыйдың кең майданында  
Хәзир бир ат шапсаң, тозғытып шаңды.  
Әттең, телеграмма титирер қолымда  
Ақ кептердің сынған қанаты яңлы.

Тәўбе! Ким ойлаған алдыңан жорып,  
Сени бунша ерте өледі ғой деп.  
Мен де аңламаппан: бүгін сен өлип,  
Алыста көзге жас келеді ғой деп.

Бийтаныс жол. Барар машина зуўлап,  
Көз жумып отырман. Тек сен ойымда.  
Кеўлим сүўретінди сызар сулыўлап,  
Күн сиркиреп жаўар Пярну жолында...

Тәбият өнерге бай, колынан келеди,  
Адамның, шайырдың түрлери аз ба!  
Минезиң бир қыйын қолжазба еди,  
Журт қыйналар еди оқыўға базда.

«Ол енди жоқ» деген бир уғым жанға  
Ат жаўырына батқан ердей батады.  
Толқынсақлар минип-түсип атқанда,  
Жағада мыңқ етпей жар тас жатады.  
Сен сондай нар едиң. Едиң бийхазар,  
Тең едиң үлкеннен-балаға шекем.  
Ал енди ашшы тил, бийпул аўызлар,  
Сенсиз кимди мүнжип хәз табар екен!

Өзимизди санаймыз илгир зейинге,  
Ким басты көтерсе соны бассынып.  
Уйқасқа кире алмай жүрген фейиллер<sup>1</sup>  
Енди кетер деймен сенсиз асқынып.

Қосығыңа бир жыллы сөз айтса жайлы,  
Өзинди сөксе де сен қайыл едиң.

<sup>1</sup> «Уйқасқа кире адмай жүрген фейиллер» - Хожамурат қосықта фейил сөзлерди уйқасқа онша жолатпайтуғын еди. И. Ю.

Өйткени, шынында сен шайыр едің,  
Соқпағың бар еди өзиңе пайлы.

Енди қосық оқыр ұақыт қызғанбай,  
Регламент сүймеуши базыбир шеберлер.  
Сениң ер геўдеңди көтере алмай,  
Енди сықырламас ағаш минберлер.

Журтка не жетпейди? Дүньяда зал кең,  
Хәр ким отырар билет алған орнында.  
Бирақ орның бос тур. Жоксаң енди сен...  
Тынбай жамғыр жаўар Пярну жолында.

*Таллин, июнь 1968-ж.*

## АДАМ

### 1

Гәўмис мамонт қарсы шапқанда,  
«Ма!» деп қатты сес шығарды ол .  
(Бул ең тунғыш сөз еди сонда,  
Еслегенди, өз анасын олардың).  
Тас пенен ол урды хайўанды,  
Ақыл, хийле көрсетти күшти.  
Бирақ издеги баласын урмады,  
Өз баласы ядына түсти ...

Адам еди бул хайўан түсли.  
Камераға тыққанда, балалар -  
«Мама» десип жылады шуўлап.  
(Бул ең соңғы сөзи олардың.)  
Ручканы жиберди таўлап,  
Вагонетка тасырлап күшли,  
Крематорияға сүңгиди...  
Хайўан еди бул адам түсли.

*Февраль, 1987-жыл.*

## ДӘЎРАН

Дәўлет қусы қонарында  
Бас таңламас мудам десер.  
Қуладин куў аларында,  
Жапалақты «тарлан» десер.

Дәўран қараған шағында,  
Хәр ким патша өз тағында.  
Дәўлеті қайтқан ұағында,  
Жақсыны да «жаман» десер.

Атлар аттан бөлингенде,

Қыйқыўға журт еринген бе?  
Дал бедеўлер сүрингенде,  
Жүйрикти де «шабан» десер.

Мереке көрмеген кимсе,  
Өзин бек санар өзінше.  
Шонтық жигит атқа минсе,  
Өз атасын «жорам» десер.

Аңғырт минез аламаншы,  
Кыйқыўы өзине қамшы.  
«Халқым!» десе бир алдамшы,,  
«Усы керек маған» десер.

«Пай енеғар мына ешек.  
Лап болмайды-аў тулпар десек,  
Қуйрығын самалға төсеп,  
Шабысына қараң» десер.

«Суў беремен теңизиңе»  
Деп инантар лебизине.  
Хәр ким тартар негизине,  
Аңламаған жаман десер...

*Сентябрь, 1989-жыл*

### **ТАСҚА КӨГЕРГЕН ГҮЛ**

Адам адам болып тилге келгели,  
Дәстанлар дөретип, кітаптар жазып,  
Өз-өзин түсинип болған жоқ еле,  
Адам тастан қатты, гүлден де нәзик.

Инсан ийниндеги жүктің аўырын  
Артсаң, асқар таў да ыңырана баслар.  
Қус шоқыса Прометейдің баўырын,  
Адам төзер, лекин төзбейди таслар.  
Сол қара тасларды жарып бәхәрде,  
Өскен гүлди көрип жаның қулазып,  
Мақтанып, елжиреп ойларсаң хәм де:  
«Адам тастан қатты, гүлден де нәзик».

Брестте тас ерип, темир тапланды,  
Соңғы демге дейин шайқасты солдат.  
Карбышев музлады, Гастелло жанды,  
Тәслим болғанда да тас пенен полат.  
Бирақ мәңги тарийх тасына олар  
Мәртлик оты менен кеттилер жазып,-  
Бул жазылған бес сөз былай оқылар:  
«Адам тастан қатты, гүлден де нәзик».

Инсан кеўлиндеги мийрим-шапәт

Егер куяш болса, тас гүллер еди.  
 Агар дәрья болса ышқы-мухаббат,  
 Дуньяда шөл қалмай гүлленер еди.  
 Соңғы нанын берип өз жолдасына,  
 Адам жығылады жүреги сазып.  
 Жазсаң арзыр оның қулпы тасына:  
 «Адам тастан қатты, гүлден де нәзик».

Дослық, мийрим ушын кең кушақ ашқан  
 Бул заманда озық ақыл-зейинлер.  
 От хәм суў, пал хәм уў табысты қашшан,  
 Табысалмай атыр бирақ пейиллер.  
 Олар Хиросима хәм Освенцимди  
 Дуньяға таңбақшы ақылдан азып.  
 Қыйраған тиршилиқ тахтына хәм де  
 «Адам тастан қатты...» деп қоймақ жазып.

Кеўил - бир гөззал бағ, тәрбия етип.  
 Татлы мийўасын жеп, аралаў мүмкин.  
 Бир жыллы жүз бенен ўақтың хош етип,  
 Бир жаман сөз бенен жаралаў мүмкин,  
 Гүлленсин деп инсан кеўлиниң бағы,  
 Бағман гүл егеди тәңирге жазып,  
 Гүлди женшип кетер малдың туяғы,  
 Ал адамның кеўли гүлден де нәзик.

Адамзат дуньяға келгели бери,  
 Жақсылық-жаманлық ойынын ойнап,  
 Кимлигин түсине алмай өзлери,  
 Қанша китап жазар басларын қыйнап.  
 Адамзаттың минезлемесин маған  
 Дәл, толық сүүретлеп бер десе жазып,  
 Айтар едим халықтың нақылын оған:  
 «Адам тастан қатты, гүлден де нәзик».

*Май, 1982-жыл.*

## САНАТ

Күшли болсаң жердей бол.  
 Бар нәрсени көтергеи.  
 Таза болсаң суўдай бол,  
 Бәрин жуўып кетирген.  
 (Қырғыз санаты).

Кеўил деген жаман зат.  
 Таў болсам деп турады,  
 Нәхәнликте хәммеден  
 Ғаў болсам деп турады,

Кеўил деген жаман зат,  
 Дала болсам дейди ол.  
 Қартайғанда қайтадан

Бала болсам дейди ол.

Кеўил нени күсемес?  
Бүркит болып уяда,  
Қус баласы қонбаған  
Қонсам дейди қыяға.

Қой баласы шөп отлап,  
Енапатқа семирер.  
Кеўил деген сондай зат,  
Марапатқа семирер.

Кеўил деген кеңейсе  
Кең сарайдың өзи ол.  
Кеўил қурғыр тарайса,  
Бир тебеннің көзи ол.

Кеўил қусы йошланса,  
Жұлдызларға ушар ол.  
Кеўил көзи жасланса,  
Жапалаққа усар ол.

Кеўил күни қызарса,  
Таўдың тасын жибитер.  
Жүреклерде муз турса,  
Сол музды да еритер.

Кеўил қурғыр музласа,  
Басқаларды тоңдырар.  
Кеўил гүли жайнаса,  
Шөлге бостан қондырар.

Сәл нәрсеге қылтыйып,  
Шамырқанып туратын,  
Кеўил деген не десем,  
Насбай екен бир атым.

Айнадан қатты нәрсе жоқ,  
Сәл нәрседен сынар ол.  
Кеўилден пәтли дәрья жоқ,  
Сәл жерде тынып қалар ол.

\* \* \*

Дәўран деген бир жорға,  
Сүре алған сүрип баратыр.  
Нәпси деген бир дорба,  
Таўлар сыйып баратыр.

Нәпси деген зоң ғарға,  
Тояр күни болар ма.  
Размерсиз бир дорба,

Толар күни болар ма!

Кисилерди қыйнайсаң,  
 Ұа кисилик-кисилик!  
 Өз ханаңа сыймайсаң,  
 Сәл нәрсеге исинип.

Үлкенсип жүрип хәммеден,  
 Ушалмаған кисилик.  
 Аттан түссе, зәңгиден –  
 Түсеалмаған кисилик.

Әп-әнейдей көзлериң,  
 Алаўратқан кисилик  
 Тәкаббырсып, тиллерин  
 Лалаўлатқан кисилик.

Әззиге үйип қабағын,  
 Шалқайып кеткен кисилик.  
 Күшлини көрсе, аяғы –  
 Қыйсайып кеткен кисилик.

Жыйнап-жыйнап гийнени,  
 Жипке дизбе ийнени.  
 Досларыңа өкпелеп,  
 Түйе қылма түймени.

Сайып-сайып сыртынан,  
 Күлме адамның артынан.  
 Зар боларсаң достыңның  
 Көшип кеткен журтына.

*1975-жыл.*

## **МЕН ӨЗ ТӘҒДИРИМЕ ҚАЙЫЛ ҚАЛАМАН**

Жазғы ақшамларда жатып шалқама,  
 Жұлдызларға қарап ойға таламан,  
 Өз өмириңди ойлағанда, бәрхама  
 Мен өз тәғдириме қайыл қаламан.

Бар оның бир жазыпатқан дәстаны,  
 Мениң өмиримнен шеберлеп курап.  
 Мен туўылар гезде оны баслады,  
 Қашан питкерерин билмеймен бирақ.

Шадлықтан - арқаўы, ғамнан - ериси,  
 Тоқып атырғандай хәр бир демимди.  
 Базда йош бергендей илхам периси,  
 Жазғанлары елжиретер кеўилди.

Базда руўхы түскен, жамғырлы күндей,  
 Бояўы бос шығар жазғанларының.

Базда бәхәрдеги ашылған гүлдей,  
Қуяр зейинине ләззетли нурын.

Мен өз Тәғдириме хайран қаламан,  
Ол сондай мийрибан, сонындай қатал.  
Бирде жаз күнindeй күлип қараған,  
Бирде қар - боранлап, қапылтып атар.

«Аналы жетим - зор» деген уғымды  
Бизге нәрестелей нәсип етти ол.  
Аш хәм жалаңаяқ балалығымды  
Тикешли соқпақлардан айдап өтти ол.

Хәм шығарды жайпаўытсыз, өткелек,  
Қыйын хәм қызықлы жаслық жолына.  
«Машақатсыз, аңсат өмир күтпе» деп,  
Бир ҳикметли қәлем берди қолыма.

Жаксы - жаман демей усы жолымнан,  
Бизди алып кетер, тәғдир көреген.  
Сол қәлемди түсирместен қолымнан,  
Сүрине - қабына жүрип келемен.

Кеўил бүлбилимди мудам аш етип,  
Сайрата-сайрата естен тандырды.  
Муҳаббаттың шарабына мәс етип,  
Айралықтың отларына жандырды.

Базда шадлық булағынан иширип.  
Дәўри - дәўранларды сүргизер бизге.  
Базда мусәпирлик халға түсирип,  
Көрмес ислерди де көргизер бизге.

Руўхыятым айдап шөл - бәябанға,  
Муңымды самалға шағындырады.  
Мәккар муҳаббаттың тахты алдында  
Тиз шөктирип; оған табындырады.

Базда туйық көшелерге киргизип,  
Хәўлиртип, әўере - сарсаң етер ол.  
Базда тик шыңыраўлы жарға миңгизип,  
Бир ўақта қутқарып алып кетер ол...

Мен өз Тәғдириме кайыл қаламан,  
Ол есиркер арзыў- үмитлеримди.  
Оған тән беремен, тәўбе қыламан,  
Арнап шүкираналық мәўритлеримди.

Әзел жазмышымда жазған жол менен  
Ол мени шаршамай алып барады.  
Билегимнен тутып мықлы қол менен,  
Сәл шығынсам, қайтып жолға салады.



Биле - билсең, аңсат емес оған да,  
 Күн келгенде есап берер олда ғы.  
 Тик турып баянат жасар ол сонда,  
 «Күнделик дәптерин» ашып қолдағы.

Тәғдирим! Мен саған сүйеймен арқа  
 Хәм сыйлайман бийик инабатыңды.  
 Тилиң мүки болмай Тәңирим алдында,  
 Жақсы жасағайсаң баянатыңды.

Айтқайсақ сен сонда: Пәрўардигарым!  
 Жазғаныңды ҳеш булжытпай бежердим.  
 Ялғаншының бендешилиқ базарын  
 Аралатып, бир бенденди әкелдим.

Саўап ислер қылды, мириўбет тапты,  
 Билип-билмей қылған гүнасы да көп.  
 Бирақ инсан деген уллы атақты  
 Беглигин бузбастан алып өтті деп...

*1995-жыл, февраль.*

## **ШӨЛДИҢ ИЙСИН АЛСА ТУРМАС**

Қырық ай қолда өскен кийик,  
 Шөлдің ийсин алса турмас.  
 Дүзде жүрген шопан халқы  
 Шәхәрде байласа турмас.

Бағ ишинде писсе бадам,  
 Татар несип еткен адам.  
 Нама танымаған надан  
 Бұлбил сайраса да турмас.

Мириўбетли болса кеўил,  
 Қайғы-дәртин болар жеңил,  
 Бағ ишинде ашылған гүл.  
 Қазан урып солса, турмас.

Бултлар көшсе бәлент таўдан,  
 Көз жасынан селлер жаўған,  
 Изи келиспеген дәўран,  
 Жатып түс көргенше болмас...

## **САДЫҚ ШАЙЫРҒА**

Жүрген - дәрья дейди, отырған - бойра,  
 Жүрдек аяқларды жоллар хәм сүйген.  
 Ғаррылар ойласа не түспес ойға  
 Дийўал қысып кетер шықпасаң үйден.

Жатқанға не айтар төсек хәм дастық?  
 Мезгилсиз қартаймақ - өмирге қаслық,  
 Бахытлы ғаррылық - екінши жаслық,  
 Мисли кеш түскенде атқан таң деймен.

Бұлбил құс баласын алып жанына,  
 Сайраўды үйретер палапанына ...  
 Қалмайын деп жас әўладтың шаңына,  
 Күни-түни қәлем тартарсаң деймен.

Мен хайранман баз бир шайыр досларға,  
 Шаршадым дер шықпай атып асқарға.  
 Сол иштен қартайып туўған жасларға  
 Жасарыўдың жолын айтарсаң деймен.

Көз әйнекти сүймес нураный көзиң,  
 Кеўилге заўық берер көп айтқан сөзиң,  
 Пахтадан - Шамурат, қосықтан - өзиң  
 Ел кәрўанын мықлап артарсаң деймен.

Алпыстан асқансоң азыў кетилсе,  
 Қапталынан жеткиншеклер жетилсе,  
 Заман даңқы ушын талап етилсе,  
 Космосқа хәм барып қайтарсаң деймен.

Ел жапқан елтири бойға шақ дейди,  
 Халық сүйгеннің несибеси нақ дейди.  
 Қартлар Сизге қусап жасарсақ дейди,  
 Ал мен сиздей болып қартайсам деймен.

*1963-жыл, август.*

## **ТУСАҰЛЫ КИЙИК**

*(Мүсинши Қ. Жолдасбекке)*

Қара пышақ қара тасқа  
 Жанып-жанып қайралады.  
 Бул шийбуўын аяқларым  
 Неге шандып байланады?

Я болмаса бул аяқлар  
 Желден жүйрик емеспеди?  
 «Мийрим» деген сөз қаяқта?  
 Бар болса «қой» демеспеди.

Желдей жүйрик төрт аяғың,  
 Еки аяклы жаўызларға  
 Қалай ғана услаттыңлар,  
 Көзи қыйып баўызлаўға.

Мийрим жоқ-аў ырасында,  
 Бул инсанның баласында.  
 Маңырап жүр ылақ генем,  
 Қай путаның арасында?...

*Июль, 1991-жыл.*

### **АББАЗ БЕНЕН ХОШЛАСЫҰ**

Дүньядан бир кеткен адам  
 Қайта айланып келмес болар.  
 Жақсы болып өткен адам,  
 Тирилерге теңлес болар.

Айтқан сөзиң ириликте  
 Нақыл болып жүрилипти.  
 Адамды адам тириликте  
 Онша жақсы билмес болар.

Ерк қуяшы нурын шашты,  
 Қуўсырылған жағыңды ашты,  
 Китабына халық таласты,  
 Мәңгиликке мөрлес болар.

Сөзиң сүйсинтер елди көп,  
 Кеттиң орныңды белгилеп.  
 Ким айтты сизди өлди деп?  
 Жақсы шайыр өлмес болар.

*1970-жыл. Январь*

### **БОЛМАСА**

Қус баласы болып илинбес санға,  
 Бүлбилдің хош қаўаз сеси болмаса,  
 Сазды шерткен менен келмес намаға,  
 Кеўилдің бир әндийшеси болмаса.

Әдет қалар, бәлким қәсийет қалмас.  
 Елге хызмет етпей жигит сыналмас.  
 Көп жасаған менен ақсақал болмас,  
 Парасатлы ақыл-еси болмаса.

Биреўлер қартайса зийнети асар,  
 Елине сән берип, төрге жарасар.  
 Биреўлер урғашы маймылға усар,  
 Мәзи адам сүўрет түси болмаса.

Кимлер жас қайтса да ақылы толған,  
 Кимселер зуўқылдап тил-жағы қалған.  
 Атқа «шуў» дегеннен басқасы жалған,  
 Жасы үлкенлик әўселеси болмаса.

Кимдур тирисинде-ақ атын жоқламас,  
Инсан болып, ишкен дузын ақламас.  
Бержағынан қуйған менен тоқтамас,  
Аржағында бирнәрсеси болмаса...

*Сентябрь, 1980-жыл.*

**«ПЛАХА» ИЗЛЕП...**

*Шыңғыс Айтматовқа*

Ұай, енағар адамзат!  
Өз исине өзи, хайран қалғандай.  
Сумлық хәм илимди қатырып жумсап,  
Бир плаха<sup>2</sup> соғып шығардық сондай...  
Бир мүлик болды өзи айта қалғандай.  
Турар ийесиниң күнине жарап,  
Көрген жаға ушлап, тәўбе қылғандай.  
Соғыў аңсатлыққа түспеди бирак:  
Қанша усыныслар, даў хәм жәнжеллер,  
Каншама диспутлар болмады пайда.  
«Бетоннан соғайық» деди биреўлер,  
Биреў айтар «НТР заманы қайда!»  
Биреўлер дер: «болсын нағыз ағаштан,  
Бетонның не? Аяң балтаның жүзин.  
Басы шабыларда адам хәр қашан,  
Тәбияттан бөлек сезбесин өзін...  
Көп тартыстан, кейин шықтық аралап  
Ағаш туқымы бар хәмме жақларды,  
Ливан кедрлерин қырықтық жарғылап,  
Саваннада уллы баобабларды.  
Тайга қарағайын бийигин сайлап,  
Әйдик еменлерди қыйратып шықтық.  
Түбине зәхәрли изей суў айдап.  
Саялы гүжимди куўратып жықтық.  
Мине, таяр болды!  
Планетаның  
Орнаттық халық барар кең майданына.  
Хәр ким алып барып оған душпанын,  
Айбалтамды жуўсам дейди қанына.  
«Жүр» деп бири-бирин зорлайды адам,  
Зорлағаны менен бармайды адам,  
Бирин-бири тутып жуп жағасынан,  
Сүйрейди, қыйнайды, қорлайды адам...  
Кимлер адамзатқа етсе жақсылық,  
Екиншилер ислер оған шақсыйлық.  
Исенім көпири қыйрап белинен,  
Еки жағыс бир-бирине қақшыйды...

---

<sup>2</sup> *П л а х а - өлим жазасына тартылған адамның басын шабыўға арналған дүңке ағаш, қассаптар оны «жан ағаш» дейди, (И. Ю.)*

Жүрер жолларды да шықтық, миналап.

Басып алмайық деп оны абайсыз.  
 Хәр адым атқанда диге қалтырап,  
 Жүрекке ас батпас, уйқымыз жайсыз.  
 Лекин жасау зәрүр, жан деген татлы,  
 Мәжбүрмиз миналы жолдан барыуға.  
 Әжел қузғынлары қара қанатлы,  
 Таяр тур өмирге пәнже салыуға.  
 Жерде тиришиликке тууғызып қәуип,  
 Гүрсинер Невада, Семей шөллери.  
 Әжелдің бинарлы урығын тауып,  
 Алғыс алар «илим пидәкерлери».  
 Уяға таласқан еки лашындай,  
 Адамлар аяусыз бир-бирин жулар.  
 Подшипниги майланбаған машындай,  
 Астымызда жер хаулығып айланар,  
 Ашкөзлер шанағы терең қурдымдай,  
 Байлық үстемликті аусар бир тынбай,  
 Жууқаланып теңиз сууын симирип,  
 Нәпси өрбир шегирткениң қуртындай,  
 Жаурап Миссисипи, Әйиу дәрьялар,  
 Жағысларын таслап қашады Арал.  
 Газге ууланған хиндлер қаңғырып барар,  
 Чернобльдә таллар дир-дир қалтырар.  
 Ишип дәрьядағы зәхәрли суудан,  
 Жағыста қан қусып өлер негрлер.  
 Әжел қыснағына вертолет қууған,  
 Қашып барар сайғақ хәм кенгурулер.  
 Пахтадан «ақ алтын» алыу қастында,  
 Зәхәр шашқан самолеттің астында  
 Бауыры шаншып, ыңырсыды балалар,  
 Жолда өлип атқан торғайлар қалар...  
 Динамит жарылар, лайнерлер жанар,  
 Террорлар, мафилар - жауыз хайуанлар,  
 Плахаға қарай айдап бир-бирин,  
 Яғный өзін-өзи қыйнар адамлар...  
 Ал, ол дүңке ағаш өлим шақырып,  
 Мудам қанға шөллеп турар деседи.  
 Бирақ сел жамғырлар өмир шақырып,  
 Ол ағаштан нарт шыбықлар өседі.  
 Сол нартлар жапырағын ылақлы ешки  
 Жеп атыр артынан келип арқайын.  
 Ол ағашқа келип отырар кеште.  
 Муусапийт жолаушы жүзи сарғайып,  
 Хәм үшкілсиз пишкен узын липасын  
 Сәл қымтап, ағашты сыйпап қояды.  
 Шырамыттым түсин, сақалын, шашын,  
 Ширкеудеги сүүретлерге баяғы:  
 Қудды көктен түскен Ийса пайғамбар

Ҳаққында аңыз сөз түседі еске.  
 Сол деп параз етсек, ойлаған шығар:  
 «Азап пенен шегеленип крестке,  
 Асықпай өлгеннен мынауың абзал.  
 Шарт үзилип түскен гелленди көрип,  
 Есиңди жыйғанша кетерсең өлип.  
 Гераиннен тартсаң оның үстине,  
 Өлерінде жаның аўырмас және.  
 Не деген инсанлық, мийрим-шәпаат,  
 Өсип қеткен екен ғой бул адамзат! ...»

Ал, дәрья бойында адамлар барар,  
 Өзи соққан мүликке хәўлирип қарар,  
 Хәр қайсысы өз басынан қәўип етип,  
 Билдирмей өз мойнын сыйпалап қояр,  
 Олар енди уллы дәрья бойында  
 Жаңа ойшылына жаңа заманның  
 Жүгиниўди нийет еткен ойында,  
 Ақылы киргендей ойсыз адамның.  
 Соншелли пейлинен азған бул инсан,  
 Сезген болса керек оянып хұждан:  
 «Кемеге мингеннің жаны бир» деген  
 Нақылды еслетип толқыр океан.  
 Жаўызлықтың мүлки сол дүңке ағаш,  
 Мүмкин нартлап, дарақ болар қайтадан.  
 Ақыл аспанында нур шашып қуяш,  
 Уллы хақыйқатқа жол табар инсан ...

*Нөкис, март, 1988-жыл,*

## **НӘРЕСТЕ**

Нәресте, ол - адамның ен үлкени,  
 Ким болсаң да сен баласаң кешеги.  
 Шешең бул турсында туўмаған сени,  
 Ғаррылар да бала болған деседи.

Нәресте өмирдің жүреги, деми,  
 Еле булт көрмеген ол бир алтын таң.  
 Нәресте - адамның тунғыш қәдеми,  
 Соңғы қәдимің де апарар оған.

Уллы келешек ушын иске, гүреске  
 Тили шықпаса да ол үйретеди.  
 Ол ийе пәкликке, құдиретли күшке,  
 Қуралсыз дүньяға хүким етеди.

Талпынған жас нәрестеге қарасам,  
 Өмирге мен қыздай ашық боламан.  
 Усы адамлардың бәри ырас-ақ  
 «Бала болған ба?» деп саўал қояман.

Жок, жоқ, бәри емес! Тек те жақсылар, -  
 Хақ кеуил адамлар бала болғанды.  
 Ал ишкирне жаўызлар ше? Жак, олар  
 «Бала болдық» деген сөзи жалғанды.

Егер олар журттай бала болғанда,  
 Жүрмей ме Сонгмиде<sup>3</sup> балалар өлмей.  
 Мың-мың бала ботинкалары сонда  
 Освенцимде жатбас еди аў кийилмей ...

*8-февраль, 1970-жыл.*

### **ҚОЙ, ДАҢҚПАРАЗ БОЛЫҰДАН УЯЛ...**

Хәй, жас ойшыл, нәсиятым саған:  
 Болакөрме өйтпид даңқпараз.  
 Болса егер адам даңқпараз,  
 Жерде жақсы ат қалмас оннан ...  
 Бирақ та сен шайыр болдың да,  
 Өзине аўыр шокмарды алдың.  
 Журттан мақтаў дәме қылдың да,  
 Изинде көп күлкіге қалдың.  
 «Әкел маған гүлиңди, халқым,  
 Мен шайырман" демекшисең сен.  
 Наўайының сөзи емес, даңқың  
 Мәжнүн болып излемекшисең,

Қой, даңқпараз болыұдан уял,  
 Неге керек қанатсыз қыял!  
 Оннан қайта бәхәр келгенде  
 Жол бойына көгерт бир түп нәл.  
 Жыллар өтер, гүжим ержетер,  
 Сая берер шаршағанларға.  
 Талай әўлад астынан өтер,  
 Силтеў болар адасқанларға.  
 Тәжирийбели жолаўшы турып,  
 Бунда ойға батар гей күни.  
 «Рахмет буны еккенге» деп журт,  
 Узақ жыллар яд етер сени ...  
 Хәй, жас ойшыл, сен маған қара!  
 Соннан абзал даңқ бар ма сирә?  
 Қой, даңқпараз болыұдан уял,  
 Кимге дәркар қанатсыз қыял!

*1957-жыл, Нөкис.*

\* \* \*

---

<sup>3</sup> Сонгми - америкалы империалистлер қыйратқан  
 Вьетнамлы аўыл. И. Ю.

Скульптор бояғанда мен,  
 Қара таўға шығар едим,  
 Аяз қаланың мәрмеринен  
 Сүүретинди соғар едим.

Көп әуладты, көп заманды  
 Дийдарыңа сағындырып.  
 Қояр едим сур жыланды,  
 Аяғыңа табындырып.

*1967-жыл.*

## **БИРИНШИ МУҒАЛЛИМҒЕ**

Төлеген ағаға.

Ғаррылық мийзанының қырауы шалған  
 Шашыңызға қарап ойға таламан.  
 Үш түп ақ сөкиттің астында қалған  
 Кишкене ақ жайға кирип бараман.

Жез қонырау таңғы уйқыны қашырып  
 Сыйып отыраман еплеп партаға.  
 Шауқым сүрен хәпзаматта басылып  
 Сиз пайда боласыз және ортада.

Шақырсаңыз алтын балық тил қатып,  
 «Т» дан тай шапқылап, «Ғ» дан ғаз ушты.  
 Хәрип зорлық пенен қағазға жатып,  
 Кеуілге әжайып бир сәуле түсти.

Не айтсаңыз бизсе сол болды закон,  
 Нурлы дийдарыңыз кеуіл тоғы еди.  
 Бести беске қоссаң пайда болды он,  
 Сизиң билмейтуғыныңыз жоқ еди!

Шыбығыңыз ушында карталар сөйлеп,  
 Дәрьялар теңізге аға баслады.  
 Маймыллар адамға айланып түргеп,  
 Пил мамонт қуып, от жаға баслады.

Ал биз өзиң жаққан оттын шаласы,  
 Жаңамыз, Өзиңиз адам еттиңиз.  
 Ата баласы емес, Ұатан баласы  
 Большу әлипбесин сиз үйреттиңиз.

Бүгин көрип сизиң ақ шашыңызды  
 «Биз де келипбиз аў биразға" дедим.  
 Қанша үлкейсем де, көргенде Сизди,  
 Досқаға шыққандай албырар едим.

Биреу дана болар, биреу журт сорар,



Жулдызға жол тартар, ал биразлары.  
Сиз үшін баяғы балалар олар,  
Бас кийимін алар алдыңда бәри.

Биз таяр! Келешек бизди шақырды,  
Үйге тапсырманы сорап алың сиз.  
Биз үшін сиз еле журттан ақыллы,  
Еле Әплатуннен бетер алымсыз.

*1969-ж.*

\* \* \*

Өзи қызық адамлар  
Қызық көрер дүньяны.  
Өзи бузық адамлар  
Бузық билер дүньяны.

Өзи қызықшыл адам  
Ойлап жүрер тек ғана:  
Дүнья деген той - байрам,  
Қызықтан турар деп ғана.

Бузық адам мұдамы  
Сумлықты ойлар ақыл деп.  
Дүньяның барлық адамы  
Бузықлық ислеп атыр деп ...

*Март, 1988-жыл.*

## **ЕКИ ҚУҰАНЫШ**

Мен атымды түсип басқаға бердим.  
Ер-турман, дорбасы, қамшысы менен.  
Сен дәрхал қуұанып жуұырып келдің,  
Көзіңде шадлы жас тамшысы менен.

Сен байғұс қуұандың хәз етип күлип,  
«Пияда қалдырып жазалады-аў деп.  
Мен байғұс қуұандым: жаяўлап жүрип,  
Көп жақсы қосықлар жазаман-аў деп ...

*Март, 1988.*

## **ПОШША ТОРҒАЙДЫҢ ӨЛИМИ**

*(Элегия)*

Жол бойында бир түп жуұсан түбинде,  
Жатыр, әне, жайып жансыз қанатын.  
Жаңа ғана кең даланың көгинде

Сайрап турған еди-аў ләззетке батып.

Шаңға шомылып, аўнап алып асықпай,  
Бираз ўақ жер тыңлап жатар еди ол.  
Бир ўақлары ылақтырған асықтай,  
Әл хаўаға өзін атар еди ол.

Көз астында қубылар қыр дөгередек,  
Кең даланың көркине көз қамасып.  
Диң аспанға өз жүрегін шегелеп,  
Шыр-пыр болып баслар еди намасын.

Туўған жерге хәм өмирге бийиктен  
Хәр ўақ ышқы етер еди жаңадан.  
Хәтте үркеклигин умытып кийик те,  
Сыйқырланып турғандай бул намадан.

Сыңқылдысын қойып мөлдир булақ та,  
Селеў шөплер жасыл шашын жайғандай.  
Пүткил әлем айланып бир қулаққа,  
Текте торғай даўысын тыңлап турғандай.

Йошланғанда өзін усылай умытып,  
Еси кетип көкте сайрай берди ол.  
Бир ўақта сел буршақ оқларға тутып,  
Бәленттен қулдырап түсип өлди ол.

Қызғалдақ қан жылап, жуўсанлар аңқып,  
Қосықшы азасы гурсинтти шөлди.  
Өлди ол. Бирақ та қосықтың даңқын  
Қол жетпес бийикке шығарып өлди.

*1968-жыл.*

## **НЕРВАЛАР**

Ўа, нервалар, байғус нервалар,  
Жүреклердиң аяўсыз тары!  
Рәхәтленип сизди урғылар  
Адамлардың жез тырнақлары,  
Бар тәшиўишин биймаза адамның  
Үстиңизге алғансыз сизлер.  
Аўыр блокларын заманның  
Кран болып көтересизлер,  
Умтылыўлар, бәлентке ушыўлар.  
Қатал гүрес қарсылақлары,  
Излениўлер, айтыс, ашыўлар  
Сизге салмақ таслайды бәри.  
Бәри-бәри полат серпинли  
Пружинадай шыйратар сени.  
Қысқа өмирге жәбирдур булар,  
Ўа, нервалар, жапакеш нервалар!

Ашшы тиллер, аларған көзлер,  
 Кезерген ерин, сазарған жүзлер.  
 Иштен шалыў, сырттан сайыўлар,  
 Гедейлениў яки байыўлар,  
 Кисилик жарыстарыў, күнлеўлер -  
 Бәри қурт боп алманы геўлер.  
 Бәри сизге даўагер булар,  
 Ўа, нервалар, даўкес нервалар!  
 Ең бир сезгир локациядан  
 Қыбыр еткен сести услайсыз.  
 Бәлент частотада сиз мудам  
 Сезимталлық пенен ислейсиз.  
 Әлле қайда сыналған атом,  
 Әлле қайда түскен бомбалар;  
 Баласы өлген вьетнамлы қатын,  
 Кескилесиў алыс Конгода ...  
 Пентагонлар, боннлар дүньясы  
 Бәри-бәри мийди бурғылар.  
 Бул заманның Эол арфасы.  
 Ўа, нервалар, шыққыш нервалар!  
 Дүнья деген кең үйди талап,  
 Тарылтыўшы тар пейиллер бар.  
 Үйиңизден безбеймиз бирақ,  
 Маўасасыз саўашлар барар.  
 Маўжыраған тәбият қойнында  
 Сизге ҳәз жоқ ҳәзирги гезде.  
 Жүрек соғар өмир ышқында,  
 Уллы мақсет жүкленген бизге.

Мәрт жүреклер - өмир моторлары,  
 Ивфаркта «жоғал» дер булар.  
 Әсиримиздиң аяўсыз тары,  
 Ҳармаңызлар, полат нервалар!

*Июль, 1968-жыл.*

### **ДАҢҚ АРБАСЫ**

Даңқ арбасы гүпшекке зер жалатқан,  
 Бөгенегин көмкерген сап гүмиске.  
 Даңқтың жүгин тартыў ушын жаратқан,  
 Болмайды ол шаңлы жолға миниске ...

Аяғыңды пуга тырнап, тас қыйып,  
 Өрмелейсең асқар таўдың басына.  
 Жол азабы қастын тигер қасқыйып,  
 Таў қарынан қыраў түсер шашыңа.

Ҳәмме қайтар машақатқа көне алмай,  
 Тек сен кеттиң шыңға аяқ басыўға.  
 Ақырында миндиң, журтлар мине алмай,

Етекликте телмирискен асыўға.

Бултлар аўнар аяғына бас урып,  
Бирақта күн жердегидей қыздырмас,  
Түсерликте киятырсаң мәсирип,  
Аяқ талып, кирпичиңе муз турмас.

Киятырсаң түсерликте сен әсте,  
Мәнзилиңе жетиўге аз қалды дә.  
Көбинше сол көлик керек еместе,  
Даңқ арбасын тартар сениң алдыңа ...

Журт гүўлесип көтермелеп баратқан  
Бул арбаның жолы дымнан жиңишке.  
Марапаттың морт ағашынан жаратқан,  
Жарамас ол жумыс ушын миниске.

Баз биреўлер буны жақсы билсе де,  
Тоздырар оны куўып айдап дембе-дем.  
Ямшик жаллап жол арбасын минсе де,  
Пушкин жолға даңқ арбасын минбеген ..

## ХОШАДӘС

*Т.Генжебай бақсыға*

Ала мойнағынды алып қолларға,  
Пәрлерин титиретип ушыр «Тарланды».  
Асырымы бәлент йошлы жолларға  
Сүр мәрдана хағлап «Қара жорғанды».

Қулақтан тер алып, көсиле түсер,  
Гә хәўижге минип, пәсине тусер.  
Қайта бастан гөне дәртим қозғалып,  
Ессиз балалығым есима тусер.

Есимде аўылға бақсы келгени,  
«Шасәнем-Ғәрипти» айтып бергени,  
Бақсыны дәстанға салар алдында  
«Қане, баллар, барып уйықлаң» дегени.

Геўиш арасында, есик артында,  
«Шықпайман» деп жылар ақыр соңында  
Бир бахытлы бала уйқыдан қалып,  
Таң атқанша бақсы тыңлаған сонда ...

Мардыйған жигитлер, туяна қызлар,  
Аяқ уйыса да, өтсе де ызғар,  
Отырысын бузбай сәхәрге дейин,  
Бақсы тыңлар еди уйып, енағар.

Хәўижге мингенде сүйген намасы,

Қыйқыўын жеткизер жигит ағасы.  
«Бәрәкалла» деп ғаррылар ырғалып,  
Жаслығын еслейди-аў билсем шамасы.

Бул күнде бақсының қайтқан дәўлети,  
Эстрада, магнитофон нәўбети.  
Үйден шықпай сайрап турар жер жәхән,  
Хәр заманның өз сазы, өз сәўбети.

Дәртли кеўил бийдәрт пенен ойнамас,  
Таза бағда «гәне бүлбил» сайрамас.  
Атларды қыйнамас узақ айдаўға,  
Журт жыйылып енди бақсы тыңламас.

Оннан көре ойнап-күлгени абзал,  
Кеште телевизор көргени абзал.  
Мал көбейтип, таўық сақлап, пул таўып,  
Барыс-келис пенен жүргени абзал.

Журтқа таңсық емес бул күнде бақсы,  
Дүнья куўыў болды кеўилдиң нақшы.  
Той берип, пул жыйып жақын-жуўықтан,  
Улына «Жигули» алғаны жақсы.

Басқа қуслар сайрар бағларда бизиң,  
«Саналы гелдиң» нен оянбас сезим.  
Ғәрип сегбир тартпас Әлепшырўаннан,  
Сәнемлер көшкиден тасламас өзін ...

Ала мойнағынды алып қолларға,  
Пәрлерин титиретип ушыр «Тарланды».  
Машина жүрмеген аўлақ жолларда  
Сүрип-сүрип алғыл «Қара жорғаңды».

Кимселер хош көрмес, кимге жағарсаң,  
Беглигиңди бузба, ынжылма хәргиз,  
Бәлким сен ең соңғы бақсы шығарсаң,  
Биз хәм соңғы тыңлаўшыңыз болармыз ...

*Сентябрь, 1986-жыл.*

## **АНА ЖҮРИГИ**

*(Рәўаят сөз)*

Жигит айтты: «не десең де көнемен,  
Бас алып кетемен, сүймесең егер.  
Босағаңа бас қойып-ақ өлемен,  
Маған хаял болып тиймесең егер».

Мәккәр сулыў масайрады жол таслап,  
Айтты: «онда бир шәртим бар - тилегим:

Анық мени сүйген болсаң ыраслап,  
Әкеліп бер өз анаңның жүрегін» ...

Жармес жигит үйіне тез барды да,  
Бел байлады бежериўге тилекти:  
Кемпириниң басына бир қойды да,  
Геўдесинен жулып алды жүректи.

Жығылды сүрнигип ол босағаға,  
Жүрек түсти уўысынан улының.  
Жерде жатқан жүрек айтты: «Абайла,  
Аўырмады ма хеш жериң, қулыным!»

*Ноябрь, 1989-жыл.*

## **СОРША**

### *Сонетлер*

*Қапа болсаң ағын суўды жағала,  
Тасып кетсең әўлийени арала.  
Нақыл*

1

Барлық хәм жоқлықтың, шегарасы бул,  
Усы жерге келип излер жоғалар.  
«Менсиз дүнья жоқ» деп, асқынған кеўил  
Бунда сабасына қайта қуйылар.

Бунда күлки тынар ғумша ләблерден,  
Көзге жас жуўырар, ақыл албырар.  
Достың сенсиз үйге қайтар бул жерден,  
Я ол сен қайтқанда ере алмай қалар.

Өлимнен хеш жүйрик қашып қутылмас,  
Есаптан жаңылмас, ол хеш утылмас.  
Бирақ ол қаст етип қылса да хәмир, -

Тек те бир күш оның айтқанын қылмас:  
Саў болсын гүресшең, шаршамас өмир!  
Бир шыбығы сынса, мың болар саррас.

Әжел қурығынан жүйрик қутылмас,  
Оны ойлап қорықпа, қорық сен мынадан:  
Сени соңғы жолға узатқан адам  
Көзине алмаса бир қатире жас.

Өлимиң дәрт салмаса хеш бир кеўилге,  
Жоқламаса сениң орныңды өмир:  
«Бул да өтип кетти-аў, байғус, әйтеўир»  
Деп ойласа қойып атырып гөрге.

Отырыспада еске түссең нағайбыл,  
Исмиң тирилмесе мысалы бир гүл,  
Жақсың илинбесе тилге сол гезде;

Түсине енгениңде шоршып түсер бир -  
Бир дос, бир душпаның қалмаса изде,-  
Демек, сүрмегениң жартыұлы өмир.

3

«Ол қайта тирилип келсе еди бир,  
О, мен кирпич болып оның көзине.  
Көрмеген иззетин көрсетип не бир.  
Сыйлар едим шаң қондырмай жүзине.

Кешиккен солдаттай, келсе ол кирип,  
Ярындай аймалар едим-аў сонда» -  
Дер адам адамды жерлеп атырып ...  
Бул бийхуўда өкиниш ғой шынында.

«Қара хаттан» кейин келген солдат хәм  
Жат көринер. Өлик тирилген гезде,-  
Сүйиў түўе, жолай алмассаң оған.

Сол ушын суў қайтып ақпайды изге,  
Бос өкиништен көре, бир-биримизди  
Сыйлай билген әбзел биз тиримизде.

4

Жүз елиўге шыққан бир ғарры көрдим,  
«Қандай бахытлы» деп параз еттим мен.  
Излеп барып таптым хәм сәлем бердим,  
Әлле неге қапа болып кеттим мен:

Бесте екен Бердақ туўылған жылы,  
Өзи үш кемпирдің басына жеткен,  
Тарас Арал бетке қуўылған жылы,  
Үш ул көрип, көлде ол талап еткен.

Үшеўи де қартайып өлди бирақта,  
Заманлас, дос-яран кетти жыраққа.  
Өзгерди әўладлар, өзгерди заман.

Ол түнерип қарар ғарры дараққа.  
Ғарры шынар турар қурт жеп қуўраған,  
«Гүўлеп турдым-аў -деп баяғы ўақта».

5

Әфәндиңи көрдим қәбирстанда,

Қәдимгише хошўак, еле өлмеген,  
Ешегин урлаған уры да бунда  
Қанша аңлыса да еле келмеген ...

Ол жерде Өмирбек, суфы жолықты,  
Пийри менен бир мазарды қарап тур,  
«Бизиң жай пәкизе имарат болыпты,  
Енди не кемис?» -деп оннан сорап тур.  
«Енди кемиси тек өзиңиз, пийрим ..."  
Дегенде пир туўлап, гүжирейтти ийнин.

Сол айтқандай бизиң Ағаш қуйрық та  
«Қала болыпты-аў мынаў қойымшылық та»  
Деген хәмелдарға: «Аўа сен келсең,  
Қала хәкими де болажақ ..." деген.

6

Қулпы тасқа жатқан: «Бул жатқан мархум  
Қырық күн өмир сүрген. Судья болған» ...  
«Қәте оқып турған шығарман бәлким?»  
Деп Әфәнди сорар жолаўишылардан.

«Қәте емес, бизде бар сондай дәстур:  
Өлерде хәммесин еске аласаң.  
Өмириңдеги шадлы демлерди бир бир,  
Өзиңше есаплап, шотқа саласаң.

Өмириңе есаплар тек сол күнлерди ...  
Айтты Әфәнди: "Бул даналық неткен! -деп,  
Нағайбыл елиңизде өлсем мен енди,-

Сизден илтимасым, айып етпең тек:  
Қәбириме жазың: "Байғус Әфәнди  
Дүньяға келмей-ақ өлип кеткен" деп ...

7

Атомды кеселге ем етемен деп,  
Талай доктор өз өмирин набытлар.  
Дүньяны адамға кең етемен деп,  
Сүнгир туңғыйыққа космонавтлар.

Инсан өз ақылына уғрас келместей  
Тилсим менен ашар дүньяның сырын.  
Базда өз өмирин елестирместен,  
Гөр аўзынан алып қалар бир-бирин.

Адам қандай қыйынлықты жеңбес ол!  
Дүнья билер оның ақылын, күшин.  
Тек бир нәрсе ғана қолынан келмес, ол:



Өз жанын, өз өмирин аяй билмес ол,  
Себеби, өзи ушын өмир сүрмес ол,  
Адам өмир сүрер адамлар ушын.

8

«Шынар, сен қалайша бир жерде турып,  
Уш жуз жыл жасайсаң? Үйретши маған!»  
Деп сорадым саясында отырып,  
Шынар айтты: «Мейли айтайын саған:

Сен мени егесең хақ нийет пенен,  
Ал мен жақсылыққа жақсылық ойлап,  
Тек бәлентке ғана умтылып өсемен,  
Инсанға сая хәм гөззаллық сыйлап.

Миллионлаған жасыл жапырақларым  
Хәр таңда күн шуғласына шомылар  
Хәм де бир-бириниң қағар шаңларын.

Пазыйлет дәрьясы тамырымды жууар.  
Қалбине орнаса бул айтқанларым,  
Адам да көп жасау ушын тууылар.

9

Бир елде көп тилли улыслар жасар,  
Бәри бир анадан тууылған яңлы.  
Адамлар дослық деп қушағын ашар,  
Кеуиллер сүт пенен жууылған яңлы.

Ал, сиз екеуиңиз аразластыңыз,  
Душпан сиясатлы еки ел қусап:  
Шегараға тикенли сым тарттыңыз,  
Ала бағана көмип, сақшылар услап.

Тасадан оқ атып бир бириңизге,  
Инцидентлер болып турар арада,  
Жәбир етпей қысқа өмириңизге,  
Жарасарсызлар ма сиз тириңизде,  
Яки сыйыса алмай кеп-кең дүньяға,  
Сыарсыз ба тап-тар қәбириңизге.

10

Саулатлы гүмбез тур қәбирстанда,  
Күн сүйип көк шырша бәдия тасын.  
Дәбдебели қәд көтерип аспанға,  
Түрли ойға салар адам баласын.

«Бәрекелла! Мине, өлиге хұрмет»,  
Деп сүйсинип қарар гүмбезге хәр ким:

«Қай заманның мүлкі? Хан ба яки бек?  
Алым ба, шайыр ма бул жатқан мархум?

Ләхәт қазып атқан биреу нас атып,  
«Қызық адамсыз» деп мырс етип күлди. –  
«Бул - көкнаршы ғарры, жақында өлди.

Бул гүмбез - мийнетсиз пулдың мәслиги:  
Ол ғаррының улы көп жылдан бери  
Бизде сауда базасының баслығы».

11

Базы бир адам бар, «өлди» дегенде,  
Исенбей турасаң өз қулағыңа.  
Абайсыз зәхәрли тағам жеген бе,  
Машина қақтыма, тас қулады ма?

Жоқ, жоқ, мүмкин емес ... Қалайша өлди?  
Хийледен шайтанды утар еди ол?  
Неғайбыл дус келсе, Мефистофелди -  
Ибилиске үш мәрте сатар еди ол?

Егер жер астында болса хәкимдар.  
Буны алып барған Әжелди боқлап,  
Дер еди: « - Не бәле әкелдің, заңғар!

Әй, дозақ сақшысы, бол мынаған сақ!  
Бул аўзыңнан кирип, артыңнан шығар,  
Сөйтип дозақты да етеди қарап ...»

12

Базы адамлар бар «өлди» дегенде,  
Исенбей турасаң өз қулағыңа.  
Бир ғәлетий боран қутырып демде,  
Бастырып киргендей кеуил бағыңа.

Жаның ыршып түсер қылыш шабақай,  
Жақын-жууық болмаса да ол адам.  
Сәўбетин тәрк еткен әзиз қонақтай.  
«Ай-хәй, ийт дүнья деп кеулиң қаўсаған.

Инсаный зибаны болса Тәбият,  
Айтар еди жаўыз Әжелге сонда:  
«Ўақ-ўақ, әттегене! Қылыпсаң уят.

Қалай көзиң қыйды жанын алмаға.  
Бул инсан өлими - маған қыянат.  
Бар, апарып жибер жақты дүньяға».

13

Мен, сөйтип, өлиппен. «Ақыйры кайыр,  
Якшы адам еди» деп журт апарар,  
Есте қалғандай бир сөз айтса шайыр,  
Кимдур соны иштен гүбирлеп барар.

Духовой оркестр барар мөңиреп,  
Халық деген жақсы ғой, өлини сыйлар.  
Критигим келер ізде мөңтеңлеп,  
Биреулер «ордени нешеу?» деп қарар.

Досларым көзинен жасы сорғалар,  
Душпаным басымда қурдай жорғалар,  
Қыймылы дым шаққан, дауысы патлы.

«Абайлаң!» деп табытымды қорғалар,  
Бирақ соңыра ол да ынжылып қатты,  
Майдансыз мәрт кусап, салбырап барар ...

14

Базарға барсаң, адам өлмегендей,  
Ким не менен бунда сауда етти екен?  
Әулийеге барсаң адам қалмағандай,  
Дүньяға қанша адам келип-кетти екен?

Хеш ким алмағанды есабан буның.  
Туұылмақ хәм өлмек - лазымлы десер.  
Пышық қуып таусар найшаның жибин.  
Қайтып келмес жолға кәрұаның көшер.

Бунда иләхият даналығы бар:  
Өлмейтуғынлығын билсе адамлар,  
Хәмме тири жүрсе жердің жүзінде, -

Нешик кешер еди дүньяның халы?  
Бес күн өмир сүргеннің өзінде,  
Астан-кестен етип атыр дүньяны . . .

## **ТӘЖИРИЙБЕ ТАМШЫЛАРЫ**

### Төртликлер

Адам кеули - жолда өскен көк емен,  
Саясы мол, булақ ағар қасында.  
Түрли тыйық пенен, түрли қол менен  
Қолтаңбалар көрдим жазылған онда.

Дүзиу ағаш ел мәпине керекли,  
Шауып алып, жайға басар сонлықтан.  
Журт айланып өтер қыйсық теректен,  
Қыйсық ағаш узақ жасар сонлықтан.

- Таўдың қара тасы! Жылайсаң неге?  
Ким сени ыдыратты, ким қапа қылды?  
- Тас баўыр биреўлер жаңа бул жерде  
Биреўди аямай тас пенен урды ...

\* \* \*

Дүнья аз ўақтында бәрине жетер,  
Инсап пақыр азға қәнәэт етер.  
Дүнья болған сайын Нәпси деген ийт  
Шынжырын жулқылап, қутырып кетер.

\* \* \*

Ақылға уғрас келмес бул үлкен дүнья,  
Айы, күни хәммелерге тең дүнья.  
Инсан пейли тарылғанда бирақта,  
Еки адамға тарлық етер кең дүнья.

\* \* \*

Апат келтирйўши қураллар жасап,  
Бағындыра алмаў мүмкин адамды.  
Хазарсыз кишкене қәлем менен ақ,  
«Жаўлап» алыў мүмкин пүткил жәхәнды.

\* \* \*

Бир гезде ўақыттан арзан нәрсе жоқ,  
Вокзалда отырсаң хеш ўақыт өтпес.  
Бир гезде ўақыттан қымбат нәрсе жоқ,  
Поездға минерде бир минут жетпес.

\* \* \*

Көрдим Монамахтың музейде бөркин.  
Ол дым аўыр дейди (дурыс шығар бәлким).  
Бирақ оны, мойны сынып кетсе де,  
Бир кийиўди әрман етеди хәр ким ...

\* \* \*

Астан-гестен ойнап болса балалар,  
Хәр затты орнына қояр аналар.  
Сол сыяқлы, кимлер дана, ким шала, -  
Ўақыт бәрин орны-орнына қояр ...

\* \* \*

Уқтым сени тилиң басқа болса да,  
Мәселе тилде емес, бәлким - кеўилде.

Базда қарақалпақша сөйлеп турса да,  
Биреулерге түсинбеймен өмирде ...

\* \* \*

Ислеменген басты қыйнап терлеме,  
Атларға урмасын ешектің шаңы.  
Алма түскен менен ақмақ геллеге,  
Ашыла бермейди Ньютонның заңы.

\* \* \*

Қоңысы болып жасар тил менен кулақ.  
Бири бирин онша жақтырмас бирақ.  
Тил айтар: «Билемен, мени сүймейсең»,  
Кулақ айтар: «Оғыры көп сөйлейсең».

\* \* \*

Халықтың жүрегине барар соқбақты  
Тапқанлар силтеуіш белги қақбапты.  
Машақатлар шегіп, сол соқбақты мен  
Таў, дүз қоймай еле излеп жүріппен.

\* \* \*

Қаралық тилеймен хәмме қазанға,  
Қаралық тилеймен қара көзлерге.  
Жасыллық - жапыраққа, қызыллық - қанға  
Адам кеўли, ақлық тилеймен сизге!

\* \* \*

Шерт, башкурт, сыңсытып куўрайыңды сен!  
Дуз самалы, шопан қыялы менен  
Сырласқан усы бир кодирең шөптен  
Басланар кудиретли Моцарт хәм Шопен.

\* \* \*

Хәмме ағзаң тозар, тил тозбас бирақ,  
Мүшелердің мықлысы тил дер едим.  
«Тилим аўырды» деп докторға қатнап,  
Укол алып жүрген адам көрмедим ...

\* \* \*

Хәр кимнің өзінше өлшеу тасы бар,  
Салмағың ол тасқа туўра келмейди.  
Жеңил келсең, ол күлиўге асығар,  
Аўыр келсең, жақтырмайды, күнлейди.

\* \* \*

Кеўлиңниң өзинде қуяш болмаса,  
Көктеги күн оны жылытпас ҳасла,  
Кеўлиң суўық болса, ыссыларда да  
Кимдур береўлерди тоңдыра баслар.

\* \* \*

Бир жақсы адамға күнде иркилип,  
Сәлемлесер едим. Көрмедим бүгин ...  
Сондай кимдур биздидағы бир күни  
Бул жолдан табалмай, жоқлаўы мүмкин.

\* \* \*

Өмир китабы! Көп жериңди түсинбей,  
Сезип жүрмен шала оқығанымды.  
Алгебраның қыйын мәселесиндей,  
Көп саўал қыйнап жүр енди жанымды.

\* \* \*

Базда-базда бул қызықлы дүньяға  
Уллы адамлар да келип кетеди,  
Журт жыйналып орнын басалмаса да,  
Бир адам орнына өлип кетеди.

\* \* \*

Жат журтларда өлди Овидий Назон,  
Ўатан айралығы шайырды жықты.  
Зер я гәўхар емес, қалтасынан соң  
Түйиўли бир қысым топырақ шықты.

\* \* \*

Әзелден дүньяның иси арасат,  
Патша - патшаларға келтирер апат.  
Тек сени әйемги алтын тахтыңнан  
Тайдырарлық күш жоқ, гөззал муҳаббат!

\* \* \*

Базардан биреўди қыдырғанымдай,  
Мен өзимди гейде излеймен тынбай.  
Базда өз-өзимнен қашаман зымырап,  
Қашып қутылмассаң өзиңнен бирақ.

\* \* \*

Самал гуўлеп, булақ ағып қасымда,

Кекилик қалғып кетти түн ортасында.  
Түлкинің аўзында кеткен жубайы  
Және қайтып келди түсинде сонда ...

\* \* \*

Қызғаныш үш түрлі иреңге ийе:  
Қара иреңи - душпаныңның пейлинде,  
Қызғышы - дослардың күншиллинде,  
Ақ иреңи - басқалардың бәрінде...

\* \* \*

Асып-тасыў суўға ғана жарасар,  
Бассынба сен басқаларды төменсип.  
Өскен сайын тут өзинди аласа.  
«Ағаш мийўа питкен сайын төменшик».

\* \* \*

Мақтаншақлық - төменлеудің гиреуи.  
Буўынсыз тил - мақтаншақтың тиреуи.  
Тыңлап көрсек, оннан нәхән адам жоқ,  
Аңлап көрсең, соннан надан адам жоқ.

\* \* \*

Бир түктен шаш болмас, бир гүриштен ас,  
Бир түптен бағ болмас, таў емес бир тас,  
Бирақ қуралады бәри биреуден,  
Он еки мүшеден жәмлескен геўдең.

\* \* \*

Қонды бир тамшы шық пискен алмаға,  
Хәм «мен - мазмунман» деп керди көкирек,  
Бирақ күн шықты да оны жалмады,  
Алма тур, Ал қайда сол шықтан дәрек?

\* \* \*

Ана кирпич болса, перзент көз болар,  
Перзент - кептер, ана - зер гүмбез болар:  
«Аналық хақыны толық өтедим» -  
Деген гәп кенеўсиз қурғақ сөз болар.

\* \* \*

Бүлбилдің тийкарғы кәсиби - сайраў,  
Оның үнинде бар сырлы қайталаў.  
Қосығымды бир рет мен қайталасам,  
О, бүлбил, не ушын журт күлер маған?

\* \* \*

Салмадан суў ағып өтти сылдырлап,  
 Атқулақлар өсек тақты былдырлап.  
 Тек мешин иркилип деди оларға:  
 «Ким арқалы өсип турыпсыз нурлап?»

\* \* \*

Гей биреўлер жас гезинде ақ тозады.  
 Гей бир гүлдер қартайса да солмаған,  
 Тән қартайса - тәбияттың нызамы,  
 Бирақ жаслай жан қартайса, сол жаман.

\* \* \*

Ислес болып жүрип пролетар менен,  
 Маркс қуралланды зор қурал менен.  
 Хәм «қосымша қунның» қулпын бузды да,  
 Урды капиталды «Капитал» менен.

\* \* \*

Көше толы адам баратырған екен,  
 Нәзерлери саған қаратылған екен ...  
 Хәзир мендей сени ойлап дөңбекшип,  
 Және кимлер ояў жатырған екен?

\* \* \*

Қосық көзсиз, шықса - көкирегің соқыр,  
 Мийден шыққан сөзди жұрт мийге тоқыр,  
 Көзіңе шөп тиреп отырып жазбасаң,  
 Жұрт оны көзіңе шөп тиреп оқыр ...

\* \* \*

Бәрха сумлық ойлай берсе, ақмақ та -  
 Күши жетер ақыллыны жықпаққа.  
 Өйткени, ақмақ бары - жоқлы ақылын  
 Бағдарлайды жалғыз қыйсық соқпаққа.

\* \* \*

Айна текте көрсетер сырт жүзинди,  
 Сыртқы шырай - шарқ урған бир шағала.  
 Егер толық көргің келсе өзинди,  
 Жүрегимнің айнасынан сығала.

\* \* \*



Қапталымнан өткен қызыл көйлектен,  
Желпиген леп желиктірди жас жанды.  
Әсте ғана желпип өткен сол лептен  
Жүрегімде бір дүбелей басланды ...

\* \* \*

Мен - гибрид, сабық нәлден көгерген,  
Пушкин менен Наўайының шаңынан.  
Мен - таза қан, сап жүректе исленген,  
Мен - Бердақтың жалғыз тамшы қаныман.

\* \* \*

Қай жерге болмасын алып барар жол,  
«Жол» деп аталады соның ушын да.  
Бирақ қайсы жерге апарады ол?  
Мәселе сонда ...

## САҚЛАНЫҢ БҮГИНГИ БУЗЫҚ ХАҰАДАН

(Шайыра Зульфияға)

Қатты бузық көрдим күннің ырайын,  
Жанға жағымсыз бир самал ызғырар,  
Үй қасында бағда кеш түскен сайын,  
Ойшаң қәдем басып шайыра барар.

Жапырақтарын төгип оның жолына,  
Үнсиз гүзетеди мықлы шынарлар,  
Ғарғалар ғақылдап анхар бойында,  
Әлле қайда муңлы майналар жылар.

Гүл мәусими питип, өткенин жаздың  
Өкиниш соқпағында ойлап барар ма?  
Я ерте үзилген бир сулыұ саздың  
Әрманлы хаўазы жылап барар ма?

Мудам жаралыдур шайырдың жаны,  
Лекин илтимасым, сизден, шайырам:  
Умытсаңыздағы пүткил дүньяны,  
Сақлаң өзиңизди мына хаўадан.

Гүз емес, қыс емес, бир ийт аўара,  
«Бул қай мәўсим?» деп - те сорамас хәзир.  
Исенип болмайды бундай хаўаға,  
Ким болғанына ол қарамас хәзир.

Жалғызлық сазында жалғыз шархана,  
Самал сүйкенсе де ол жылар бәлким.  
Өкиниш соқпағынан қайтың арқаға.  
Хүжданыңыз пәкдур, жүзиңиз жарқын.

Дәртли лираң менен инсанлар бахытын,  
Жан күйдирип жырлайсыз сиз удайы.  
Гөззаллық гүлшанын, сабыр дарақтың  
Кеўил бостаныңызға еккен кудайым.

Бийби Фатманы мен ядыма алсам,  
Кеўлимде хұрметим артады сизге.  
Егер мен бир диншил мусулман болсам,  
Намаз оқыр едим етегиңизге.

Сөз бар «сақланғанды сақларман» деген,  
Бәрин илажлайды дени саў адам.  
Зинҳар, сәл қымтаның, өтинемен сизден,  
Сақланың мына бир бузық хаўадан ...

*Апрель, 1991-жыл.*

### **ҮШ ОҚ** (Легенда)

Бажбанның баласы ойнар тоғайда,  
Кеклик қус қышқырып жылайды сайда.  
Излеп таўып алса қустың уясын,  
Бир жылан ол жерде болыпты пайда.

Бала ушлап ылақтырды жыланды,  
Палапанын көрип кеклик қуўанды,  
Сол ўақта сес келди тоғай ишинен,  
Сүйсиндирип қулақ салған адамды:

«Адам улы, қандай жақсы баласаң!  
Сыйлыққа сен енди үш оқ аласаң.  
«Аттым!» десең, жықбайтуғын жаўың жоқ,  
Көзи қатты көзмәмбет сен боласаң.

Тири жанға айтпа бул сырды бирак,  
Дус келгенге атпа оқты заялап.  
Егер айтып қойсаң буны адамға,  
«Аттым» деген оғың атылмас онда ...

Бала үйбетине қашты хәўлирип.  
Бир күни тоғайда жигилдик терип,  
Қоңысының қасымкер баласы менен  
Төбелесип қалды ол ойнап жүрип.

Сол таўназар бала буны сабады,  
Дым қорлығы келди, өксип жылады.  
«Аттым» деди сынған тисин түкирип,  
Қоңсы бала жар басынан қулады.

Бала үйбетине қашты хәўлирип,

Ержетти бир қызды унатты сүйип,  
Кесе турды буған бир жигит бирак,  
„Аттым!“ дедн. Ол хәм күл болда күйип.

Қатынға сыр айтпас еркек кемде-кем,  
Шарап ишкен ўақта мақтанып дәкең,  
Сырын айтып қойды. Қалған бир оғы.  
Атқан менен енди көшпейди екен.

Барған сайын болды душпаны мықлы,  
Бирисинен бири күшлирек шықты.  
Енди өкинип жүр жигит өгейсип,  
Тоғай пийри берген ессиз уш оқты ...

*Февраль, 1988-жыл.*

### **САЛЛАНА - ДОЛАНА БАРАР БИР ЖӘНАН ...**

Кең далада кеўли дәрьядай тасып,  
Бир жигит баратыр таң сәхәр шағы.  
Шекпени желбигей, көкреги ашық,  
Жанбасқа шырпылдар қосбаў шашағы.

Өзин Бердақ сезер, өзін хан сезер,  
Созса хәзир қолы жеткендей айға.  
Кеўли кең даланы шарқ урып гезер,  
Ысқырар сайраған пошша торғайға.

Қурашын желкеге сүрип бир ўакта,  
Нәзерлеп ол қарсы алдына қарады.  
Аңлай-аңлай серлеп көрсе, узақта  
Саллана-долана бир қыз барады.

Жигит көрди анық анадай жерден:  
Қумырысқа суўретли нәзик бел екен.  
Қынама бәшпенти тамамы зерден,  
Қыз екен әндамлы «келсең-кел» деген.

Қызыл көйлек лаўлап барар буралып,  
Ким көрген буныңдай сулыўды бурын!  
Назлы аяқлардан «жүр» деп соранып,  
Өкшени қамшылап барар қос бурым.

Жем көрген қырғыйдай жигит жутынып,  
Аш нәзерин тикти суғы өткенше.  
Жүреги шәўкилдеп, көзлери тынып,  
Асықты сол қызды қуўып жеткенше.

Мине, жақын келди, еситти хәтте  
Сыртылдысын жез мыйықлы геўиштиң.  
Жигит қурыжланып минди де пәтке,  
Және асып түсти бир қырдың үстин.

Жигит сәл иркилип шешти шекпенин,  
Сол заматта көзден қыз болды ғайып.  
«Қыз ба я пери ме қуўғаным мениң?  
Я әжеп! деп жигит турды аңқайып.

Жоллар қалды шетте, шекпен де қалды,  
Қураш қалды бир төбениң басында.  
Етигин таслап, жеңилтекленип алды,  
Ессиз қосбау қалды шат арасында.

Қыз барар сылаңлап қызыл түлкидей,  
Жигит тазы болып түсти кейнине.  
Әдира қалды барлық шадлы күлкилер,  
Топасланып питти ақыл-зейни де.

Жигит жыйнап бойға ақырғы күшин,  
Жууырды кес-кеслеп қыздың алдынан.  
«Ах, қаныңдай сулыу, не деген пишин»  
Деп ол туу сыртынан сукланды оған.

«Тоқта, хәй, қошшым!» деп хаплығып барып,  
Тутты билегинен сахыбжамалды.  
Хам байғус жигиттиң жүзи қууарып,  
Ләбин тислеп, үнсиз силейди қалды:

Таң азаннан кешке дейин қууғаны  
Қотыр хәм шылпық көз бир хаял екен.  
Жигит кеулин кернеп дәрт-пушайманы,  
«Ялғаншы дүнья-ай» деп, жылаған екен ...

## ИЗЛЕНИЎ

Өмир излениуден турса итимал.  
Изленемен, күндиз қолымда шырақ.  
«Излесең табарсаң» деген де сөз бар,  
Дурыс-надурысын сынап көрмедим бирақ.

Излеймен жол журип, китап ақтарып,  
Журттың сөзлерине қулақ саламан,  
Самалдан сорайман шөллерге барып,  
Жулдызларға қарап ойға таламан.

Излеймен күн бойы бир көмик қазып,  
Терим жауырныма шыққанға дейин.  
Излеймен түн бойы қосықлар жазып,  
Таңғы уйқы келип жыққанға дейин.

Аңшы дүзге шықса излейди таушан,  
Тырна жалғыз қалса тырнасын излер,  
Қызлар таң сәхәрде булақ басынан,  
Ақшам түсип қалған сырғасын излер.

Ҳасла тахатым жоқ, ҳасла төзбеймен.  
 Жоқ жойыткан жоқшыдай саламан сорақ.  
 Өмирим бойы бир нәрсени излеймен,  
 Не нәрсе екенин билмеймен бирақ...

*1979-жыл*

## **ПОЭЗИЯ ЖУЛДЫЗЫНА**

Жыллар асаў аттай, бизди узаққа  
 Алып қашып барар кеші-күндизи,  
 Жерде жанған отлар сөнер, бирақта  
 Сен сөнбейсең, Поэзия жұлдызы.

Инсанлар өз дәртин гүңиренип жүрсин,  
 Деп тәңирим саған бергенди тилсим,  
 Адам жұлдызлардың тилин не билсин,  
 Сен болмасаң, Поэзия жұлдызы?

Таўлар булақ көзин көмбесе егер,  
 Адамлық пазыйлет өлмесе егер,  
 Эрман жұлдызлары сөнбесе егер,  
 Сен сөнбейсең, Поэзия жұлдызы.

Жасыл жапырақ самал менен ойнаса,  
 Ашықлық ышқыдан кеўил тоймаса,  
 Гүллер ғұмшаланса, бүлбил сайраса,  
 Сен жаңасаң Поззия жұлдызы.

«Ғалаўытлы ҳәм бул гөззал дүньяны  
 Тәрк еткен шағда да шайырдың жаны,  
 Бийик көктен сәлем жоллап мудама,  
 Жан үстимде, Поэзия жұлдызы!

*Апрель, 1991-жыл.*

## **ӨМИРЗАЯ ЖУЛДЫЗЫ**

1

Өмиримнің кешинде, геўгим түскенде,  
 Таўлар қабағында жанар бир жұлдыз.  
 Кийиклер урланып қақ суў ишкенде,  
 Қәпелимде бирден сөнер сол жұлдыз.

Жоғалтқандай сырлы сақыйна жүзик,  
 Бир сулыў эрманлы көзлерин сүзип,  
 Хәр қараған сайын баўырымды үзип,  
 Ақшам түслериме енер сол жұлдыз.

Аспан жийегинде жанғаны неси,

Жанып турып демде сөнгени неси?  
 Азаплап бизге пәнт бергени неси,  
 Жанымды отларға салған сол жулдыз?

Айралық азабын кеўлинде гизнеп,  
 Жаўтаңлап қарайман мен оны излеп.  
 Жасаўдан да зыят бир ғайры ләззет  
 Алдап әкеткен-бе? Қәне сол жулдыз?

Анам айтар еди оның тәрийпин,  
 Әрманлы нашардың муңлы тарийхын,  
 Көзден бир-бир ушқан яңлы бар уйқым,  
 Өмиримнің кешинде сөнген сол жулдыз.

Мөлт-мөлт етип муңлы қарар да турар,  
 Биреўди излеген болар да турар.  
 Жел үрлеген шамдай сөнер де қалар,  
 Ел аўзында ертеқ болған сол жулдыз.

2

Паналаған көл жағасын, таў шыңын,  
 Жалғыз үйи турар еди аңшының.  
 Мөлдир булақ көлге қуяр жылтырап,  
 Өрминдей түсип қалған қамшының.

Жазғы түнде сол булақты жағалап,  
 Баўырыңда нәресте бар шақалақ,  
 Қыз жуўырар албырақлап көл бетке,  
 Қуўдай сыңсып жылап барар «апа» лап.

Еситкендей апасы жоқ сорлының,  
 Қызын хәм де емизиўли бир улын  
 Қалдырып көз жумған әрманлы ана,  
 Билсе еди өгей шеше қорлығын!

Еситкендей әкеси жүр таўларда,  
 Қулан қуўып, арқар атып аўлаўда.  
 Үйине еки-үш күнде бир келер,  
 Қашан келсе үйде қатын шаўлаўда...

Қыз барар үкесин баўырына басып,  
 Қорқып, албырақлап, ақылдан сасып,  
 Қасында бар қаплан ийти аңшының, -  
 Тири жетимлердің садық жолдасы.

3

Бул истиң мәнисин айтсам мен деген,  
 Бийкар дерсең бул дүньяны кең деген.  
 Көргенлер жағасын устар, тоба деп,  
 Көрмегенлер ертеқ сөз деп сенбеген.

Ертеке емес, ертеде журт көрипти,  
Ана байғус әрман менен өлипти.  
Өгей шеше, сол анадан туўылған  
Нәрестениң жүрегине жерипти...

Бесиктиң жанында жатқан қыз байғус,  
Шоршып ояныпты көрип жаман түс.  
Пейлин аңлап жаўыз өгей шешениң,  
Қашты өз үкесин алып асығыс.

Айды жоклап еди, көринди ай-да,  
Жулдызлар да болды аспанда пайда.  
Отырды қыз таңның атыўын күтип,  
Көлдиң жийегинде купыя жайда.

Бир ўақта гүїлдеп бир даўыл есип,  
Қамыслар сыпсыңлап, гүїлеп сөйлесип,  
Көл шетине ығып келипти дейди,  
Сонда тербетилип бир алтын бесик.

Қыз байғус куўанды хаўлығып қарап,  
Үкесин сүйди-де жатқызды орап.  
Етегин шербенип суўға түскенде,  
Бесик ығып кетти сәл аррағырақ.

Бесикти тутсам деп хәрекет етти,  
Абайламай терең ийримге жетти,  
Қәпелимде гүрпилдеген ақ толқын,  
Қызды көмип, бирден батты-да кетти.

Жүрек-баўырын ништер тилгендей болды,  
Түс көрип атырып өлгендей болды,  
Бир топар қыз әтирапында сыңқылдап,  
Буны ермек етип күлгендей болды.

Суўперилер еди күлискен булар,  
«Периде мийрим жоқ» деген сөз-де бар.  
Шешиндирип муздай қоллары менен,  
Бийгүна сулыўды әкетти олар...

4

Ийт жағыста шыр-пыр болды қаңсылап,  
Бир сумлық сезгендей жаныўар жылап,  
Өзин суўға атты қыздың изинен,  
Қутқара алмады ийесин бирақ.

Тислеп алып шықты көйлегин ғана,  
Тәғдирдиң исине ким турар ара!  
Жылап атқан нәрестени айланып,  
Көлге қарап улыды ийт бийшара.

Ким умытар бул азаплы кешени,  
 Қарғанып киятқан өгей шешени,  
 Көрген ұақта әлле неден сескенип,  
 Ийт жүрегі қалтырады деседи.

Дүньяда не жаман,- жериклик жаман,  
 Жерик асын жесе, қалармыс амам.  
 Бірақ сол тас туўғыр өгей шешениң  
 Жаўыз нийетине шыдамас адам.

Адам туўе, ийтиң жаны түршикти,  
 Шалаўытлап қорғаныпты, урысыпты.  
 Қыздың жоқ болғанын билип қуўанып,  
 Ислемекши ойындағы қырсықты.

Келди нәрестеге жуўырып алып,  
 Баланың жүрегін суўырып алып,  
 Жеп маўқын басыўға асықты сондай,  
 Отқа таплап сәл-пәл қуўырып алып.

Пышақ шықты жылтырап жең ишинен,  
 Сол ұақта бас салды ийт келип бирден.  
 Қашты өгей шеше қаны сорғалап,  
 Алба-дулба болып шыққандай гөрден...

5

Соннан берли байғус аңшының қызы,-  
 Тәңирим аяп, жұлдыз болыпты өзи.  
 Хәр иңирде таў артынан сығалап,  
 Қарайды сол Өмирзая жұлдызы.

Ессиз сулыў буўлығып көз жасына,  
 Сығалап қарайды көл жағасына,  
 Жаўыз өгей шеше өткен ақшамы  
 Келди ме деп үкесиниң қасына.

Жыллар өтпес, күнлер батпас санаса,  
 Бала ойнап отыр енди қараса,  
 Қапталында ийти жатыр гүзетип,  
 Торсық шеке ул болыпты тамаша.

«Изеп бастырмайман ҳеш бир жаўызға,  
 Қәтиржам бол, сулыў» дегендей қызға.  
 Қаплан ийт бир улып қояр иңирде,  
 Қарап таў артында туўған жұлдызға.

Шүкир етип тәғдирине бағынып,  
 Жұлдыз уйықлар түн пердесин жамылып.  
 Ертең және қараў ушын бир заман,  
 Жердеги сол жас өмирди сағынып...



*Август, 1988-жыл.*

## **ҒАРҒА ТАМЫР ТУҰЫСҚАНЛЫҚ**

### **ТУҰЫСҚАНЛЫҚ**

Тарийхларға гүәли сөз,  
Хәр бир дәртке дауәли сөз,  
Кийели сөз, дуәли сөз,  
«Туұысқанлық, туұысқанлық!»

Ар-намыс, хұжданы шерик,  
Малы менен жаны шерик,  
Тамырында қаны шерик.  
Ханалас сөз «туұысқанлық».

Бир ошаққа от жақтырған,  
Бир жайлауда мал бақтырған,  
Той, лазымға ат шаптырған  
Ғарға тамыр туұысқанлық.

Бир тандырға нан жаптырған,  
Мүтәж затыңды таптырған,  
Биймезгил есик қақтырған  
Туұысқанлық, туұысқанлық.

Уллы рус баұырманым,  
Алған истиң аұырманын.  
Асқар таұым, мениң жаным  
Айбатлы сөз туұысқанлық.

Жаңа әулады Бердақлардың  
Тарас даңқын ардақлар дым.  
Бахтын қарақалпақлардың  
Бәлент еткен туұысқанлық.

Өзбекти өз ағам еткен,  
Уллы бахыт инам еткен,  
Бир қазанда ас демлеткен,  
Баұыр басқан туұысқанлық.

Суұымды сағалас еткен.  
Елимди аралас еткен,  
Түркменге намалас еткен  
Ғардашы көп туұысқанлық.

Қазақларға тай сойғызған,  
Қырғызларға қой сойғызған,  
Үй тиктирип, бас қойғызған  
Дәстүри бир туұысқанлық.

Заман жаңадан күш берген,  
Жайлауға кең өрис берген,  
Алып өткен жеңісlerden  
Құдиретли күш туысқанлық.

Асылғанда жау жағадан,  
Шақырғанда ана - Ұатан,  
Туұылғандай бир анадан,  
Жауға шапқан туысқанлық.

Жер қозғалып, болса апат,  
Шәхәрлерди қылса опат,  
Жаңа Ташкент болып абат,  
Қала салған туысқанлық.

Дәрьяны дәрьяға қосқан,  
Космостың түңлигин ашқан,  
Бир семья аўқамласқан,  
Мәңги жаса, туысқанлық!

*1972-жыл.*

## **УЛЛЫ ҚЫТАЙ МАҚАЛЫ**

Дүньяның барлық халқы аяқ қосып  
Бир ұақта жерди тепсе, жер силкинер.  
Дүньяның барлық халқы урт толтырып  
Үплесе, дауыл турып, күн гүркирер.

*1950-жыл.*

## **ӨЗБЕКСТАН**

Сәйир етип мен сәхәр ұақта,  
Кирдим бир әжайып бағқа.  
Жапырақ жамылып аўлақта,  
Бүлбиллерге сыр сырластым,  
Самал менен сыбырластым.

Бүлбил айтар: - усы бостан  
Мени тартты озал бастан.  
Сол ушын да бир тынбастан  
Сайрай-сайрай есим кетер,  
Хәәес артар оннан бетер.

Самал айтар: -мен сахрадан  
Уйытқып шауып келсем мудар,  
Бул бостан наз етип маған,  
Жууасытып алар жаным,  
Сәуир болар боранларым.

Гүл жүзинде шық малынар,

Алма ағаштың зары бар:  
 «Үз мийўамды!» - деп жалынар,  
 «Сынып кетпей турып белим,  
 Мийўамды үз - дейди - мениң».

Шәртек қайыстырған жүзим  
 Ширеге мәс етип өзін,  
 Қәрелилер қара көзін  
 Сүзгенде, әл қызыл әнәр  
 Ышқы отында күйип-жанар.

Суў бойында мәжнүн талы  
 Сархаўызға шашын малып,  
 Бир шийрин ойларға талып,  
 Ләйли түскендей есине,  
 Телмирер ай сәўлесине.

Наўайының урпақлары,  
 Қолларында тилла тары,  
 Қызғын мүшаиралары,  
 Жаңа ғаззел, жаңа муқам,  
 Бул мәжлиске кирдим мен хәм...

Сонындай әжайып бостан,  
 Тәрийп етсем таўсалмаспан.  
 Перзентим деп қушақ ашқан,  
 Өзге емес, өз жанымсаң,  
 Гөззал Өзбекстанымсаң!

Гүрлеп жатар Ташкентимиз,  
 Шығыста зор дәрбентимиз,  
 Дүньяға белли кәнтимиз,  
 Күнбатыстан, Күншығыстан  
 Жолаўшылар көп ығысқан ...

Жақсы исдур жәхән гезбек,  
 Көзиң менен көрип, сезбек,  
 Мийман ушын туўған өзбек,  
 Қонак күтиў - бул хәм өнер,  
 Гүлдей ашылар кеўиллер.

Кел, бирадар, сапар шеккен!  
 Жол билмес деп тағне етпең.  
 Журтын сүйген бир өзбектен  
 Кем сүйсем мен бул үлкени,  
 Қарақалпақ демен мени!

Келхә мийман, таўлар жаққа!  
 Түсейик кийик соқпаққа.  
 Мисли қырманланған пахта  
 Шыңлар ашып ақ сийнесин,  
 Алар күннің ақыл есин.

Өтсең Китаб, Алтын көлден,  
 Андижан я Мырзашөлден,  
 «Пахта байрамына» келген  
 Мисли «Бәхәр» ансамбли  
 Құлпырар ақ алтын гүли.

Алтын топырақ Ферғанадан,  
 Қайтып шықпас барған адам.  
 Хәр түп пахта, хәр ханадан,  
 Өнер елдің несибеси,  
 Пахтакештиң кәсип, иси.

Азат адам бахты усында,  
 Бегабадтың шахтасында,  
 Ақшам ГЭС-лер жақтысында,  
 Бурып дәрьялар ийримин,  
 Фархад табар өз Шийринин.

Билгир химик булкәрадан,  
 Шыршықтың даңқы тараған.  
 Газ бурқылдап Бухарадан,  
 Кернеп гәўмис трубаларды,  
 Оралға отын апарды.

Гирес-гирес кәрўан, көшлер,  
 Шым-шытырық рельслер,  
 Вагон вагонларды тислер,  
 Узақ жоллар болып қысқа,  
 ТУ - лар ушар тумлы-тусқа.

Ташкент таңы нурға толар,  
 Азат мийнет таңы булар.  
 Ағар тасқын колонналар,  
 Ташсельмаштың сменасы  
 Келер батыл кәдем басып.

Сүңгип қалың жапыраққа,  
 Жаслар барар ТашГУ жаққа,  
 Билим гүллеген бул бағда  
 Иске асып турған бәри -  
 Улуғбектиң әрманлары.

Уллы шәхәр ортасында,  
 Жас гужимлер арасында,  
 Фонтан атылып қасында  
 Озық өнер сахнасы тур,  
 Мисли ашылған қызыл гүл.

Саз кумартып келсең излеп,  
 Фрак кийген сәтең өзбек.  
 Йошып, оркестрди гөзлеп,

Шыбығын бир силтеп енди,  
Гүңирентер Бетховенди ...

Дослық, бахыт, ерик қуяшаы  
Турар мәңги нурын шашып,  
Иши күйген дуз жаласын!  
Өмиримиз бар бағы-бостан,  
Саў бол, анам Өзбекстан!

*1964-жыл, сентябрь.*

### **НАЎАЙЫҒА**

(Шайырдың 500 жыллық мерекесинде оқылған қосық)

Сен әрмансаң шөлге питкен бақ болып,  
Саялы, мийұалы бир дарақ болып.  
Заманлар даўылы шайқаған сайын,  
Жамалың кулпырған зербарақ болып.  
Жети ықлым гүзарында бир гүмбез,  
Дәўирлер апатынан жырақ болып, -  
Ол турар. Өтер өзимшил патшалар,  
Дүньяға жақсы-жаман қонақ болып.  
Турдың жақтыртып гөззаллық әлемин,  
Қараңғыда жанған шамшырақ болып,  
Әўладлар кеўли ашықдур дийдарыңа,  
Жаны жолыңызға жапырақ болып.  
Сахра гүллерин шашайын үстиңе,  
Наўайыны сүйген қарақапақ болып.  
Ибрайым дер, уллы руўхың алдында,  
Бас ийейин шәкиртиң Бердақ болып.

*19-сентябрь. 1968-жыл, Ташкент.*

### **ТОҚАЙҒА**

Бәхәр келди. Келди демек поэзияның нәўбети,  
Шық достым қәбириңнен, қызсын, шайырлық сәўбети.

Қуяш қызсын ышқы етип татардың Тоқайына,  
Кетейик Қазан арты я Қырлай тоғайына!

Билгенмен ол жерди мен де онда туўылмасам да,  
Жез тырнақлар түсима енип жүрген анда-санда.

Онда еле ертеқ сөйлеп қайыңлар гүўилдесер,  
Жапырақ өзгеше сылдырлап, самал өзгеше есер.

Онда еле күшли жаңлап хош хаўазың тур сениң,  
Аз шертилген, ерте үзилген муңлы сазың тур сениң.

Гөззал татар музасының мөканына бул ўақта

Сазың ышқында жаңадан әуладлар ағылмақта.

Жүйрік қәлем ийелери тауап етип сөзинди,  
Көзине сүрме етер басқан балалық изинди.

Және де онда қудиретли лираңа болып хәуес,  
«Шертсем» деп, тырмасып атқан виршеплет<sup>4</sup> хәм аз емес.

Ал сен ше? Көп рахмет Тоқай болғаның ушын,  
Кара нан жеп, шайырлықты ақлай алғаның ушын.

Туўған ел, ана тилиңниң әрманларын жырладың,  
Бес қосық жаза салып, көкирегиңе он урмадың.

Түркий зибан шияриятын<sup>5</sup> жаңартып алға айдадың,  
Қосықтың қос материгин тутастырып жалғадың.

Байрон, Лермонтов Шығысқа танылып лапыз бенен,  
Пушкинди сөйлестирдиң Саадий, Ғафиз бенен.

Қазан үстинде қуяш нур шашып тур, түргелиң,  
Мен хәм әкелдим саған алыс даланың бир гүлин.

Сандуўғашлар сайраған бул бәхәр шағларында,  
Жүр қәне, сайран егейик ол Кырлай жақларында.

Байшешеклер балауызға толтырып пал келтирсин,  
Жаман шайырларды шүрәле<sup>6</sup> қытықлап өлтирсин.

Нәлет айтып сен жасаған заманның жәбирине,  
Егер сен тирилер болсаң, мен жатайын қәбириңе.

*Апрель, 1968-жыл.*

## **МЕН АБАЙДЫ ЯДҒА БИЛГЕН ХАЛЫҚПАН**

*(28-май 1971-жыл, Алма-Атада Абайдың 125 жыллық мерекесинде оқылған қосық)*

Мен Абайды ядға билген халықпан...  
Әмиў бойы туўып өскен топырағым,  
Сизиң менен бир путақлас жапырағым.  
Кеўлим ашық - ақшамы жоқ жарық таң, -  
Мен Абайды ядға билген халықпан.

Шыңғыс таўда шыққан Абай жырлары,  
Көп жаңғыртқан қарақалпақ қырларын,  
Бердағымның қосығына қосылып,  
Қулағыма бирге шерткен сырларын.

<sup>4</sup> Виршеплет – еплемей шайыр.

<sup>5</sup> Шиярият - көркем әдебиет, шайырлық өнер мәнісінде.

<sup>6</sup> Шүрәле – жезтырнақ. Тоқайдың поэмасындағы образ.

Көш артында асық ойнап жасымда,  
Тарийхтан сәл кешеуіллеп қалыпбан,  
Билим бар деп ескермепбен басында, -  
Өлең сөзге өзим бірақ алықпан, -  
Мен Абайды ядқа билген халықтап.

Бирге бастық тарийх жолын ақырын,  
Қанша узақ жолы болса түйениң.  
«Қарақалпақлар - даланың бас ақыны»  
Деп айтқан ғой уллы Шоқан жийеним.

Бахыт излеп бир қатепке жүк басып,  
Бабалардың аты шаршап-шалыққан.  
Дормбыраңа дуұтарым тур жупласып,  
Жыррласқанда жырыңа дым қанықпан,  
Мен Абайды ядға билген халықпан.

Мине бүгин бахыт ели далаң тур,  
Кең даланы кенелдирген адам тур.  
Жериң жақын «жәннет» деген уғымға,  
Абай аға аңсап кеткен заман бул.

Дилмашсыз ақ қазақшаға қанықпан.  
Күй тыңлайық, домбыранды ала бар.  
Сен Абайдың бирер сөзин умытсаң,  
Мен айтайын, кел де меннен сорап ал.

Тегимиз бир ерис-арқау шалысқан.  
Мийрим сүтин бир емишектен емискен,  
Тар курсақта тай ғунандай тебискен,  
Ханаласым қазақ ели, шарықлаң!  
Мен Абайды аға тутқан халықпан.

*28-май, 1971-жыл. Алма-Ата.*

## **КӨКШЕ ТАҰ**

Арқада бир ел көрдим Көкше деген.  
Таўларын қыз жүгиндей текшелеген.  
Бундағы өскен адам, өзге жерде-  
«Жәннет бар» деп мақтасаң көксемеген.  
Кел жаным, сол Көкшеге мингизейин,  
Төбеңди көкше бултқа тийгизейин.  
Меннен басқа сүймеген ақ жүзиңди  
Таўдың жупар желине сүйгизейин.

Журт көрмей-ақ Көкшени көп айтады,  
Биреу келмей, биреулер кеп айтады.  
Гүмис көлге шомылып шыққан адам  
Жарты өмирге жасарар деп айтады.  
Кел жаным, шайыр тили жетпегенди

Көкше тау көркем етип айтып берсин.  
Сексен көлдің бирине бир сүңгип ал,  
Менсиз өткен жасыңды қайтып берсин.

Көкшениң сулыұлығын көп айтады,  
Биреу келмей, биреулер көп айтады.  
Буұрабайда бир түнеп шыққан адам  
Ашық болмай кетпейди деп айтады.  
Кел, сәулем, тарттым саған көк кемени,  
«Жумбақ таста» қалдырма жекке мени.  
Сыйлай бил басқалардың барлығында,  
Ашық болсаң сүйегөр текте мени.

Бул тауда қойлар булттай көшеди екен,  
Бахыт дәни бийдай боп өседн екен.  
Көкше таудың қымызын қанып ишсе,  
Даұасы жоқ дәртке ем түседи екен,  
Кел жаным, химметиңнен байығайын,  
Қазақтың бал қаймақлы шайы тайын.  
Бал бармақты батырып қуй қымызды,  
Өзиң жазған дәртиңнен айығайын.

Бул Көкше тау Сәкенге сырлас дейди,  
Қазақтың музасына Парнас<sup>7</sup> дейди.  
«Оқ жетпеске» өрмелеп шыққан адам  
Шынтласа шайыр болмай қалмас дейди.  
Кел жаным, Айна көлде күтейин мен,  
Сулыұлықта садағаң кетейин мен.  
Тырмасып шайырлықтың көк шыңына,  
Өлгенше сени жырлап өтейин мен.

Тас сынығын әкеттим Сырымбеттен,  
Бунда даңқлы жийеним Шоқан<sup>8</sup> өткен.  
Оны тапқан апамнан айнанайын,  
Қазаққа сондай улды сыйлық еткен.  
Жазғы кеште шомылым зер қуяшқа,  
Ақша кийик турады тик жар таста.  
Ақ қайыңлар бий бийлеп атырғанда,  
Аңсап көрген ашықлар ойнамас-па!  
Кел, сүйейин мухаббат көли болып,  
Кетегөрме көлде суу пери болып,  
Ауыл сырты аулақта сырласайық,  
Сен Ақтоқлы мен Ақан сери болып.  
Бул жерге келсе биздей киси келгей,  
Мухаббатқа қай жанның күши келгей?  
Ким сениң ығбалыңды күнлер болса,  
Илайым «Оқ жетпестен» ушып өлгей.

*Кекше тау. 10-сентябрь, 1972-жыл.*

<sup>7</sup> Парнас – грек мифологиясында шайырлық йош тауы.

<sup>8</sup> Атақлы демократ илимпаз. Шоқан Уәлихановтың анасы қарақалпақ қызынан туғылған (И.Ю.).



**МАҚТЫМҚУЛЫНЫҢ ЖОЛЫНА**

Әл хасыл малына базар таба алмай,  
Сегбир тартқан кәрұанбысаң, несең сен?  
Көкиректе шер болап сыртқа шыға алмай,  
Жылап кеткен әрманбысаң, несең сен?

Селлер қутырмаса Әтиректе сайдан,  
«Қут қашты» деп, геркез қашар ол жайдан,  
Шабылмаған қылыш, мәртке зар майдан,  
Сүрилмеген дәұранбысаң, несең сен?

Яшмақ тислеп, гүляқалар тағынып,  
Ақ жүзиңе қара жаўлық жамылып,  
Айралықтан баўыры оттай қамынып,  
Зарлап кеткен жананбысаң, несең сен?

Зергерсиз зермисең, бағмансыз бостан,  
Қәлемсиз көкирекке питилген дәстан,  
Шөлде Ғариб Шасәнемге табысқан  
Гөззал көшки - әйұанбысаң, несең сен?

Устасы дүньяға бир келген ғалы,  
Сатып ала билмес дүньяның малы  
Сәти түсип оңнан тұрмай самалы.  
Атылмаған қырманбысаң, несең сен?

Жети ықлым гилтин зейинге салып,  
Гүл жапырағын қазан аязы қарып,  
Жәхиллик дәртине дәрман ақтарып,  
Тапбай кеткен данамысаң, несең сен?

Шадлы дәұран келип, гүллеп диярың  
Зер - зергерин тапты, кәрұан- базарын,  
Жаңа әўладларға толып гүзарың,  
Шешек атқан бостанбысаң, несең сен?

Ибрайым дер: шын шайырлық жолысаң,  
Адам кеўлинің сен солмас гүлисең,  
Қосықтың қудайы Мақтымқулысаң,  
Халқың менен қайта туўған шешенсең.

*1968-жыл.*

**ХОШ КЕЛДИҢ ТҮРКМЕНИМ, САПА КЕЛИПСЕҢ!**

Шәйда бүлбил қонып таза гүллерге,  
Ығбал мийўаларын молдан терипсең.  
Кеўлиң ылғал етип, бизиң еллерге  
Хош келдиң түркменим. сапа келипсең!

Сапар энжамында сарўи раўаның,  
 Гөрүғлыдай гүрлеп сүрген дәўраның.  
 Қурбаның болайын әзийз мийманым,  
 Хош келдиң қардашым, сапа келипсең.

Дос сәлеми шийрин зибан - тиллерден,  
 Нар, маялар шырпынысқан шөллерден,  
 Қара қумлы, мурғы-зарлы көллерден,  
 Хош келдиң түркменим, сапа келипсең.

Әтирек, Гүрген, Бәхри Ҳазар жақлардан.  
 Мурғап мәнзилинен, феруз бағлардан,  
 Боз думанлы Балхан, Көпет дағлардан  
 Хош келдиң әзийзим, сапа келипсең.

Жүгирик жәйранларды артыңа салып,  
 Райхан гүллердиң жупарын алып,  
 Туўысқан дийдарын аңсап қуўанып,  
 Хош келдиң түркменим, сапа келипсең.

Ханлар бизди жаўластырып та көрди,  
 Алдап, түрли жолға бурып та көрди,  
 Бирақ буза алмады дос кеўиллерди,  
 Әзелден қардашым, сапа келипсең.

Ата-баба бир жайлаўда мал бақты,  
 Муўса, Сүйеў бир дуўтардан тар қақты.  
 Кесте тиксек бирге бүктик бармақты,  
 Намалас нағысым, сапа келипсең.

Ибрайым дер, аржақ хәм бержақ болып,  
 Бир муқамға дуўтар хәм ғыжжақ болып,  
 Сен Сейидий болсаң, мен Бердақ болып,  
 Шадлы саз шалыўға сапа келипсең!

*1967-жыл.*

## **ХОРЕЗМГЕ**

Халқыңды мен ханалас туўысқаным деп сүйемен,  
 Жериңди мен баўырлас меканым деп сүйемен.  
 Хорезмнің топырағын қайда жүрсем сағынып,  
 Киндигимнің қаны тамған ұатаным деп сүйемен.

Сен әййемги гөззаллықсаң, шахлар саған таласқан,  
 Бабаларым бул Хийўаның тасын бирге қаласқан.  
 Ыақыт пенен өшегисип өң бермеген бояўың,  
 Гүңгирлеген гүмбезлериң, минарларың әласпан.

Сен алымсаң журттан бурын жети ықлым жаратқан,  
 Күнбатысқа алгебраның сырлы есабын санатқан.  
 Дүнья илими аспанында ай туўғандай жарқ етип,

Мың жыл бурын Берунийдей бабам шыққан Қыяттан.

Шырша тасқа гүл питирген Хийұа наққаш шебери,  
Әўез Отар әрман еткен жерлерге гүл көгерип.  
Мақтымқулының жас музасы қыз болып бойжеткен жер,  
Әжинияздың изи түскен көшелериң теберик.

Тамырымызда туұысқанлық қанымыз бар қатысқан,  
Ата-баба бир нан тапса, бирге бөлип татысқан.  
Халқымыз бар бир дәрьяның еки бойында турып,  
«Ассалаўма әлейкүм!» деп насыбай сорап атысқан.

Еки дийқан тәжирийбелес, еңбек етсе жарысқан,  
Еки палұан бир тойда ыңыранып жамбас салысқан,  
Бир қара телпек астында еки көздиң бирисең,  
Қыяметлик қоңысымсаң қазан-табақ алысқан.

Әмиў суўы жеримизге қан тамырдай тараған,  
Жапларымыздың тарнаўлары бир-бирине қараған,  
Күн десе күн, гүл десе гүл, жайна гөззал Хорезм,  
Ал мен мәңги ўатанласың қарақалпақ боламан!

### **ҚЫРҒЫЗЛАРҒА**

Еки суңқар еки таўға қонғанда,  
Бир-бирине шаңқылдасып табысар.  
Торала ғаз айдын көлге қонғанда,  
Қанат қағып, ғаңқылдасып табысар.

Дослар бир-бирине мийман болғанда,  
Дәрьялар усайды тасып толғанға.  
Хәр ким туұысқанлық жолдан барғанда,  
Биздей күн астында күлип табысар.

Еки дәрья бир теңизге аққандай,  
Еки бала бир қурсақта жатқандай.  
Ала таўдың аспанында күн күлип,  
Қара таўда Шолпан туўып атқандай.

Еки таўда бир от бизди күйдирген,  
Азатлық деп ат қуйрығын түйдирген,  
Ата-анамыз ажырата алмай балларын,  
Бир қалпақты еки бояп кийдирген.

Еки Шыңғыс жаўлап алды елимди,  
Биреўин мен жек көремеи өлгенше.  
Екиншисин, - ашып жүрек төримди,  
Сағынаман, асығаман көргенше.

Дослық күшли, бир-бирине берилсе,  
Дийдарыңа қарайман да тоймайман,  
Ала таўдан ақ қалпағың көринсе,

Қара таудан қара қалпақ былғайман.

*1969-жыл.*

### **БИР АҚ ҚАЛПАҚ АСТЫНДА**

(Тоқтағұлдың 125 жыллық тойында оқылған қосық)

Жер сулыұы Таласта  
Ат суұғарып тасқынға,  
Отырғандай Манас таў,  
Бир ақ қалпақ астында.

Таў басында жулдызлар,  
Айдан туўған ул-қызлар.  
Өсип - өнер қырғызлар  
Бир ақ қалпақ астында.

Алатаўға усатып,  
Аққа бояп төбесин.  
Тигип берген уқшатып  
Манастың чоң енеси.

Суўыққа да тоңбассаң,  
Ыссыға да күймессең,  
Жамғырда жаўрап қалмассаң,  
Бул ақ қалпақ астында.

Қанша тарийх дәўир бар,  
Инабатлы өмир бар,  
Кең даладай кеўил бар  
Бул ақ қалпақ астында.

Еңбекке билек сыбанған,  
Қонақ келсе куўанған,  
Азамат ел қуралған  
Бул ақ қалпақ астында.

Қомуздан сулыұ күй шығар,  
Толыбайдай сыншы бар,  
Тоқтағұлдай ыршы бар  
Бул ақ қалпақ астында.

Астына ай-жулдыздың,  
Даңқын жайған қырғыздың  
Даналығы Шыңғыстың  
Бул ақ қалпақ астында.

*4-октябрь, 1989-жыл, Фрунзе.*

## ДАҒЫСТАН ТАҰЛАРЫНДА

Ғ.С.Пәтиматқа

Жүр, тауларға алып шығайын сени,  
Бул таулар хаққында көп еситкенмен.  
Толстой, Бестужев бул тауға мени  
Бала ўақларымда талай әкелген.

Жаралы Лермонтов жатқандай бунда,  
Оның жан жарасы қыйнайды мени.  
Дәртлерге дәрман бар булақларында,  
Жүр, тауларға алып шығайын сени!

\* \* \*

Таулар бир қонақшыл таулыға усар,  
Альфи отлақлары ашар зейинди.  
Жаўрасаң, паналар үңгирлери бар,  
Булақлары шөл басыўға мейилли.

Қарлы шың төбеңде аспанды тиреп,  
Булт орамал былғап шығарып салар,  
Қуслар шықылықлап, арқар мөңиреп,  
Саған хақ жол тилеп турғандай болар.

\* \* \*

Шет-шебирсиз жүзим ойпатлығында  
Янтарь солқым үзген жасларға қара!  
Алмуртлар уўылжып таўдың ығында,  
Гигант шарайнадай Каспий жарқырар.

Өз тилинде сөйлер хәр аўыл ели,  
Өзинше сылдырар бунда хәр булақ.  
Мәртлик мийнет, дослық, мухаббат тили  
Хәммеге қалыўсыз түсиникли бирақ.

\* \* \*

Ўатаны шабандоз хәм сулыўлардың,  
Саз шертсең, «Лезгинка» шығар атылып.  
Кубачы безеген мүйиз жамлардың  
Шарабы мәс қылар ишпей атырып.

Өл деген қонақшыл, бир мийман келсе,  
Аўыл болып күтип, шағлап жасайды.  
Мурады муртласар мийман хәз көрсе,  
(Ал, бул жери қарақалпаққа усайды).

Бунда хәммә шайыр, Бирақ та олар  
«Шайырман» деп, жуўырмайды баспаға.

Өйткенде ким жүзим егип, қой бағар?  
Ким атқарар жұмыстарды басқа да?

Биз олсыз да көппиз. Ис көп, сөз узақ,  
Дүнья толы сәтсиз роман, дәстанға.  
Заманында жалғыз Махмудтың өзи-ақ,  
Сөз жүргизген пүткил Аварстанға ...

\* \* \*

Бийик таўға минсең, кеўлиң де бийик,  
Төменде қалғандай барлық тәшўишлер.  
Бой жазылып, төбең булытларға тийип,  
Дым майда туйылар жердеги ислер.

Жердеги исти майдасынба сен бирақ,  
Таўға минген менен ис питпес тек те.  
Ғамзатовлар таўдан жерге түсип-ақ,  
Көтерилген планетарлық бийикке ...

\* \* \*

Биреўлер таўға минсе, сезбес өз шенин,  
Өзин бийик санап, даўырық салады.  
Бийик өзи емес, таўлар екенин  
Жерге түскеннен соң аңлап қалады.

Биреўлер бүрkitтей ушып шыңларға,  
Ел-халқының кеўлин бийлеп алады.  
Таў оларға емес, олар таўларға  
Бийиклик, сулыўлық берип турады.

\* \* \*

Көздің жаўын алған қызыл тобылғы,  
Қандай жақсы таса жерде өскениң!  
Кешки күнге шағылысқан шоғыңды  
Хеш ким сөндире алмас жүзиңнен сениң.

Ағашқа жан берер Унцукуль устасы,  
Бирақ жарқабақта, тастың үстинде  
Өсип турғандағы көркиңди, шамасы,  
Қайтадан жарата алмас хеш бенде,

\* \* \*

Койсуў - таў дәрьясы қутырды эне,  
Аш толқынлар аппақ аяғыңды аңлып.  
Корықпа, бул толқынлар жуўасыр еле  
Мениң жуўасыған жаслығым яңлы.

Таў басында бултқа телмирдің және,

Өкинбе, кеўлиңнен куў қайғы-ғамды.  
Қайғы булты өтип кетеди еле,  
Мениң шадлығымның өткени яңлы...

\* \* \*

Хәр кимниң кеўлинде минер таўы бар,  
Булыт хәм булақ, жасыл отлақ, терең сай,  
Хәм қараңғы үңгир, хәм жартас, тоғай –  
Таўға не тән болса, - оннан табылар.

Әрман гүли - эдельвейс дегенди  
Ушыраттым мен сол бир таўдың басында.  
Саған әперсем деп қол созсам енди,  
Аш феникс отыр оның қасында.

\* \* \*

Таўдың жоллары да өмир жолындай,  
Машақат хәм қызық, шадлы хәм азап.  
Әрман асыўына өрмеле тынбай,  
Шаршасаң да, жалықпасаң сен бирақ.

Тас төбеңде қәўипли жартаслар турар,  
Қорықпа, жолаўшы жоқ бул тас көрмеген,  
Ол тас қашан, кимниң үстине қулар?  
Бул туўралы еле хеш ким билмеген ...

\* \* \*

Бүркит шарықлап жүр, таўлар үстінде,  
Оны қутлықлайды қарлы қыялар.  
Үстемлик сүргенде яки ишкенде,  
Адамның кеўлинде бүркит оянар.

Аңсат емес қулар патшасы болмақ,  
Өспек суўық уя - шын қабағында.  
Хәмме қулар бүркит болғанда бирақ,  
Нешик болар еди бул бассыз дүнья?!

\* \* \*

Нар тәүекел иси - таўда жол жүрмек,  
(Қудай да қорқармыс тәүекелшиден).  
Мүмкин, алда күтер бахыт я мийнет,  
Я атың сүрнигер ... ким билер деген.

Лекин мәртлик, үмит бар болсын сенде,  
Дизгинди беккем тут, жолларың болғай.  
Адам алдындағын хәзир билгенде,  
Қызық болмас еди өмир де бундай...

\* \* \*

Серпантин жол жатар таў карнизинде,  
Төменге қарама, көзлериң тынар.  
Дәрья қара терге түсіп төменде,  
Айралық тасына басларын урар.

Бир жағыста - емен, бир жағыста - тал,  
Арасы қол созым, ынтығар олар.  
Бирақ терең қурдым, гүўлеген самал  
Ол екеўин мәңги айырып турар ...

\* \* \*

Таўда хаўа кәпелимде өзгерер,  
Бираз жигитлердиң көз қарасындай:  
Олар тек өзлерин ақыллы билер,  
Сәл жерде қабағы қалар ашылмай.

Таў самалы салқын, ызғары басым,  
Қорықпа, сәл қымтансаң есер де кетер.  
Ғыйбат хәм өсектен қудай сақласын,  
Ызғырығы жети жүйреңнен өтер ...

\* \* \*

Аспан өрелери сыяқлы таўлар.  
Ертек те бир өгиз жер менен көкти  
Шақында көтерип турыпты депти.  
Ал басқа пикирде базы адамлар.

Олар ойлар «аспан тиреги – биз» деп,  
Олар хакыйқатқа дым түсинбепти.  
Мәртлик, мийнет, ақыл билим, мириўбет,  
Бес составлы сугүн тареп тур көкти...

\* \* \*

Бийик даңқ таўына көрмедим минип.  
Сильва Капутикян айтқандай, онда –  
Адамды тондырып музлар мәңгилик,  
Жерди сағынасаң дейди. Сонда да, -

Машақатын шегип өрмелеп минген  
Мәртлер мегзер тайнапыр көк еменге.  
Биразлар шығып оған вертолет пенен,  
Пәтеңге келтирер гүрлеп төбеңде...

\* \* \*

Өрмелеп еңкейип, бир тар есиктен  
Ғамзат Цадасының үйине кирдик.



Расулдың өзи жатқан бесикке  
Бир қызарып қарап күлгенин көрдик.

Бүркітлер таңламас екен уяны,  
Пәс ғана тар сакля кийиз төселген,  
Бийик талант, бийик поэзияны  
Бийик жайда тууыу шәрт емес екен ...

\* \* \*

Ауыл-ауыл болып жұлдызлар кеште,  
Өз саклялерине шам жақты олар.  
«Шайыр, қонақ жайды қайғырма хеш те!»  
Деп мени шақырып турғандай болар.

Олар билер: галактиканың сырын,  
Илимпазлар ашып киятыр қашшан.  
Жұлдыз-жұлдыз бенен сөйлесетуғын,  
Тилдің барын бирақ шайырлар ашқан.

\* \* \*

Атыңды тауларға бур, Қайсын аға,  
Биразлар тек, асфальт жолға үйренген.  
Кекилик кәбап болып көринер оларға,  
Тауды тамашалар машина әйнегинен.

Атыңды тауларға бур. Қайсын аға,  
«Булар жолсыз кетти» деп күлген күлсин,  
Шайырлық жатқан жоқ асфальт жолларда,  
Дүньяға ең жақсы қосықлар келсин...

\* \* \*

Қарақалпақтың жалғыз Қара тауы бар,  
Әмиу жағасына түйедей шөккен,  
«Тауға миндик» десем, бир қонақ авар,  
«Қәне тау?» деп сонда қарады көкке...

Арқар тауын сүйер, қулан-шөллігін,  
Лекин, биз - инсанбыз, Ұатан бир бизде.  
Таудың бийиклигін, шөлдің кеңлигін,  
Дәуір дарқанлығын тилеймен сизге!

Аңлатыулар:

А.А.Бестужев - Марлинский (1797-1837) декабрист,  
жазыушы. Дағыстан халықтарының турмысынан  
«Аммалатбек», «Молланур» деген повестьлер жазған.  
Махмуд (1873-1919) - аварлардың классик шайыры.  
Феникс - эпсанәуий қус (Күншығыс ертеклерінде оны  
«хакнус қус» деп атайды, қайта тууылыу символы. Ол  
әжайып саз дауысқа сайрап-сайрап, ышқы отында өртенип

күл болады хәм күл ишинен дүр-дүр силкинип қайта  
тириледимис (И.Ю).

### УКРАИНА, ЖҮРЕГИМДЕСЕҢ

Әдиўли анамдай аймалап сени,  
Мен тәңир сәлемин берейин десем,-  
Бирден төрт көпирге<sup>9</sup> шақырдың мени,  
Украина, жүрегимдесең.

Күннің зер кирпичли перзентлериндей,  
Айғабағарларың ырғалар хәсем.  
Сулыў жер көрмедим сениң жериңдей,  
Украина, жүрегимдесең.

Кобзарь қосығы жаслай жаныма инақ,  
Сенде досларым бар шайыр хәм шешен.  
Узақта жасайман. Өмиримше бирақ,  
Украина, жүрегимдесең.

*1960-жыл, Киев.*

### ДНЕПР БОЙЫНДАҒЫ ЕМЕН

Арғы жағы асаў дәрья,  
Берги жағы кең гүзар жол –  
Көк шатырдай тиккен жарға,  
Дөң басында турыпты ол.

Турыпты ол - жасыл айғақ,  
Мың жасаған мықлы емен.  
Игорь бунда атын байлап,  
Түнепти деп еситтим мен.

Жат үлкеге узатқанда,  
Ярославна келген дейди,  
Жүрек хәўири қыздың сонда  
Жас еменге сиңген дейди.

Найзағайын шатырлатып,  
Қанлы урыслар өтті буннан.  
Жаўлар өртеп, шаўып, атып,  
Көп азаптар берди оған.

Бирақ та, ол туўған жерге  
Сүңгитип берик тамырларын,  
Төзди барлық бәлелерге,  
Жеңди хәм де өз душпанын.

---

<sup>9</sup> Киевтин тусында Днепрде қатарына төрт көпир бар (И.Ю.).

Енди, мине, жайнап тағы,  
Жайқалып тур емен жаным,  
Уллы дәрья бойындағы  
Кең даланың ветераны.

Енди оның саясында  
Күлки, қосық жаңлар тынбай;  
Мәртлик хәм даңқ келип бунда,  
Сайран салып атырғандай.

### **КРЕЩАТИК КАШТАНЛАРЫ**

Гүллери бар шоғырласқан,  
Мисли Кремль шамлары, -  
Көргенинде зейиниң ашқан  
Крещатик каштанлары.

Көрмеген едим Киевти,  
Әл хаўаға ол тийипти.  
Жаслық липасын кийипти  
Крещатик каштанлары.

Усы жерде қанлы саўаш  
Болған десең ҳеш инанбас,  
Бәри сулыў, бәри де жас  
Крещатик каштанлары.

Алдымда кең көше жатыр,  
Әжайып амфитеатр.  
Қатарласқан қалың шатыр –  
Крещатик каштанлары.

Саянда сайранлап әсте,  
Келдим сизге күнде кеште.  
Сиз бәлентте, жоллар пәсте,  
Крещатик каштанлары.

Шадлы дәўран буннан бирдей  
Толып ағар Днепрдей.  
Қулпырған қызық өмирдей  
Крещатик каштанлары.

Скамьяна барсам жақын,  
Еситтим ашықлар «аҳын».  
Саў бол туўысқан дәрғаҳым,  
Крещатик каштанлары.

Жапырағың жайнап сондай,  
Урысқа нәлет айтқандай.  
Украинаның жаслығындай  
Крещатик каштанлары.

Мәканымсаң шын баўырман,  
Саянда сайранлап турман,  
Жаным қурбан, жаным қурбан,  
Крещатик каштанлары.

## КИЕВ ОКТАВАЛАРЫ

### I

Алтын гүмбезлерге көзи қамасып,  
Жазғы таң азанғы уйқысын ашты...  
Жаңлатып жаңадан дослық намасын,  
Кел, қарсы алайық, достым, қуяшты!  
Арқада көп қалалардың анасы –  
Киев, бир улындай ийемен басты!  
Тәрийпинди сорап өткен-кеткеннен,  
Сени бир көриўди әрман еткенмен.

### II

Шығыс славянлар бабасы Кийдин  
Мәкан басқан жери, ышқыңыздаман,  
Гөззал София хәм Печерскийдин  
Алтын гүмбезлери, ышқыңыздаман.  
Жаңа турмыс қурған бул үлкен үйдин  
Бүгингн мийнет ери, ышқыңыздаман,  
Киев, сен ертекттей ески қаласан,  
Урыстан соң туўылған хәм жас баласан.

### III

Алтын дәрўазаның алдына бардым,  
Тарийх қусы пәрўаз еткендей болды.  
Ғарры славяндай ойларға талдым,  
Мономах елеслеп кеткендей болды.  
«Россия бетке!» деп, хәммеден алдын  
Богдан Хмельницкий өткендей болды,  
Қалың журт қуўатлап қайсар гетманды,  
Мениң көз алдымда қуўғандай панды.

### IV

Киев! Қандай ысық бул сөз жаныма!  
Бул сөз өр беттеги панамның аты.  
Сени мегзетемен өз ўатаныма,  
Сен мениң екиншн анамның аты.  
Украин емеспен, бирақ қаныма  
Көп сиңген бул жердин рух саўлаты  
Жаралы жәйрандай қарақалпаққа  
Сен баспана болдың баяғы ўақта.

### V

Айбатлы Октябрь ескерткишиндей,  
Сәлем, әй, оқ тескен жаралы дийәуал!  
Елеслер тап кеше көрген түсимдей  
Мәртлик сауашларың сениң, «Арсенал»  
Қаймықпай, тисиңе қойып тисинди,  
Сен әжел бетине түпирген мәхәл –  
Оғы түәесилген сур пулеметти  
Тарийх тас үстине орнатып кетти.

## VI

Өртенип өзегин шалған күйикке,  
Жүрегин жулып жеп заман ҳазары, -  
Патша ескерткиши турған бийикте  
Тарас турған шығар талай сапары.  
Бул жерде тууылған жанға сүйикли  
Максим Рыльский октавалары.  
Атасы әжайып көп фильмлердиң  
Мархум Довженконы бир рет көрдим.

## VII

Тууысқан солдатлардың қәбири басында  
Булытқа шаншылып тур ашыулы минар.  
Мәрмер тас астынан атлығып онда  
Мәңги сөнбейтуғын от лаулап жанар.  
Әзийз Украина топырағында  
Ұатан ушын өлген батыр ағалар!  
Теңсиз урыста сиз жығылған ұақта,  
Араңызда болғанды қарақалпақ та.

## VIII

«Қатнастым Киевте қырғын сауашқа –  
Деп айтқан да еди тууысқан ағам, -  
Көшелер айланды күл менен тасқа.  
Қатаң урыс еди жер қалтыраған.  
Бир жаралы бүлбил, тартынбай ҳасла,  
Оқтан қашып келип тығылған маған.  
Сол қус қайда екен ҳәзирги ұақта?  
Киев дөнген шығар қайтадан бағқа!"

## IX

Патон көпиринде өзим қарсы алған  
Дарница таңлары, муҳаббатым сизге.  
Сылдырлысы саздай ядымда қалған  
Киев каштанлары, муҳаббатым сизге.  
Күл ишинен тиклеп қалалар салған,  
Ұатан адамлары, муҳаббатым сизге.  
Урыстан кейин салған саулатлы жайлар,

Сәлем, жас тереклер, жасыл тоғайлар!

X

Тарқасын десең сен кеўлиң кумары,  
Демалыс күнлери Днепрге бар.  
О, кумлақ Днепр жайпаұйтлары  
Аппақ шағаладай адамға толар.  
Мейли, бул қаланың азаматлары  
Күнде хәз етсе де хақылы олар,  
(Бул сөзлер тийисли емес бирақ та  
Гейбир стилияға ҳарам тамаққа ...)

XI

Бәлки өмирим бойы сени жырларман,  
Украина, сәлем гүлбағларыңа;  
Кеўлиң шын дослықтың нурына толған.  
Гуцулдың<sup>10</sup> ақ кийген жас дилбарына  
Мегзер қалқып турған уйқысыз Шолпан,  
Мәўжирген Днепр қырғақларына,  
Әне, жаңа өмир таңы нур шашты.  
Кел, қарсы алайық, достым, қуяшты!

### **АББАЗ ШАЙЫРҒА УКРАИНАДАН ХАТ**

Украинаның жолы әжеп жол екен,  
Қанша көп жүрсең де жүрмедим дерсең.  
Иззет, хұрмет, дос-яранға толы екен,  
Сирә бийтаныс жан көрмедим дерсең.

Бул жолда парқ емес көп пенен азың,  
Ески досларыңдай қуарсаң бәзим.  
Бул шадлы заманда, әзийз устазым,  
Жүз дәўран сүрсең де, сүрмедим дерсең.

Алдымда көп екен көрмеген сыйым,  
Гүл берип қарсы алды қаншама жыйын,  
Бул заманда шайыр болмақтан қыйын  
Жумыс бар ма десем, «билмедим» дерсең.

Шайыр десе ескен самал тынғандай,  
Кең залларды кернеп адам толғандай.  
Сонда «шайырман» дегениң жалғандай,  
«Көп екен халқыма бермегим» дерсең.

Шайыр деген өз халқының елшиси,  
Шад өмирден мол берилген еншиси.  
Бола алмасаң хасыл сөздің кәншиси,  
«Бийкар бул мәжилиске кирмегим» дерсең.

---

<sup>10</sup> Гуцул – Карпат тауларында жасаушы украинлар усылай аталады (И.Ю.).

Уллы Киев, уллы елдің орайы,  
Лыққа толды мәдениет сарайы.  
Қуғанштан толқып, демим тарайып,  
Турғанымды айтсам, «көрмедім» дерсең.

Сондай ұақта сен түсерсең есiме,  
Сөзiме сөз, күш қосылар күшiме.  
«Сөйле иним, албырайсаң несине?  
Лазым сөз маржанын термегiң» дерсең.

Сонда халқым келгендей-ақ жаныма,  
Қызыұ енер тамырдағы қаныма,  
Сол гезде шайырлық океанына  
Қайықлы барып - ақ өрледiм дерсең.

Сен бир тарлан түлеп ушқан таудағы,  
Биз палапан қонақлаған жардағы.  
Қарақалпақтың сен бүгiнги Бердағы,  
Қәйтiп «сөз маржанын термедiм» дерсең!

Днепр бойынан атланып кеште,  
Биз барамыз жүйрик экспрессте.  
Сениң бүлбилгөя хаұазың есте,  
Қалайша «яд етiп жүрмедiң» дерсең?

Сен отырсаң қара талдың астында,  
Мақбал тысly еки көпшик дәстiнде,  
Қол былғасам «қара айғырдың» үстiнде,  
«Көзим гиреу тартып көрмедiм» дерсең.

«Шайыр кеули қартайыуды билмейди,  
Ол бир ағаш, қысы-жазы гүллейди»,  
Деп ғарры Державин айтыпты дейди,  
Десем, «бала, бул қай ермегiң?» дерсең.

Шалқы, шайыр, шалқыйтуғын гез келди,  
Кеуилге йош, тилге шийрин сөз келди.  
Жигирманда елиң жайнап өзгерди,  
«Жаста бүйтип, дәуран сүрмедiм» дерсең.

Мине, поездымыз Харьковке жетти,  
Халық жапырылып бизге хұрмет көрсетти.  
Бурынғы заманда бундай иззетти  
Бәлки «түсимде де көрмедiм» дерсең.

Ұатанымыз шадлы өмирдің бағы,  
Онда гүллер поэзия дарағы.  
Бурқып ақсын хасыл сөздің булағы,  
«Шалқысын шайырлық өрнегим» дерсең.

## ЖАСЛЫҚ ХӘМ МУХАББАТ

### ТАСҚЫН БОЛЫП АҒЫП ӨТ

Заманың бар шалқып дәуран сүрмеге,  
Суўман десең, тасқын болып ағып өт.  
Желмен десең, дүбелей бол дүрлеген,  
Шоқпан десең, жүреклерди жағып өт.

Гүлмен десең, ахыў-зар ет көзлерди,  
Тилмен десең, дүр қылып шаш сөзлерди,  
Әўладларың атынды айтқан гезлерде  
Танығандай тәўир белги тағып өт.

Шабар болсаң, арғымақтай арқыра,  
Ушар болсаң, сунқардай уш шарқ ура,  
Жигериңди жумсап жаслай халқыңа,  
Елдиң мәпин көз нурыңдай бағып өт.

Ўақыт қымбат, исырап етпе тегинге,  
Қыйынлықтан қыйпалақлап шегинбе.  
Гүркиреген еркин жаслық көгинде  
Таўлар аса шақмақ болып шағып өт.

Жаслық өмириң жазылмаған бир дөстан,  
Жаз жақсылап бир сөзин де бурмастан,  
Мына сөзди яддан шығарма ҳаслан:  
Жаслық саған бериледи бир рет.

*1958-жыл.*

### МОНТЕР БАЛА СЫМ ТАРТЫП КЕЛДИ

Кеше жаңа жайлаўға бизиң,  
Монтер бала сым тартып келди.  
Москваның таныс ҳаўазын,  
Тартқан сымы бизге әкелди.  
Қайтқан ғаздай дизилди қатар,  
Телеграфтың бағаналары.  
Қуўанысты шопанлар, ғаррылар  
Хәм жайлаўдың жас балалары.  
Жас монтерды арқадан қағып,  
Фермамыздың баслығы күлди.  
Гүлжәмийла жеңгей куўанып,  
Бир кастрюль сүт алып келди,  
«Уста қәйним, әкелдим саған сүт,  
Мә, ишип ал маўқыңды басып.  
Әттең, сол бир қыз күним болғанда,  
Болар едим мен саған ашық! ...  
Бир доғалақ сымға отырды да,  
Күлди жигит жадырап күндей.  
«Рахмет саған, саўыншы жеңге,



Болса екен аў қызлар да сендей.  
 Сен айтасаң, қыз күним болғанда,  
 Болар едим дейсең сен ашық.  
 Ал мениң сүйген қызым кийиктей,  
 Мени көрсе кетеди қашып.  
 Гейде күлер мениң үстимнен,  
 Сөзге сараң, гейде дым туйық.  
 «Мухаббат деген не өзи?» - деп меннен  
 Қасақана сорар тымпыйып.  
 Жүрегим соғар сымдағы тоқтай,  
 Өтсем күнде үйиниң тусынан.  
 Ойласам қулап түсе жазлайман,  
 Столбаның ушабасынан.  
 Мени көрсе сол почтальон қыздың  
 Мысқыл шашып күлимлер көзи.  
 Айтшы жеңге, ол да неге сендей  
 «Сүйемен» деп айтбаўы неси?...  
 «Беў, анғөдек, тил билмес қәйним,  
 Түсинбейсең, сен еле жассаң:  
 Қызлар деген өртенип кетсе де,  
 «Сүйемен» деп айтпайды хаслан...  
 «Ах, солай ма, демек, ол да мени  
 Жүр екен ғой ишинен сүйип!»  
 «Солай қәйним, абайлап иш, аўзың –  
 Ыссы сүтке қалмасын күйип» ...  
 «Түсинбеппен аў оған мен гешше»  
 Деп жас жигит жадырап күлди...  
 Сөйтип бизиң жайлаўға кеше,  
 Монтер бала сым тартып келди.

*1954-жыл. Нөкис.*

Шынтлап сүйген кеўил хаслан айнымас,  
 Сен өзиңди бостан-босқа қыйнадың:  
 Бизден көре ажарлырақ хәм де жас,  
 Яр тапсам деп, жат пикирди ойладың.

Сатқын тилиң «сүйемен» деп уялмай,  
 Сыбырлады, сөйтип, бир жат қулаққа.  
 Сонда туңғыш мухаббатын қыялмай,  
 Хадал кеўлиң менсиреди бирақта.

Маған соңғы хатты жазып, албырап,  
 Қорқақ колың почтаға әкеп таслады.  
 Менсиреген хадал кеўлиң, ал бирақ,  
 Мендей көрип сүйе алмады басқаны.

Жигитке де жеңил емес айралық,  
 Ышқы азабы мәлим бастан кешкенге.  
 Талай түним өгти уйқысыз қыйналып,  
 Сени хаслан қыя алмадым ҳеш кимге.

Жаслық өмир саған мениң жанымды,  
Сырлы алтын жиби менен ышқының –  
Тиккенлиги сонда ғана танылды,  
Үзе алмадым умтылсам да күш қылып.

Етегиңе ерген шөптей қалтырап,  
Кеўлим саған ерди, раҳим етпедиң.  
Бар сулыўлық нурың менен жарқырап,  
Мәккар күлқиң көз алдымнан кетпеди.

Ышқы, - бөдене емес, үриккен ўақтыңда  
Безетуғын уя салған жеринен.  
Көп оқыдым ышқы, айралық хаққында,  
Сениң дәртиң өтти бирақ бәринен.

Уйқы орнына сен жайластың көзиме,  
Айыплаўға тилим, бирақ, баспады.  
Не шара бар, ушқалақ қыз өзине  
Хәмир етсе «сүйесең» деп басқаны?

Жүрдик сөйтип, ал не болды кейнинде:  
Мине, алдыма келип турсаң айланып.  
Қалай екен шынтлап сүйген кеўилге,  
Қалай, қошшым, аңсат па екен айралық?

Мен өш алар едим хәзир, егерде  
Сендей көрип сүйе алсам өзгени.  
Лекин адам өз бахтына тебер ме,  
Өз бахтымды жек көриўге төзбедим.

Таза жүрек таза тәлим себеди,  
Мухаббатты алдай алмас сайлы жас.  
Сүйсек, усылай шын сүйейик, себеби, -  
Шынтлап сүйген кеўил хаслан айнымас.

*1955-жыл.*

## **ӘНАР ГҮЛЛЕДИ**

Кел сүйиклим, бағ сейлине барайық.  
Бахыттың бағында әнар гүлледі,  
Басқа жемислердің мийўасы байып,  
Гүл төккен ўағында әнар гүлледі.

Сәрўи болсаң, бүлбил қонажақ саған,  
Мәлел бермес, бағманымыз жақсы адам.  
Еркин гүл үзейик бағы-бақшадан,  
Толысқан шағыңда әнар гүлледі.

Ерик гүллегенде келмедің ярым,  
Алма гүлин берсем, алмадың ярым,  
Басқа ағаштың гүли қалмады, ярым,

Қырмызы тон кийип әнар гүлледі.

Тоншыға таптырмас әнар послағы,  
Жаслық дәўранымыз ашықлық бағы,  
Жаз өтсе, гүз бар деп силтеме тағы,  
Жаздың жарасығы әнар гүлледі.

*1958-жыл, Төрткүл.*

Бултлар көп түнеген асқар таўлардың  
Жүзин перделеўши думаны болар.  
Ярының көзине шөп салған ярдың  
Көкиректе гүдикли гүманы болар.

Гүлден гүлге қоныў бұлбилдің кәри,  
Бийопалық деген нәпси базары.  
Селлер ылықтырса таўлардың қарын.  
Сайлардың баса-бас қамалы болар.

Мухаббат ол гүли емес Қырымның,  
Желпилдимси емес жипек бурымның.  
Жигитлик хәсери урған мурынның  
Кеминде бир батпан самалы болар.

Ышқы отында жанын қыйнай билмеген,  
Азаматлық арын ойлай билмеген,  
Өмирлик жолдасын сыйлай билмеген  
Жигит ол адамның жаманы болар.

Таўда гүл көп бири-биринен тәўир,  
Бәри бир қушаққа сыймас хәм аўыр.  
Бизлер жасап турған бул алтын дәўир  
Таза мухаббаттың заманы болар.

1959-жыл. Арқа Кавказ.

## **МЕНИҢ ЖИГИТ ЫАҚТЫМ, СЕНИҢ ҚЫЗ ЫАҚТЫҢ**

*Б-ға*

ТАШГУ десем, дәрхал түседі еске,  
Мениң жигит ыақтым, сениң қыз ыақтың ...  
Туўра самолеттен түстим-де кеште,  
Жатақ жайыңыздың есигин қақтым.

Нөкисте екениңде сен мени күнде,  
Хәтте саат сайын сағынар едиң.  
Бул сапары көрип мени Ташкентте,  
Салқын мыйық тартып «сенбисең» дедиң.

Гүлшанда ашылған бир таза гүлдей,  
Шырайыңа шырай қосқан екенсең.

Қуўанышымды қәйтип айтарды билмей,  
Жутынып, телмирип қарай бердим мен ...

Кеттик қолтықласып көшени бойлап,  
Үнсиз киятырмыз. Еснесп қоясаң.  
«Жаным, айтшы, киятырсаң не ойлап?  
Ертең ушырасамыз қай жерде, қашан?».

Зер көйлек қоз шашып жанар үстиңде.  
Сен айттың: «әпиў ет, мазам жоқ...» дедиң.  
Хәм мәрмер текшеден сырғып түстиң-де,  
Кеттиң ... Мен сен ушын бийгәна едим.

Соңғы «Казбегимди» тутатып алып,  
Узақ тентиредим Әнхәр бойына.  
Мәжнун тал шақасын суўларға малып,  
Сениң шашларыңды салар ойыма...

ТАШГУ десем, мудар түседи еске.  
Мениң жигит ўақтым сениң қыз ўақтың...  
Саған енди қайтып мәлел бермеске  
Бел байлап, жанымды отларға жақтым.

«Кел» деп шақырады ашық айналар,  
Бағлар «кел, жигитим қайғырма» десер.  
Жүрегимди тырнап жылар «Тәнаўбар»,  
Жапырақларды тинтип самаллар есер.

Мен хәр барған сайын енди Ташкентке,  
Саған көринбеўге тырысар едим.  
Бир күни тосаттан мени көрдиң-де,  
«Ырас-ақ сенбисең, сенбисең?» дедиң.

Әйне сәхәр ўақта ашылған гүлдей,  
Қыз болып пәтиңе минген екенсең.  
Ҳинд қолына түскен асыранды пилдей,  
Үнсиз жетегине ере бердим мен.

Таўыстай таранған Ташкент қызлары  
Дослық иззетлерин көрсетти маған.  
Ески досларымдай күлисип бәри,  
Жайды алдыма студентлик дастурқан ...

ТАШГУ - билим бағы, жаслар дослығы,  
Қанша кеўиллерге нур берер жақтың!  
ТАШГУ - мың-мың қыз-жигитлер жаслығы,  
Мениң жигит ўақтым, сениң қыз ўақтың...

*1962 жыл.*

Кеўил аспанымда жұлдызлар сөник,  
Ай да он төртінде толғанын қойды.

Қыяллар хәр түрли муқамға дөнип,  
Жоқты-барды әрман қылғанын қойды.

Шағлап отырар едим тойларда бұрын,  
Енди барып қалсам нәбада оған,  
Қапталымда болмаса да бос орын,  
Кеўлимде бир гүрси бос турар мудам.

Сол гүрси артынан келип қасыма,  
Муңлы музам «жүр» деп әсте сыбырлар.  
Хәм әкетип мени баспанасына,  
Таң атқанша қосық жаздырып қыйнар.

Қыйнар ол жандырып жүрекгенемди,  
Сениң сүүретиңе кирип доланып.  
Сүттей аппақ әрман болып сен енди,  
Узақлайсаң таң сәўлесин оранып.

Таң да атар, умыт болар жеккелик.  
Бирақ саўықтырып жан-жүрегимди,  
«Шайыр, шайға жүр!» деп еркелеп келип,  
Мойныма салмассаң ақ билегинди.

*3-август 1981-жыл.*

## **ГӨЗЗАЛ ЮЛШАРА**

Абхазия таўларының хайран қаларлық сулыўлығын көргиси келген адам Бзипи қыснағында қайыстай таўланып жатырған тас жол менен Рица көлине кетеди. Қапталда бурқасынлаған дәрьяның үстине төнип қараңғы үнгирлер қалады. Бәлент шың басынан гүмис жилўа менен таўланып қуйып турған мәрўерт сарқырамаларды көресең. Буннан алдын Бзипи көпириниң қасында, әжайып сулыў хаўайы көзлери менен жолаўшылардың кеўлин арбаған арыў қыздай атаклы Көк көл қалады. Енди мине алдымыздан Юпшара қыснағы ашылды. Юпшара Кавказдағы ең сулыў қыснақлардан бири болып, оның еки бойында бәлент жасыл таўлар ийин тиресип турады. Қайнаўытлап, гүрилдеп, астан-кестен болып атырған суў тасқынларына қарап баратырып, ишиннен шайырдың қосықларын оқып гүбирленесең:

Туў төменде мәўжирген тасқын  
Қахәрленип салады шаўқым.  
Қулақ жарған даўысы мысал  
Жүз ашыўлы үнге барабар...  
(«*Мцыри*»)

Бул жерде хәрбир тас, хәрбир булақ жолаўшы ядында қандай да бир аңыз әнгимени оятады. Юпшара хәм Гего дәрьяларының кесисип ағыўы жөнинде де бундағы елдиң

ертек сөзи бар. Юпшара узақ жыллар мийнет етип, өзине түпсиз тереңнен жол салып алған. Қараңғы туннельден өткен соң көп узамай бул еки дәрьяның түйисип аққан жери көринеди...

Альпинистлер соқпағы басланған жерде,  
 О гөззал Юпшара, көрдим мен сени.  
 Мен Кавказ суўыны болсам егерде,  
 Қалар едим қасыңда питкенше демим.  
 Қәўипли қыямайларға лып-лып секирип,  
 Ойнап шығар едим сениң өриңе.  
 Ол жерде Гего менен бир сайға кирип,  
 Сүйисип атырғаның анық көринер.  
 Сен бир поса берип, жырылып қушақтан,  
 Қаштың сыңқ-сыңқ күлип, шүңгил сай қуўып,  
 Гә таслар артына жасырынып шаққан,  
 Гә самшит пугағын толқынға жуўып.  
 Ал Гего мәс болып шийрин посаға,  
 Бираз есеңкиреп көзлерин ашса,  
 Юпшара қушақтан қашшан босаған,  
 Сөйтп, қашқан екен бул жерден қашшан.  
 Гего албырақлап жалт-жулт қарады  
 Оқырайған суўынға, үнсиз шыңларға.  
 Суўын мүйизинде шапақ жанады,  
 Демек, күн батыўға тақалып қалған.  
 Хеш кимнен Юпшарасын сорамады ол,  
 Өжет Гего шапты бир сайды бойлап.  
 Көксин пугалардан жаралады ол,  
 Сүйгенин тез қуўып жетиўди ойлап.  
 Таўда жасырынбақ ойнаў қәтерли,  
 Сен бийкарға қаштың, Юпшара тентек!  
 Ақтарып сайларды көп ўақтан берли,  
 Бийшара Гего жүр таўда тентиреп.  
 Гего жулқынады интизар, ҳайран,  
 Қаўышыў тилеги жанар кеўлинде.  
 Излер мухаббатын терең сайлардан,  
 Ал сен өз күлкиңе, ойынға бенде.  
 Тек суўын ойыныңды тамаша көрип,  
 Шабар тик жағанда, сен қайда шапсаң  
 Ол - ҳайўан, тек оның сыртында көрик,  
 Тек ырғыўды билер, секирип шапшаң...  
 Мен суўын болыўды әрман етпеймен,  
 Айттым тек те сени сүйгенлигимнен.  
 Айралық дәрти, яр ышқысында мен  
 Достым Гего яңлы күйгенлигимнен.

*1966-жыл. Хоста*

## **АҚТАС РОМАНТИКАСЫ**

Хостаға жазда, жаным, келсең еди,  
 Аралап куртоғайды жүрсең еди.

Қытықлап ақ балтырды қос бурымың,  
 Ақтастың аясына минсең еди.  
 Ақтас, бул, - тәбиаттың бир балконы.  
 Алдыңан ашылады Кавказ оның.  
 Қарсында уйлығысып қарлы таулар,  
 Таласып созар еди-ау саған қолын.  
 Пальмалар пешананды желпип әсте,  
 Тәриплеп кубылжыған қуслар сести,  
 Бананлар жапырағын жауып саған,  
 Магнолия гүлин төгіп дәсте-дәсте;  
 Сымбатлы сәруи таллар қатар дүзеп,  
 Шиповник бояу сүртип өзін безеп,  
 Әсирлик тиссалар да тас төбеңнен  
 Таңланып қарар еди гезек-гезек.  
 Бултлар көріп сени усы жерде,  
 Шабысып шомылғанда қара терге,  
 Қызғанып ийирилген аппақ думан,  
 Жүзине тутар еди жуқа перде.  
 Ал сонда пәтли курдым жемтик аұлап,  
 Айқасып аш толқынлар, тынбай шаулап,  
 Ыңыранып ырғыр еди гранитке,  
 Ақтастан алыу ушын сени жаулап ...  
 Рафаэль өзи салған суұретине  
 Ашық болып қалғаны есинде ме?  
 Гүрилдеп қол шапатлар еди сондай,  
 Тәбиат сендей сулыу перзентине.

*Хоста, 1955-жыл.*

### **САҒЫНЫҰ**

Сәхәр уақта минсем Машук тауына,  
 Күлди күншығыстан таңның жулдызы.  
 Гүмис булақлардың шок қайнауы да  
 Сени еске салды, Әмиўдин қызы.

Таудан ақ бултларды айдаса самал,  
 Былғап турғандайсаң маған орамал.  
 Суу ишиуге келген бир арыу марал  
 Саған мегзеп қалды, Әмиўдин қызы.

Асқар тау Эльбрус аспанға тийген,  
 Сымбатлы ақ төсин көкше булт сүйген.  
 Бәхәр байрамында ақ көйлек кийген  
 Турқынды яд еттим, Әмиўдин қызы.

Самал сылдырлатса жапырағын талдың,  
 Сени келди ме деп талай алдандым.  
 Кеклик дүрлеп ушса астынан жардың,  
 Жамалың елеслер, Әмиўдин қызы.

Көрсем сыңқ-сыңқ күлген сууларын сайдың,

Тыңлап шопан шерткен сестин сырнайдың,  
Сонда бир сен болып шадлығым, қайғым,  
Турдың көз алдымда, Әмиўдин қызы.

Нарзан булақлары қандай азада,  
Сениң кеўлиң яңлы тынық хәм таза.  
Таўлар оянады, кеўлим биймаза,  
Инкарым өзиңсең, Әмиўдин қызы.

Сағынышларың бийлеп бар тақатымды,  
Тас үстінде турдым оқып хатыңды.  
Жазсам жас еменге ойып атыңды,  
Таўлар ядлап алды, Әмиўдин қызы.

Бештаў мунарланып турар қасымда,  
Көкше булт желбирер ушабасында.  
Хәр ким яр ышқында күйсе жасында,  
Мендей болып күйсин, Әмиўдин қызы.

*1953-жыл. Пятигорск.*

### **МАГНОЛИЯ**

Қара теңиз жағасында жайқалып,  
Май жапырақлы магнолия өседі.  
Көрген сайын жас кеўлиме ой салып,  
Ышқы сезими менде арта түседі.

Терең тамырын жуўып шалқар океан,  
Тур бәлентте сулыўлыққа таласып.  
Жаз таңында қалың жапырақларынан  
Шық тамшысын емер түслик қуяшы.

Бирин ашып, бири ғұмшасын салып,  
Қысы-жазы шашар аппақ гүллерин.  
Пал хәрреси балаўызға қадалып,  
Ийисин алып қашар мәўсим желлери.

Сол сияқлы жүрегимде мениң де  
Қысы-жазы гүллеп жатар мухаббат.  
Бурқыраған магнолия гүлиндей  
Сап ышқымды, сәўер ярым, қабыл ет.

*1955-жыл, Хоста.*

### **АМИРА АЗАПЛАРЫ**

*Та встреча краткая, земная.  
И.Бунин.*

Кеште ойын көриўге де қорқаман,  
Капрон кирпичлер, сүрмели көзлер



Мени көріп, үнсіз биреуді излер,  
 Кимді излегени түсиникли маған...  
 Репетиция тәнеписинде  
 Бул ойнақы көзлер бояусыз ұақта  
 Мени көріп, күлімлеген пишинде,  
 Жууырысар еді әллі қаяққа.  
 Олар дүркіресіп қара қуулардай,  
 Сулыұ қәдем таслар жәйран жүристе.  
 Шығар арасынан сууырылып талдай,  
 Қара триколы дилбар периште.  
 Өнердің қайсысы болса-да азап,  
 Жүзінде моншақ тер тамшысы менен,-  
 Қатал маэстро оларды узақ  
 Қууады музыка қамшысы менен.  
 Аяқлар сырқырар, кебер еринлер,  
 Қәлпе түлеткендей жас туйғын қусын.  
 Қара триколы бул назәлимлер  
 Сахнада аққуудай жүзиуи ушын.  
 Аўлақ таныс скамья бар бунда,  
 (Енді не нәрселер түспейді еске!)  
 Тиз шөгип отырып оның алдында.  
 Қанаған аяғын таңаман әсте,  
 Ол шашларым менен ойнап отырар:  
 «Ақ шаш сизге сондай жарасар еді ...»  
 «Усылай күттирсең, ол-дағы болар...»  
 Қызлар бизге урланып қарасар еді.  
 Тәнепис қурғыр-да таусылды әне,  
 Тағы зал аўзында жалғыз қалдым мен,  
 Қатал маэстро оларды және  
 Қууады музыка қамшысы менен.

\* \* \*

Суу бойына барыуға да қорқаман,  
 Гүзгі кеш. Жап тынған. Жағалақ аўлақ.  
 Үш түйір қып-қызыл жийде машаулап,  
 Уша баста жанар.  
 «Булар ғарғадан  
 Қалай аман қалған?» дедің сукланып.  
 Мен алдым тикенге тырналып барып.  
 Үш жулдыз үзгендей айдың қасынан,  
 Путақшаны алып кедим жаныңа,  
 Хәм қууандым сениң қууанғаныңа.  
 Гүмис жапырақларын үплеп, абайлап.  
 Алып жүрдің, үзип жемедің бирақ.  
 «Неге екеу емес,... үш жийде булар?»  
 «Бәлким, ким билипти ... үш балам болар...»  
 Деп шадлы ушқынлар ойнап көзінде,  
 Көкирегиме қойдың сулыу басыңды.  
 Умыттым дүньяны хәм-де өзимді,  
 Қапалықты, жеккелікті, жасымды ...

\* \* \*

Мен таўларға шығыўға-да қорқаман,  
 Ах, қандай көркемХунзақ жоллары!  
 Жол өрмелеп барар бултлардан ары,  
 Шайырлар аўылы Цадаға таман.  
 Қойсуў гүрлеп ағып жол ернегинде,  
 Бир нәрселер айтар авар тилинде.  
 Жар таста желбиреп қызыл көйлегин  
 Сен қуўанып қарақалпақша сөйледин.  
 Хәм мениң ийниме асылып турып,  
 Қышқырдың еркелеп артқа бурылып:  
 «Айтшы Қайсын аға, не деп тур дәрья?»  
 «Неге мен дәрьяман, ах ессиз дүнья!  
 Неге абрек-жигит емеспен деп тур.  
 Бул суў да өзиниң дәртин сөйлеп тур...  
 Қәне, отырың тез машинаңызға,  
 Расул күтип тур көпир аўзында ...

\* \* \*

Ақшам жалғыз қалыўға-да қорқаман.  
 (Қалмасқа не илаж?...)  
 Гей күни кеште,  
 Гүңгирт ай сәўлеси дирилдеп әсте,  
 Айнадан сығалап қарағанында,  
 Уйқылы сулыўдай мениң жанымда  
 Сен жатасаң үнсиз, ерниң қаязып,  
 Билезикли қолда саўсақлар жазық.  
 Суп-суўық пешанаң...  
 Жок, енди тамам!  
 Қәлем дирилдейди буннан армаған...  
 Хәр жүректің өз жарасы бар дейди.  
 Тыртық болып питсин, питпесе жатсын.  
 Базда шырт уйқымнан оятсын мейли,  
 Сарғайып тиришилиқ таңларым атсын...

\* \* \*

Отырыспаға барыўға-да қорқаман,  
 Ол жерде көп шадлық сазларын шалар.  
 Маған тост берерде тым-тырыс болар.  
 Мен сонда кеўилли болып жортаға,  
 Тырысаман журтқа мәлел бермеске  
 Хәм-де қасымда бос орынға әсте  
 Урланып қарайман.  
 Бос қалған уя...  
 Ол да жоқ,  
 Сен де жоқ...  
 Ялғаншы дүнья!

*Сентябрь 1988-жыл.*

**ГҮЛЛЕР АҢЛАМАС**

Тобынан айырылған торала ғаздың  
 Ғаңқылдысын айдын көллер аңламас,  
 Гүл ышқында күйген бүлбил наласын  
 Бәхәрде ашылған гүллер аңламас.

Биреўге айралық, биреўге сайран,  
 Дүньяның исине қаларсан хайран.  
 Суў излеп ылақса жаралы жәйран,  
 Өзи суўсап атқан шөллер аңламас.

Қастың бардай сонша қыйнап жанымды,  
 Аяўсыз шертерсең кеўил тарымды.  
 Мениң сен деп шеккен азапларымды,  
 Қудаға мың шүкир, еллер аңламас.

Гүл мәўсими өтер бәхәри - жазы,  
 Биймезгил урмағай қазан аязы.  
 Ашық Аяз сен деп питкен баязың  
 Бийдәрт жанлар, алшақ диллер аңламас,

**ТУСЫҢНАН БИР ЖӘНАН ӨТИП БАРАТЫР**

Ағаңның сезине қулақ сал, бала,  
 Бет алысың жаман кетип баратыр.  
 Зейни пәслик қылмай бир серлеп қара,  
 Тусыңнан бир жәнән өтип баратыр...

Билмедим кийгени қандай таўардан  
 Сын-сымбатын көрип естен аўарман,  
 Хәр басқан қәдеми бир дәртли әрман,  
 Сен өзиң бил, маған өтип баратыр.

Гөззаллық дүньясы соншелли абат,  
 Сулыўларда болар ғайры кәрамат,  
 Гүлли көйлегинен желпип аромат,  
 Жүзи махый табан өтип баратыр.

Наданлар ашықлық ләззетин билмес,  
 Саз-сәўбетти сүймес, ойнайып күлмес,  
 Соңыра қонып кет деп жалынсаң келмес  
 Үй тусынан мийман өтип баратыр.

Илхамым яр болып, келсе әўметим,  
 Бир тәрийплер едим қәдди-қәўметин,  
 Жаслық дәўран тең-тайы жоқ дәўлетин,  
 Тез бақпасаң, дәўран өтип баратыр.

Сен болсаң жаныўсыз, гүлханың суўып,  
 Уўызда тоймапсаң енеден туўып.

Әкең жетеалмаған дүньяны қуып  
Бир аш көзлі надан өтип баратыр.

Инсанда сиз-бизлик хәм де мириўбет,  
Көзлеринде нур жоқ, сөзинде - ләззет,  
Мұхаббатың басқа журтқа күйеўлеп,  
Көкиректе әрман кетип баратыр.

Ашық нәзер менен серле, хәй, бала!  
Жаслық бағы солмайды деп ойлама,  
Бәхәр паслы келди, гүллеп айнала,  
Таў басынан думан өтип баратыр.

Кеўил әндийшесин айттым мәзи мен,  
Жаслық дәўран болмас өзи-өзинен,  
Көзиңди аш, жуўермек, жуўыр изинен,  
Тусыңнан бир жәнән өтип баратыр!

*Москва, декабрь, 1988-жыл.*

### **МАЗЛУМХАН ЕЛИНДЕ КӨРДИМ БИР ЖӘНАН**

Мазлумхан елинде көрдим бир жәнән,  
Қыял етсем, хурден зияда келди.  
Бир аш бүлбил сайрап кеўлимде мудам,  
Қайта бастан тилим гөяға келди.

Жүзлери мунауўар аспанда айдан,  
Ай менен жулдыздан бизге не қайран?  
Суп-сулыў ылағын ерткен бир жәйран,  
Жаман көзден аўлақ уяға келди.

Көзлериме ысық, хожаның ели,  
Жәйхун жағасында ырғалған гүли  
Қыялым сол ярға кеўил бөлгели,  
Атын талға байлап, пияда келди

Кийгени ханатлас, зербалак лазым,  
Хәр мыйық тартқаны бизге лаўазым.  
Жаңадан жалғанып үзилген сазым,  
Қайтадан хәўижли намаға келди.

Хәмиреде – Хансаят, Ғәрипте - Сәнем,  
Мийрибанлық еткей бизге де ийем.  
Ышқы дәптерине тебиретсем қәлем,  
Гүлдеи кейин тилим сараға келди.

Жери жәннет мәкан, мийўалы бағы,  
Хожа – сейитлердиң гөззал урпағы.  
Бир гүлдиң ышқында жанларын жағып,  
Ашық Аяз сизиң араға келди.

*Сентябрь, 1993-жыл.*

\* \* \*

Мен сениң кеўлиңди қабартқан күни  
Өзимди сеземен дүзде қалғандай.  
Рәхәт және таслап кетеди мени,  
Далбайға келмеген үркек тарландай.

Инсан өмири деген биймаза мәўсим,  
Олсыз да онда аз шуўақлы күнлер.  
Кеўил – ағып турған булақ-ды бәлким,  
Парықламай тас атар оған хәр кимлер.

Жаңсақ ислер өкиндирер изинен,  
Сүймесем, мен булай сөзлемес едим.  
Табылса дәрьяның берги жүзинен,  
Арғы жүзден сени излемес едим.

Кеўил көзгимде тек сени көремен,  
Хасла қыянет жоқ онда тамшыдай.  
Сени қапа қылсам, жаўрап жүремен,  
Дүзде күкирт шөбин таўысқан аңшыдай.

*22-март 1996-ж.*

## **ЖАҢА ДӘЎИР БОСАҒАСЫНДА**

### **МҮНӘЖАТ**

Тәңирим, инсап бер өз бенделериңе.  
Бул барыстан нешик замана болар?  
Дәрт жамалып кеўиллердиң шерине,  
Дәўир дағдарыстан аўара болар.

Ақыллар тубалап, болып арсары,  
Ким не айтса, аўып журттың аңсары,  
Малын пуллап бийинсаплық базары,  
Хәр кимниң кеўлинде бир нама болар.

Кимлер хийле менен шалқып жатажақ,  
Пулға өтсе жоқ ийманын сатажақ.  
Мириўбет таңлары қашан атажақ?  
Журттың бир әрманы сол ғана болар.

Тәкаббырлық иллетине шатылып,  
Күшлилер әззиге дизе батырып,  
Арзан сөзлер қымбатына сатылып,  
Бийдай нанның изи зағара болар.

Қырмызы қан ағып асқар таўларда,  
Абыл-Қабыл түскен питпес даўларға.

Аналар перзентин берип жаўларға,  
Ботасыз бозлаган әрўана болар.

Тәңирим, сен билерсең заманның сырын,  
Пейил азса, ығбал кетерлер қырын.  
Кеўиллерге қуйсаң мириўбет нурын,  
Инсан бир-бирине пәрўана болар.

Жүрек жанса, ышқы отында жансын,  
Ашықлар уйқысын бузып оянсын,  
Таянса, аналар бесик таянсын,  
Балдақ таянғанлар бийшара болар.

Отлар жанса, жансын ошақта гүрлеп,  
Атлар шабар болсын байраққа терлеп,  
Ким қолын жылытса урыс отын үрлеп,  
Қарғысқа ушырап, гиряна болар.

Усласса, палўанлар жаға услассын,  
Тасласса, қошқарлар гелле таслассын.  
Урысса, қоразлар ғана урыссын,  
Адам урысқан жерлер ўайрана болар.

*Октябрь, 1992-жыл.*

### **КӨРСЕТКЕН РӘХӘТЛИ КҮНИҢ УСЫ МА?**

*(М. Горбачевқа)*

Дана рәхбар билап саған ергенде,  
Бизди алып келген жериң усы ма?  
Халық исенип саған кеўил бергенде,  
Көрсеткен рәхәтли күнің усы ма?

Ақыл айттың бийик минберден турып,  
Қолдан от шығардық шаппатлар урып.  
Гөнерген дүньяны қайтадан қурып,  
Шағлап жасайтуғын елиң усы ма?

Жаңаша ойлаўды журтка үйреттиң,  
Өзиң гөне сүрдеў жол менен кеттиң.  
Дүньяда бир уллы мәмлекеттиң  
Тойларын таркатқан жериң усы ма?

Жақсыңды жасырмай, айтсақ дурысын,  
Тойтардың дүньяның «салқын урысын».  
Ески тутымларға қарсы гүресиң  
Усап еди дәслеп үмит қусына.

Темир перделерди жулдыҥ арадан,  
Көзин ашсын дедиң хәр ел, хәр адам.  
Гүрмеўли тиллерге сен берип зибан,

Сөйлеп-сөйлеп болған жериң усы ма?

Оқырайып қарап миллет миллетке,  
Дуўшар болдық аўыз алалық иллетке.  
Күшлилер әззини қақбайлап шетке,  
«Қой дерге хожа жок» деген усы-дә!

Дослықты қаслықтың қарасы басып,  
Көплер посты жыллы үйинен қашып.  
Бузықлар сахнада аўиретин ашып,  
Әдеп-икрам үйреткениң усы ма?

«Қаўын-қаўын» деген ойын бар қызық,  
Қайта кураман, деп хәммесин бузып,  
Халықты бос дүканның аўзына дизип,  
Купонға үңилткен күниң усы ма?

Тах таласып, бир бириңе тас атып,  
Түрли жолға жалтаң етип жасатып,  
Ельцин «еркин баха» ийтин босатып,  
Журтты талатпақта базар тусында.

Усап дүзде қасқыр қуўған кийикке,  
Баҳалар секирип кетти бийикке.  
Парахордың мәпине ким тийипти?  
Әдил заман орнатқаның усы ма?

Ең бай елди аштан жулдыз санатып,  
Журтты жаўыз мафийларға талатып,  
Батысқа қол жайып, қайыр соратып,  
Бир масқара қылған жериң усы ма?

Бирің бас саўғалап қаштың узаққа,  
Бирің отыр сени тайдырған тахта.  
Әдилликтің соты қурған дузаққа  
Түспеймиз деп, тапқан шараң усы ма?

Дағдарыстан шықсақ дағыспай аман,  
Базарға өтермиз, дүзлесер заман.  
«Қайта курсак, болар бир шадлы дәўран»,  
Деп сүргизген дәўранларың усы ма?!

### **БАЗАР ЖОЛЫНДА**

Бәзерген малысыз базар қызар ма,  
Кәрўан жүгин әнжам етиң, жигитлер.  
Енди хәмме биз шығамыз базарға,  
Базарың инсаплы болғай жигитлер.

Көптен бери бармай базар-ошарға,  
Турмысымыз айланыпты нашарға,  
Сөзден даңғырлатып айдап бос арба,

Ақылгөй болғанды қойың жигитлер.

Базарладық Хожелини, Шымбайды,  
Биз бұрында көргенбиз бе бундайды?  
Сарсық сезден құлағымыз шыңлайды,  
Жер жүзи гәп етер бизди, жигитлер.

«Шыртым» ойнап, шығып қалдық ойыннан,  
Құдайды умыттық бәрха сыйынғаи.  
Суў емес, сөз ақты Түйемойыннан.  
Жалған үәделерден тойдық, жигитлер.

Аўызбиршилик қашты кем-кем арадан,  
Хәр ким өзін журттан билгиш санаған.  
Мий шайылып кетти «ўарра-ўарра» дан,  
Буның ақыбетин бергей, жигитлер.

Хәр билгиш өзінше силтеп бир жолды,  
Басшы айтса, қосшы қупламас болды.  
Бос услаған қамыс қыйғандай қолды,  
Хәмме «демократ» болды, жигитлер.

Питер емес билгишлердиң айтысы,  
Базар мусаллаты журттың қайғысы.  
Билгир санап жүргенлердиң қайсысы,  
Жол саңлағын табар екен жигитлер.

Жылан жалағандай дүқанлар кепти,  
Ийген желинлерди суўалып кетти.  
Темеки тартқанлар насбайға өтти,  
Саўдагердиң қолы келди, жигитлер.

Жумыс қалды, айтыс базары қызды,  
Биреў жойбарласа, биреўлер сызды.  
Еплеп жүрип тұрған машинамызды  
Бузып таслап, жаяў қалдық, жигитлер.

Көлиги бар еллер салтанат тутып,  
Үстимизден өтип атыр шаңғытып.  
Жаяў базарлаймыз енди шаң жутып,  
Бөтен илажы жоқ буның, жигитлер.

Бирақ енди изге қайтып та болмас,  
Аттың басын кейин тартып та болмас.  
«Қайда барамыз?» деп айтып та болмас,  
Тәўекел қайығын миндик, жигитлер.

Бул сондай әжайып базар болажақ,  
Жәхән саўдасына барын салажақ.  
Әдалатлық тәрезисин қуражақ,  
Бизиң безбен дәртке аспас, жигитлер.



Бул базарда өтпес еплемей затың,  
«Жеңімпаз» атанған сый-марапатың,  
«Конкуренция» дер жарыстың атын,  
Сол жарысқа шайланыңдар, жигитлер.

Тәлли-пәлли ислеп алдап келгенлер,  
Халықтың есабынан дәуран сүргенлер,  
Шаппат пенен жүз қызартып жүргенлер,  
Бул базарға кире алмас, жигитлер.

Билим, зейин менен узақтан шолып,  
Бул базар тәртибин атқарсақ толық,  
«Мерседес» минерсең миллионер болып,  
Сүре алғанға дәуран келди, жигитлер.

Гүршиң - доллар болар, пахтаң - ақ алтын,  
Суў болса, жер - анаң асырар халқын.  
Мал бақсаң, бул базар көтерер нарқын,  
Бардамлыны базар сүйер, жигитлер.

Сатарманға бермес онша жәбирин.  
Аларманға жүргизер өз хәмирин,  
Хәтте мәрмер тасың, боян тамырың  
Қып-қызыл валюта болар, жигитлер.

Бизлер пахта сатсақ, Сибирь - орманын,  
Қазақстан сүзер бийдай қырманын.  
Қаўын сатсаң, шытырлайды шырўаның,  
Нитратсыз найшалатсаң, жигитлер.

Баяғыдай қосып жазып пахтаны,  
Услап қалмас халыққа дәрек ақшаны.  
Бул базардың басқа болар қақпаны.  
«Банкрот» дер ол қақбанды, жигитлер.

Көмешке күл тартсаң егер гөрқаўсып,  
Жеңилдің үстинен барсаң жалқаўсып,  
Қарақалпақшылық қылсаң албаўсып,  
Бул базар пәнт берер бизге, жигитлер.

Жоқарғылар бул базарды жақтырмас,  
Ўәде берер, Аралға суў ақтырмас.  
Бурынғыдай буйрық күтип тақ турмас,  
Бул базардың өз заңы бар, жигитлер.

Пуллыға - май, пулсызларға- тортасы,  
Жуқалық етип тур журттың қалтасы.  
Мафия хәм саўдагердің маңқасы  
Қашшан бул базарға кирди, жигитлер.

Бул дүнья дегениң бир қызық базар,  
Мал өтімлі болса, саўдасы қызар.

Тезирек барғаймыз оған бийхазар,  
Базарың инсаплы болғай, жигитлер!

Март, 1991-жыл.

### МУСТАҚИЛЛИҚ МАЙДАНЫНАН ӨТКЕНДЕ

Бүгин Әмиў болып аққым келеди.  
Арғымақ ат болып шапқым келеди.  
Бүгин өңирине өзбек ағамның  
Кеўлимнен гүл үзип такқым келеди.

Наўайы, Бердақлар дэстан биткенде,  
Бабур тэрки ўатан қылып кеткенде,  
Машраб ғаззеллери пэряд еткенде,  
Ойға алған мақсетине жеткен бе?  
Бабалар рухы кешти ойымнан,  
Мустақиллик майданынан өткенде.

Ақмал, Алляярлар атылып кеткенде,  
Жаўлар Қадрийди қатл еткенде,  
Шарафатлы инсан уйқысын бузып,  
Қәбиринен шығарып алып кеткенде...  
Бәри көз өңимнен өткендей болды,  
Мустақиллик майданынан өткенде.

«Ақ алтыннан таудай қырман питкенде,  
Оны жат кәрўанлар алып кеткенде,  
Сен ойшаң сүйенип аўыр кетпенге,  
Үнсиз турысларың елеслеп кетти,  
Мустақиллик майданынан өткенде...»

Сениң руўхындағы мәртлик, даналық  
Жаңа дәўран жолын тапбағы лазым.  
Бийик инсанлығың дүнья тән алып,  
Жәхән минберинен шықсын хаўазың.

Кеўил талўас етип, илхам йош урар,  
Мийрим суўы менен толғандай Арал,  
Есер бир әжайып жағымлы самал,  
Мустақиллик майданынан өткенде.

Өзбекстан - Күншығыстың Шолпаны,  
Көп қыйын жоллардан өтерсең асып.  
Бинияд таўып азат инсан әрманы,  
Жолыңды жақтыртар ығбал қуяшы.

«Қутлы қәдемиңе хәсанат!» дийип,  
Қан-қардаш халықлар қол берип қолға,  
Қара қалпағымды шалқайта кийип,  
Жаныңда бараман бул уллы жолда!

22-август, 1992-жыл, Ташкент.

## ЖУБАТЫҰ

(“Қулағым еситпейди, көзим гиреу тартты» деп налыған бир яшуллыға)

«Еситпейди» деп налыма кулаққа,  
Онда турған хеш гәп жоқ арсынғандай.  
Бул күнде сондай сөзлер айтылмақта,  
Еситкиш кулақлар да сарсылғандай.

«Көзлерим гиреу тартты» деп өкинбе,  
Онда гәп жоқ, қысынып, бекингендей,  
Бул топалаң дүньяда усы күнде  
Қызық жоқ көрмедим деп өкингендей.

## ПАЙҒАМБАР ЖАСЫНДАҒЫ АДАМҒА

Сен енди пайғамбар жасына келдиң,  
Бурынғыдай бийпул дәўраның болмас.  
Катқудалық истиң басына келдиң,  
Жаслардың қылығын қылғаның болмас.

Жас минер, күш қайтар, толысар ақыл,  
Атызлар жалаңаш, жыйналар дақыл.  
Көрер көзге ерси және намақул  
Ислердиң басына барғаның болмас.

Хаўлықпай хаўалап ушар аласар,  
Сабырлы кус деп журт оған қарасар.  
Парасат белбеуи саған жарасар,  
Шурт минезлик әйлеп, сынғаның болмас.

Әуел расулилла алайхиссалам  
Хақтың бирлигине келтирди ийман.  
Туўрылықты сүйер хақыйқат мудам,  
Хийле менен жолды бурғаның болмас.

Биреулер - атеист, биреулер - диндар,  
Бул сөзден бираздың кулағы шыңлар  
Пайғамбар жасына шықпаған ким бар?  
Кеўилге менменлик алғаның болмас.

Хийле менен сумлық екеуи егиз,  
Төртти төртке қоссаң шығармас сегиз,  
Хаслына тартады түбинде негиз,  
Негизи жоқ гәпти айтқаның болмас.

Жаксылық гүлханын жаға билмесең,  
Дурыслықтың жолын таба билмесең,  
Такаббырлық туўын жыға билмесең,

«Хақпан» деп, айбарақ урғаның болмас.

Не ис өтсе өтти жаслық шағында,  
Нәпсинди тый сен ендиги жағында.  
Бул муқаддес жасқа келген ўағында,  
Елеўиреп терис қайтқаның болмас.

Өткен ислериңе тәўбе қылмасаң,  
Гүзарыңды туўры жолға салмасаң,  
Хўждан мүлкин хәзир қайта қурмасаң,  
Ақыретте қайта қурғаның болмас.

*Июль, 1991-жыл.*

### **АЛЫС ӘЎЛАДЛАРҒА**

Жазғы таңда жасыл жапырақ жамылып,  
Бүлбил қуслар менен сайрағым келер,  
Батар күннің шапағына шомылып,  
Атар таңға сәлем жоллағым келер.

Даңқ хәўес етиўден нийетим аўлақ,  
Қайсы шайыр алар кеўлиңди жаўлап?  
Алыс қашырымлы хәй гөззал әўлад,  
Сениң кимлигинди болжағым келер!

Кең дүньяның сағалаяқ елинде,  
Шайыр болып атым шыққан мениң де,  
Қайсы кәўимлердиң қандай тилинде  
Сөйлер сөзиңизди аңлағым келер.

Сизге дейин небир заманлар өтер,  
Қанша әўлад келип, қаншасы кетер.  
Билмедим, хәўазым қай жерге жетер,  
Сонда да бир қосық арнағым келер.

Дәрьялар терис ағар, теңизлер кебер,  
(Бундай иске бизлер оғада шебер).  
Қырқ шилтер тесилип, жер кейин тебер,  
Соннан бурын оны қорғағым келер.

Оқып көрсеңизлер тарийхнамадан,  
Бизлер жәрияладық бир жаңа заман,  
Нийетимиз дүзиў, пейлимиз жаман,  
Шынды жалған менен алдағың келер.

Сондай машақатлы жолымыз бизиң,  
Қәўип-кәтерли оңлы-солымыз бизиң.  
Шетиңизден билгир бәримиз бизиң,  
Қайсы биримизди тыңлағың келер.

«Әўели өзиңди қайта қур, кәне!»

Деп тәп берип турмыз бир биримизге,  
Өзин қайта қурыў жағады кимге?  
Өзинди емес, журтты оңлағың келер...

Жықтық тәбияттың жасыл туўларын,  
Зәхәрлеп питирдик ағын суўларын.  
Заманның бунындай түс алыўларын  
Түрли жаққа жорып, болжағың келер.

Дүньяны жаңадан дүзеймиз десип,  
Қызыл гегирдек боп, қаралай өшип,  
Биреў жалғағанды, биреўимиз кесип,  
Тилди сөзге жанып қайрағың келер.

Тарийх ана азап шеккен жолдағы, -  
Жаңаланыўдың бул ашшы толғағы,  
Сиз туўылар дәўирлерге алдағы  
Нәсил таярлар деп ойлағым келер.

Бийхабармыз сизиң кимлигиңизден,  
Мириўбетиңизден, сумлығыңыздан.  
Жулдызлар үңилсе түңлигимизден,  
«Ким екенин айт» деп ымлағың келер.

Бир-биреўди жатырқамай еле сиз,  
Интимақлы жасаў жолын билесиз,  
Бизиң көп ислерге күлип жүресиз,  
«Байғус бабамлар» деп ойлағың келер.

Жасап инсан хұждан, ар-уят пенен,  
Сыйласасыз қызғын мухаббат пенен,  
Адам тил табысса тәбият пенен,  
Нағыз инсан сол деп сыйлағың келер.

Тәбият - ол тиришиликтиң ийеси,  
Қорлағанға болар ғарғыс-кийеси.  
Олдурадамзаттың Хаўа енеси,  
Қәйтип өз ананды қорлағың келер?

Жасыл тоғайлардың саясы сизге,  
Теңизде толқынлар намасы сизге,  
Дәрья суўларының тазасы сизге,  
Бәрин-бәрин сизге арнағым келер.

Хәй, сиз алыс әўлад - бийтаныс урпақ!  
Дүньяға келесиз сиз қай ўақ, бир ўақ.  
Узақ өтмишлерден сизди улығылап,  
Сизге таң сәлемин жоллағым келер.

*Май, 1990-жыл.*

## ТӨК ТАҰЫНДАҒЫ ОЙЛАР

1.

Түс атыңнан, кел Улмамбет қасыма,  
Бир шығайық Төк тауының басына.  
Сениң менен бир сәуірлеп қайтайын,  
Келгенимде мен пайғамбар жасыма.  
Айталмассаң сен де «жүдә жаспан» деп,  
Қарайсаң ба қырау шалған шашыңа?  
Бирақ «хәзир ақ шаш мода ерлерге»,  
Деп хаяллар айтысар көп жерлерде...

2.

Дослар болды. Еле де бар. Бирақта  
Биразлары кетти келмес жыраққа...  
Биразы хәмелдар болып өзіндей,  
Көринер тек жыйналыста, қонақта.  
Отырыспада апақ - шапақ боламыз,  
Зор беремиз марапат хәм араққа.  
Сол заңғар ғой Брежневтың тусында  
Еркеклерди сүйистирген усындай...

3.

Ал сен, бала, сәл жасырақ болсаң да,  
Бизің менен сырласыуға барсаң дә.  
Мениң ушын өзгермейсең өмирде,  
Кердериге хәким болып турсаң да.  
Жүр қәне, бир жыртылысып алайық,  
Төк тауына гүз киятқан қарсаңда.  
Сен бир гезде шайыр едиң «ўо» деген.  
Өзгерислер болмай атыр не деген.

4.

Бир биймаза назбийке ғой шайырлық,  
Дурыс иследиң өз ўақтында айырлып,  
«Өнерди үйрен де жийрен» дегендей,  
Неке талақ десе, бердиң қайылық.  
Йош периси не буйырса ал маған,  
Бас тартыуға менде жоқ хеш тайынлық.  
Көмпис болып, көнип кеткен қусайман.  
Жеп жүргеним жоқ бирақ та пушайман.

5.

Ўа, шайырлық! Сенсиз сахра шөлдеймен.  
Булағынан ишкен сайын шөллейман.  
Хәр сапары түсип кетсе ушқының,  
Тамызықтай жанып болмай сөнбеймен.

Йош периси келсе, жойтып есимди,  
 Жанды қайда қоярымды билмейман.  
 Бірақ хәзир ким тийгизер ол қайырды,  
 Ғаррысынып жүрсе керек шайырды...

6.

Еки заман енши алысқан бир ұақта,  
 Бир наментай шайыр келип бул жаққа,  
 Астан - кестен қылып «қайта құрды» ол,  
 Көп кемелер шығып қалды қурғаққа.  
 Сонда сениң айтқан ушқыр сөзинди  
 Журт күлисер еске алып хәр ұақта:  
 «Дүньяның исине қаласаң қайыл,  
 Шайырлар - секретарь, секретарь - шайыр...»

7.

Мәйлидағы... Не ис болса, алладан,  
 Қарақалпаққа кимлер бийлик қылмаған!  
 Бүгинги заман басқа, заң басқа.  
 Хәр шайыр өз ойын ашық жырлаған.  
 Бираз жери жақпаса да заманның  
 Усы жери унаңқырап тур маған.  
 Еркін сөйлеп, еркін жазыў дегенди  
 Көрип - билип атырмызғой биз енди.

8.

Ўа, еркинлик! Жүрген жериң қут қандай!  
 Не бар сениң орыныңды тутқандай?  
 Суңқар қустың пәрўазы бар өзінде,  
 Таўға шығып, таза хаўа жутқандай.  
 Қайраўдағы ғаздай едиң байлаўлы.  
 Сәл талпынсаң, ийең қабақ шытқандай.  
 Партияны жырладық тек атам деп,  
 Туўған елди айтқызбады - аў ўатан деп.

9.

Хәр кисиниң болар ўатан - анасы,  
 Өз ўатанын сүйер адам баласы.  
 «Ўатан қайда?», «Ўатан саған билип қой.  
 Мойнақ пенен Муз теңиздиң арасы.  
 Сол аралық бәри сениң ўатаның»,  
 «Ал мынаў - ше, қарақалпақ даласы?»  
 «Оны мәзи «туўған жер» деп жырлайсаң,  
 Солай етсең, сен миллетшил болмайсаң».

10.

О туўған жер! Сен нелерди көрмедің.

Көп көргенсең күшлилердиң ермегин.  
 «Искендердиң шақы бар» деп, қудыққа  
 Неге адамлар бақырғанын серледим.  
 Күшлилилерге қосығымды берсем де,  
 Сенлик ұатан мухаббатын бермедим.  
 Сениң ышқың кеўилге нур қуйғандай,  
 Сүтилмегиң сағындырған Зийұардай.

11.

Жигитлер бар, «өз ұатаным» дегенде,  
 Көре алмас аўылынан басқаны.  
 Ёатан маған ат миңгизсе егерде,  
 «Ёатаным» деп оны тилге баспады.  
 Дәртке ушырап, қайғы - хәсирет шегерде,  
 Бул топыраққа тамып көзден жаслары,  
 Өкингенде, өгейсимей баласын,  
 Сыйпар бастанусы ұатан - анасы.

12.

Өзлигиңди билмей турып, өзгени  
 Билдим деў, - қамлығыңның белгиси.  
 Өзлигиңди мисе тутпай безгениң,  
 Билсең, келте пәмлигиңниң белгиси.  
 Даналарды тыңлай - тыңлай сезгеним:  
 Инабатың - беглигиңниң белгиси.  
 «Сен хәш кимнен кем емессең, бирадар,  
 Хәш ким сеннен артық емес сира да».

13.

Өз үйиниң туўырлығын жел түрип,  
 Еркин өскен инсан налыш қылар ма.  
 Ана топырақ, туўып - өскен ел турып,  
 Ғайры журтта ол аңсамай турар ма.  
 Қара талдың саясында желпинип,  
 Сәўбетлесип, шай ишкендей болар ма, -  
 Ең жақсы жер бар десе бул дүньяда,  
 Ол - бизиң ел, хәммесинен зыяда.

14.

Анам мени шешип алып бесиктен,  
 Қара үйден шыққанында хәўлетип,  
 Туңғыш ирет қуяш нурын көргенмен.  
 Ёатан сенсең өмирим хәм дәўлетим.  
 Сен қайғырсаң, қайысады қабырғам,  
 Қуўанаман, келсе аз - кем әўметиң.  
 Жансам, сениң дәртиң менен жанаман,  
 Босағанды бәрхә таўап қыламан.



15.

Туўыласаң десе маған жүз ирет,  
Тек те усы жерде туўылар едим.  
Жалаң аяқ май топырақты шаңғытып,  
Барлық соқпағыңнан жуўырар едим.  
Бурқып аққан ылай суўын Әмиўдиң  
Жүзлериме сүртип, жуўынар едим.  
Бунда терең тамыр урған терекпен,  
Ўатан - маған мен - Ўатанға керекпен.

16.

Өз суўының бойын сүймес қай терек,  
Сен таўымсаң мениң арқа сүйеген.  
«Жәйхун жағасында өскен байтерек»  
Деп басланған гимниңди сүйемен.  
О суверен Республикам, Ўатаным,  
Сени сүйиў хуқыўқына ийемен.  
Мустақиллик - бийғарезлик самалы  
Жүзлериңди желпип турғай мударамы.

17.

Ой, заман - ай, кеттиң - аў бирден өзгерип,  
Кеше еситкенди бүгин көз көрип.  
Шешенликтің семинарын өткиздик,  
«Қайта қурыў» емес, болды еzbелик.  
Гөнелерин буздык, жаңасын құрмай,  
Бираз ўақыт ис орнына сөз келип.  
Үлкен үй шаңырағы күйрелип қалды,  
Баллар басқа шығып, үйленип алды...

18.

Қан шашырап қарабақлар ашылды.  
Мафиялар жаўызлығын асырды.  
«Беккем бирлик» бир заманда ыдырап,  
Болып кетти дүнья улы - тысырлы.  
Бийбастақлық, қымбатшылық, қытшылық  
Турмыстың бар берекетин қашырды.  
Енди болса, биз көрмеген бурында  
Баратырмыз бир базардың жолында.

19.

Көргенлердиң айтыўынша, бул базар,  
Онда болар «хәким базар», «қул базар».  
«Хәким базар», - ис билермен, дәлдалшы,  
Алыпсатар, саўдагерге пул базар.  
«Қул базар» - бул жумыссыз хәм гедейге,  
Арзан мийнет, қымбат турмыс, пулға зар.

Бул базардың өз заңы бар қыямет,  
Оған хәтте тиси батпас хүкімет...

20.

«Келген едик бул жерге дем алмаға,  
Сиясаттан аз - кем саўа болмаға».  
«Жутар хаўамыз да сиясатланған,  
Тиришилик жоқ оны жутпай турмаға».  
«Дурыс айтасаң, бул сиясат хәммени  
Үңилдирип қойыпты бир дәрьяға!  
Үмит пенен тигилемиз оған көп,  
«Алтын балық» шығар екен қашан деп»...

21.

Тарийх түнеп жатқан Төктің қаласы,  
Сол әйемги «жипек жолдың» жағасы.  
Арамейше жазыўларын оқыўға  
Еле илимнің келмей атыр шамасы...  
Алтын гүздің азанында хәз берген,  
Айхай гүздің, туўған жердің хаўасы!  
Жаслық дәўирим және маған қайтқандай.  
Сен бул жерге хәкимсең - аў айтқандай.

22.

Сен туўмадың хан туқым я төреден,  
Хүкіметти тиреп турған өреден  
Баласысаң қара табан дийханның,  
Шешең сени бөз жөргекке бөлеген.  
Хәким деген үлкен хамал әлбетте,  
Хәким болып көрмесем де билемен.  
Елеўиретип ушар - ушар қусы бар,  
Сол кешеги райкомның күши бар.

23.

Жағдай жоқ бир - биреўге күлгендей,  
Журттың билмегенин биреў билгендей.  
Хәким болыў оңай емес тап хәзир,  
Баяғыша шалқып дәўран сүргендей.  
Журт жаўраған жетпесинлик көрпесин  
Басқа тартсаң, аяқ тоңып бүлгендей.  
Шамалы ғой сениңдағы айырмаң,  
Қәлем шайнап, бас қатырған шайырдан.

24.

Әттең, бірақ жигитлер бар айырым.  
Еске салар бир есерсоқ бай улын.  
Бүгин хәким, ертең «хәр ким» дегендей,

Ел мәпине аз тийгизер қайырын.  
 Журт билмейди, деп хәзликке берилип,  
 Тартпай минип жүрмелинің айылын,  
 Аттан аўнап түскени бар қайырға...  
 Тоба - тоба, абырайдан айырма!

25.

Хәр бир адам өзінше зор файласуф,  
 Шерткен сазы жуп емес, тақ тарлыдай.  
 Өзим менен өзим турман сөйлесип,  
 Арқан есип отырған бир ғаррыдай.  
 Жанбас жилик қайнар қазан түбинде,  
 Қалқып жүрип қайнар екен шарбы май.  
 Өзин өзи мақуллаўдай мысалы,  
 Сөйлемшеклик - қартайыўдың нышаны.

26.

Бунда өткен не дәўирлер, не күнлер,  
 Ата - баба дәрғайы бул әжайып.  
 Етекли ел, көз қуўантқан егинлер,  
 Бағ хәм палыз, салы атызлар көк жайып,  
 Бир қапталда изейкешсиз кебирлер,  
 Бозлар жатар боз бийедей тыңайып.  
 Қойымшылық көринер жол таманда,  
 Өзлер баба рухы бар олманда.

27.

Адамзаттың барлық ишип - жегени  
 Еңбеги ғой дийхан деген кисиниң.  
 Бар бәлени табар шәхәр дегениң,  
 Арқаўы - илим, ериси - сумлық исиниң.  
 Аңлығаны алдастырып аўылды,  
 Арзан алып, қымбат сатыў, түсирим.  
 Найшалатыў ушын хәр түп пәлекти,  
 Дийхан байғус алты ай жаз хәлекти.

28.

Дийхан халқы хәк нийетли кисидур,  
 Тамған тери тиришиликке дәнекер.  
 Жер, суў, хаўа, - алағада түсидур,  
 Таптан - қапқа түскенинше кәўетер.  
 Шайырлық та хәк бәзирген исидур,  
 Не жазсаң да бәри хәкқа тәўекел.  
 Мәнили сөз базарына салғанда,  
 Қарыйдары болғай дейсең алғандай...

29.

Мен аяйман қәлемкешлер қәўимин,  
 Жазған китаптары жатыр басылмай.  
 Сөйлеп - сөйлеп шығарды хәўирин,  
 Жыйналысы қулдың тарабасындай.  
 Пегаслар жүр хәкке шуқып жаўырнын,  
 Ийесиз, министен қалған ғашырдай.  
 Хәзликке үйренген йош перилери,  
 Кетип атыр коммерсантларға ерип...

30.

Ал өзим - ше? Өзимдағы қәлемкеш.  
 Сизлерден жоқ хасла мениң айырмам.  
 Бирақ бүйтип сыр бермейик, дослар, хеш,  
 Жаңа заман не күтеди шайырдан?  
 Буны билер биреў ерте, биреў кеш:  
 Баяғыдай «хүррийт - шәк» ке айырған  
 Обкомың жоқ сиясатқа сүйреткен,  
 Пахтакешке пахта егиўди үйреткен...

31.

Соның ушын, жаза бериң. Бирақта,  
 Халық дәртинен қалтырасын қәлемиң.  
 Заманында Әжинияз, Бердақ та  
 Дәме етпеген қәлем хәқы төлемин.  
 Кітап болып шықпаған да хеш ўақта.  
 Енди мына базар деген бәлениң  
 Текшесинде китабыңды көре бер,  
 Неше пуллық екениңди биле бер.

32.

Халықтың яды - қумшаўытлы ақ жағыс,  
 Толқынсақлар жуўып кетер изинди.  
 Бунда өтпес жалған даңқ хәм жақ жарыс,  
 Жаңа әўлад оқырмекен сөзинди,  
 Булақ басы болар ма я тамтарыс,  
 Бул дүньядан жумғаннан соң көзинди:  
 Буны алдан хеш ким айта алмаған,  
 Қалыс хызмет - бизден, несип - алладан.

33.

Сөйтседағы, бендешилик деген бар,  
 Базда турып қыял етсең ойланып,  
 Бизлер қуўып салған әрманлы Арал,  
 Өз жағысын аңсап, келсе айланып,  
 «Теңиз, теңиз!» десип қуўанған баллар,  
 Мениң зиратымның қасына барып,  
 Ядға алса қосығымды төрт қатар,  
 Руўхым бир аўнап, шад болып жатар...

34.

Өмир деген хошадағлы әрмандай,  
 Көрген қызық, сүрген дәуран жалғандай.  
 Ялғаншының Төк тауына бир түнеп,  
 Мәңгиликке сапар шеккен кәруандай.  
 Опалы дос пенен өткен демлериң  
 Санаўсыздур асқабақ жеп тұрғандай.  
 Лекин хеш ким айтпас мәңги турман деп.  
 Не қыяллар кешпес ойдан, Улмамбет!

*Август, 1992 - сентябрь, 1993-жыллар.*

## **БҮЛБИЛ УЯСЫ**

### **ПОЭМА**

Жүрек жарасының қаны менен ол  
 Қуслар дүньясына бахыт келтирген

*Г.Гейне.*

Шеңгелге қонған бүлбилдің  
 Шымшық құрлы сәни болмас.

*Бердақ.*

1

Қаныңдай шырайлы шеңгел гүллери!  
 Жупқа орамал жайып кеткендей қызлар,  
 Сол шеңгел астында көп күннен бери  
 Өзим көріп жүрген құс уясы бар ...

Көзге ысық Кегейлинің жағасы,  
 Туўып-өсип, шаңда ойнаған жерим.  
 Музам менен тал астында табысып,  
 Туңғыш мухаббатты жырлаған жерим.

Онда анамның ысық жүзи, даўысы,  
 Онда дослар заманыма еншилес.  
 Үлкен жолдан шетте аўылда усы  
 Көріп турмасам хеш кеўлим кеншимес.

Кетип баратырсам таныс сокпақтан,  
 Қулаққа бир хәлсиз сес келип жетти.  
 Палапан екен ол шыйқылдап атқан,  
 Аяныштан жаным сескенип кетти.

Уясы бузылған шөби шашылып,  
 Шеңгелликке кирдим тырналып әсте.

Сары аўзы топыраққа басылып,  
Жерде жатыр қус баласы нәресте.

Үпледим қондырып алақаныма,  
Шымшық дейин десем, басқарақ оннан.  
Жатыр жалғыз мәйек қабығы ғана.  
(Неткен қус буншелли нәсилге сараң)

Уяны жөнледим шөп терип жерден,  
(Сағал сүйкенген бе, самал бузған ба?)  
Еплеп ушлап епсиз қолларым менен,  
Палапанды салдым өз уясына.

Ол өз бесигиниң жумсақ қаўызына  
Бөленген баладай емшек сорап...  
Аўзым менен суў тамыздым аўзына,  
Құрт әкелип салсам жутпады бирақ.

Анасы қайда екен? Неге келмейди?  
Я байғус құрт излеп жүрген бе екен.  
Атасын айтпай-ақ қояйын мейли.  
(«Әкениң жақсысы жездедей» деген...)

Қанындай шырайлы шеңгел гүллери!  
Соншелли тикенли, соншелли дилбар.  
Таныс соқбақ пенен мен соннан бери,  
Сол уядан алып тураман хабар.

Бир барсам, қанаты шығып палапан,  
Талпынып, ушыўға талўас етеди.  
Базда барғанымда сол бир уядан  
Бийтанислаў бир қус ушып кетеди.

Шымшық дейин десем, оннан ғаўырақ,  
Мен көрген қусларға қатнаслы емес.  
Түри боз торғайға мегзес тәўир-ақ,  
Бирақ пошшабайдай шотбаслы емес...

2

Терекли ел болды биз өскен өңир.  
Бираз ерик, шабдал бағы бар еди.  
Олар ерте бәхәр ашқанында гүл,  
Түн бойы бүлбиллер сайрасар еди.

Нәзик гүл жупары аңқып түнлерде,  
Жүрер едим жалғыз бағларға шығып.  
Бала кеўлим аңсап әлле кимлерди,  
Бүлбил сестин тыңлар едим ынтығып.

Сондай сулыў, сондай сырлы үн менен  
Олар тамылжытып сайраған ўақта,

Сәўбетлес болғандай «Мың бир түн» менен,  
Қыял сүрер едим жүрип аўлақта.

Бир иләхий қустай өзін сыр тутып.  
Бүлбиллер көринбей сайрасар узак  
Тыңлар едим барлығымды умытып  
Қандай қус екенин көрмедим бирақ.

Ал жазда қуслардың шоқ сайраўында  
Оны еситпедим. Қайда жоғалған?  
Бирақ бир муғаллим болды аўылда,  
Бүлбилдің дәл өзи болып «сайраған».

Аўылда хәўескер концерт болғанда  
Дуўтар шертип, тамбур шалар еди ол.  
Журтты дуў кулдирип ысқырып сонда,  
Айнымаған бүлбил болар еди ол.

Базда колхоз палызынан түнлерде  
Биз уятсыз қаўын урлап жер едик.  
Бүлбил сайрап кетсе қайсы жерлерде,  
«Муғаллим келди» деп зып берер едик.

Әкелген дәрьяның арғы жағынан,  
Күйгелек көз келиншеги бар еди.  
Қосық айтқан ўакта хош хаўазынан  
Ай туўып, жулдызды сағынар еди.

Ел абат, бағларда ашылды гүллер...  
Бирақ урыс басланды хәммеге мәлим.  
Аўыл толы тасырлаған жигитлер  
Бәри урысқа кетти, кетти муғаллим.

Қалды еки қабат жас келиншеги,  
Көзи дөңгеленип жағыста жылап.  
«Жолға айдай қарап күтемен» деди,  
Жаўды жеңип, аман келиўин сорап.

Кегейли бойында халық ығын-жығын,  
Жигитлер кемеге минди песинде,  
«Бүлбил» сайрап кетип, Мускат ийтиниң  
Суўға секиргени журттың есинде...

Урысқа баратырған табельщик ағам  
Таслап кетти «аша таяғын» маған.  
Өңкей қыз-келиншек пенен биздағы  
Жумысқа жегилип, қалдық оқыўдан...

Жалғыз мәйек салып қурық басқанда,  
Бир ынтықлы сезим жуўырып қанға,  
Ерик нәўшесиндей жүреги қустың  
Мийрим булағына шомылар сонда.

Қус нийети дүзиў, ықласы қалыс,  
Баўыры елжиреп, табар жубаныш,  
Бойынсынып жаратылыс заңына,  
Уўыз ийни қурып жатады байғус.

Шеңгел арасына уя салғанда,  
Тикен тырнамаған жери қалған ба.  
Сол сызлап аўырған жаралар питип,  
Жата берди уйқылы - ояў солманда.

Жубайы қурт услап аўзына салды,  
Базда сулыў сайрап кеўилин алды,  
Шеңгел қорғап оны тикени менен,  
Күн ысыған ўақта саясын салды.

Базда қәуип - қәтер келгендей болар,  
Түнлерде қызық түс көргендей болар.  
Бағда ушып - қонып, палапанына  
Сайраўды үйретип жүргендей болар.

Мәйек шайқап, ўақтың - ўақтың қозғалды,  
Күндиз шуўақ, ақшам аяз ызғарлы.  
Гүбелектің қанатынан оянып,  
«Қустың уйқысындай» деген сөз қалды.

Қурқ басқан қуслардың сабыры зыяда,  
Азып - тозып сарғаяды уяда.  
Сепкил мәйек бир күнлери жарылып,  
Қус нәсили шықты жақты дүньяға.

Анасы елжирер шүкир еткендей,  
Жубайы да мақсетине жеткендей,  
Сайрар жақын жерде шеңгелге қонып,  
Шадлығын жәриялап, сүйинши күткендей...

3

Бирин айтып, бирисине кеттим бе,  
Қусты қойып, адамзатқа өттим бе?  
Урыс жыллары изи қалған талайдың,  
Аяқ соқбағы көп бизиң беттиң де.

Олар алып барар пахталықларға,  
Жүўери атыз хәм жоңышқалықларға.  
Бунда табельчиктиң «аша таяғы»  
Тиймеген бир қыйтақ егис жер бар ма?

Хаял-қызлар таң сәхәрден турады,  
Күндиз пахта отап, кетпен урады.  
Айдың жақтысында арпа баў сабап,  
Шық түскенде туқым жоңышқа орады.



Ишінде бир еркек «тәбилшик бала»,  
Мурны ийис билмеген олдағы шала.  
(Шынын айтсам, сол жыллары сумлықсыз  
Қуғанаман гөдек болғанлығыма...)

Ашшы қамшы тийген аттай артынан,  
Күнлер өтер аұыр мийнет тарпыған:  
Алыстағы қанлы урыс жалыны  
Жүреклерди жас қайыңдай шарпыған.

«Жеңге-бийкеш» ойнап, «дайы-жийенли»,  
Үмит, мийнет пенен қайғыны жеңди,  
Қайтқан қустын дизбегине телмирип,  
Қыз-келиншек бел - кетпенге сүйенди...

Есимде, бәхәрде сыйыр қос жегип,  
Соңғы пахта жерди жүргенде егип,  
Атыз басындағы бүктің ығында  
Хаяллар қулперен, машақат шегип, -

Жабырласып атты, еркек жолатпай,  
Мәс болып күлисти көпке, узатпай.  
- Сүйинши сора муғаллимнің үйинен,  
Хәй тәбилшик бала, жуұыр қуғант, хай!...

Деп бир жеңгей қыйқуұлады мен бетке,  
Мен дәрхал жуұырып кеттим, әлбетте.  
Ул ма, қыз ба,- сорамаппан бирақ та,  
«Аұыш» деп хаяллар көп күн күлки етті.

Есимде бар, «ақсақ почта» бир гүзде  
Хат әкелди атыз басына бизге.  
Фронт газетасы екен қарасақ,  
Оқып бердим, хәмме жас алды көзге.

«Сайра, бүлбил!» деген темасын қара,  
Урыс барар Днепр жағаларында.  
Шаққан разведчик болып жетискен,  
Бизди оқытқан сол муғаллим аға.

Бүлбил болып сайрап келтирип бабын,  
Тил әкелгиш екен таұып есабын.  
Бул кеуилли, жаұ жүрекли сержанттың  
«Соловей» дер екен полкта лақабын...

Хәмме жабырласты сонда қуұанып,  
Муғаллимди мақтап есине алып.  
Газетаны әсте бүклеп келиншек,  
Түйди жупқасының ушына шалып,

«Украинаның жолы жол болдымекен,

Жолында шоқ шеңгел гүл болдымекен.  
Фронт жайда жүрген бизиң сәуер яр  
Бизлерди сағынып сарғайдымекен...»

Деп арзыўлы ярын алып ол еске,  
Шетте пахта терер ыңылдап әсте.  
Геўгим түсип, кеш қалғансоң атызда,  
Қанарластым терген пахтасын кеште.

«Үш жыл бурын – деди - усы күнлерде  
Москвада болып, Горький паркинде  
Мен қосық айтқанман, ол дуўтар шертип,  
Хәўескер талантлар концерт бергенде.

Жамғырда жығылып қалдым бир күни,  
Костюмине орап, көтерди мени.  
Ойда жоқта «Москваның жамғыры  
Қосқан еди сөйтип еки кеўилди...

Сол жүргенде өз аўылын мақтаған,  
Дәртли қосықларын арнаған маған...»  
Пахта терип жүрип сөйледи узақ.  
Мен тыңлаған сайын мийрим қанбаған.

Тамызыққа от ушқыны түскендей,  
Ақыл-хуўшым ләззет суўын ишкендей,  
Тершип турған тал бойынан кеўлиме  
Жупар аңқып жыллы лебиз ескендей.

Урланып қарайман жүзде меңине,  
Жақынласып деми тийер демиме.  
Сезбес ол жаныма жара салғанын,  
Өзинде екенин оның еми де.

Сөйлейди сыңғырлап есимди алып,  
Қысынаман әлле неден уялып,  
Пахта қанарласар едим бирақ та  
Деймен таң атқанша қасында қалып ...

Қайтып дуўшар етпегей ол күнлерге:  
Күндиз аўыр мийнет зоры - беллерге,  
Кемпир-ғарры, бала-шаға уйқысыз  
Үйде ғорек шығарамыз түнлерде.

Бақыраўық бригадир ағамыз,  
Ел жатарда және иске шығамыз:  
Ғорек шығарғанлар уйқламасын деп,  
Таң атқанша айналарды қағамыз.

Тастай түнек, қара нөсер қуйып тур,  
Көзлеримде уйқы тасы уйып тур.  
Көз илгитип алыў болып әрманым,

Айналарды қағып жүрип буйықтым.

Шүтик шыра, ошақта от жанады,  
Қустай қалғып көз илгитип алады.  
Енеси, бийкеши ғәрек шығарып,  
Қыз нәресте аппақ көксин сорады.

Қыз аўзынан емшегин алады,  
Тез қымтанып, ийбе қылған болады.  
Сыртта жаўрап турғанымды сезгендей,  
Айна бетке сетем алып қарады.

Деймен «урлап қараў уят болады»,  
Бирақ көзим дегенине барады.  
Уйқлап кеттим айна алдына бас қойып,  
Түсимде ол сөйлегендей болады.

Сонда қонышыма сүйкенип әстен,  
Оятып жиберген ким екен десем,  
Мелле жүнли Мускат екен жаныўар,  
Қандай ғана жақсы ийтиңе шекем...

4

Колхоз кеңсесине бир күни түсте  
Ғаўыр-ғаўыр журт жыйналды бир пәсте,  
Райкомнан келген бир қолсыз ўәкил,  
Ортада тик турып сөйледи әсте.

Айтты жағдайдың аўыр екенин,  
Қай фронтта қыйын, тәўир екенин.  
Урысқа атландырып жүзлеген улын,  
Мийнет еткен бул мәрт аўыл екенин.

«Жаўыз душпан жанталасар бүгинде,  
Қанлы саўаш Москваның түбинде.  
«Қарақалпақстан» танк колоннасын  
Дүзиўимиз керек тезден бизиң де.

Бул туўралы кеше радиодан  
Айттық, еситпеген жоқ шығар адам.  
Кимде қандай усыныс бар, жолдаслар,  
Кимлер қандай үлес қосады буған ? –

Дегенде сөз алып бир ғарры дийқан,  
Айтты: бәримизде бир тилек, бир жан.  
Бир сыйыр әкелдим кемпирим менен,  
Урысқа кетти кеше екинши балам...»

Деп көзин сыпырды ғарры қысынып,  
Үнсиз қалды халық оны түсинип.  
Кекли ғәзеп қайнап, көплер сөйледи,

Хәмме писетинде барын усынып.

Кимлер пул әкелген тырнақлап жыйып,  
Кими мал әкелген турмыстан қыйып,  
Кимлер қымбат баға затын әкелип,  
Есаптан өтпекте ортаға үйип.

Мен жетелеп, анам айдасып изде,  
Бир қызыл баспақты әкелдик биз де,  
Гитлерди «ийтлер» деп қарғап кемпирлер,  
Балаларын айтып жас алар көзге.

Айхай, күдиретли-аў халықтың санасы!  
Әне келер муғаллимниң анасы.  
Қасында келини, қолда түйиншик,  
Барын аямайжақ ол хәм шамасы.

Ортада ақ жаўлық орамын шешти,  
Бир әжайып затлар көзиме түсти.  
«Кестели көк көйлек, сәнли саўкеле,  
Хәйкел, өңир моншак, жарқылық» дести.

Келини әкелген тилла билезик,  
Бармақтан шешилди периўза жүзик.  
Қулағынан алды зерли сырғасын,  
Журт елжиреп турды баўырын үзип.

Бир сулыў тәбассум муңлы жүзинен,  
Сырлы сәўле таратқандай өзинен,  
Қара көзи көлге ымырт түскендей,  
Кете берди енесиниң изинен...

5

Базда таң боламан сарғайып атқан,  
Гейде жолаўшыман шаршап киятқан,  
Не қубылыс болмас кеўил дүзинде,  
Бирде қус боламан уяда жатқан.

Сонда әстен түсип дәўран атынан,  
Ойлайман «эх, сонша асқынлар адам»,  
Сонда бул кең дүнья қус уясындай  
Бир мүсәпирхана көринер маған...

Бир кеше хаўаның ырайы қашқан,  
Ғәзеп оғын атты буршақлы тастан.  
Алды даўыл, кейни жаўын дегендей,  
Жыртық үзик үйдей жаўрады аспан.

Әжел саўдалары түсти басына.  
Палапанын басып баўыр тусына,  
Урқанаты ушып әбигерленди,

Тәғдир қаст еткендей кирттай қусына.

Шакмақ шағылғанда жаны ышқынып,  
Көрди бир жыланды келген ысқырып,  
Қус байғустың жарылғандай жүреги,  
Ушты-қонды жан сауғалап қышқырып.

Соның арасында болды тасырлы,  
Жыланға бир кирпишешен асылды.  
Қуйрығынан тислеп тартып алды да,  
Тобанаяк болып басын жасырды...

Билсем, қус уясы бузылған сонда.  
Мен көрмей кеткенде бүгин азанда,  
Бир қусқа кемислик қылмас па еди,  
Олсызда жетпесин оркестр - дүнья...

6

Теримнен де аўыр ислер еле бар,  
Кеш гүзекте қазыў деген бәле бар,  
Сол қазыўда миңгестирип қайтқанман,  
Астымызда жийрен ғунан жаныўар.

Күн суўық, адамлар жуқа кийинген,  
Қойныңнан кирген жел шығар мийиннен.  
Байшубарға мингестирген Баршынды  
Алпамыстай бала кеўлим сүйинген.

От жағып жылынып ыраш ығында,  
Нан қыздырып жедик жыңғыл шоғына.  
«Тоңып қала көрме, табельщик бала»,  
Деп күлип қымтады жағамды сонда.

Сол мәхәли дүсирлетип ябысын,  
Семиз аўылатком суўытып түсин,  
Келип қалды үстимизге ат айдап.  
«Усы ма аўлақта табысқан кисиң?» -

Деп кисимсип күлди жумылып көзи.  
(Хәмме урысқа кетип, қалған бул өзи.  
Көп жақсылар кетип Ыатан қорғаўға,  
Бираз жаман елди бүлдирген гези).

Жас келиншек әўел аз кем албырап,  
Дәрхал өзін жыйып алды да бирақ,  
Қымтай берди күлип қызыл шарфымды,  
Қорлығы келсе де сыр бермей қарап.

Илме султан гәп қашырып әўеле,  
Харам ойын буркеп, болды әўере.  
Ат үстинде бир қыялап отырып,

Насбай атып, мысқыллады төбеде.

- Тайыңды үйретсең, миниске жақсы,..  
Қауын егип кетти,  
Қоста жоқ сақшы...

- Сол еккен қауының сағал жегенше,  
Баллардың жегени - кеуилдің нақшы ...

Басын айландырып аңқау баллардың,  
Қара көзлі келин, қылығың ғар дым...  
- Келинлердің көзи қандай екенин  
Аңлыр пайты келди ақсақаллардың...

Дегенинде «ел ийеси» шамланды,  
Келин сөзиндеги астар аңланды.  
Ауыл аулақ, жигитлер жүр урыста –  
Ақсақал күш көрсетіуге ғамланды.

Мениң де тақатым болмады тұрып,  
«Не керек?» деп бардым қасына жүріп.  
«Хожалығын бузба фронтовиктің!»  
Деп атқа қақтырды, бир қамшы урып.

«Беу, мийримсиз!» деп келиншек албырап,  
Маған жууырғанда, алдынан орап,  
Ат үстинен қушақлап аш белинен,  
Сүймек болды «күйдирме» деп сыбырлап.

Намысым қорланып, қайнады кегим,  
Атқа тийди ылақтырған кесегим.  
Көк жал ат абайсыз үркіп кетти де,  
Ыңқ етип жығылды қамсемиз «бегим»...

7

Қайдағы балалық алып есимди,  
Таслап кетіппен ғой баслы исимди.  
Қой, ертелеп барып көріп келейин,  
Шеңгелликте қалған байғус қусымды.

Бул ғауғалы, арасатлы дәуірде  
Қәуіп-қәтер көп уя басқан кеуилде.  
Дүздеги қус тууе, үйдеги адам  
Ғам-қайғыдан сауа емес өмирде ...

Аспан қумайтланып бир күни кеште,  
Қуу қамыс ызыңлап, ызғырық ести.  
Сел-буршақ сабалап ерик гүллерин,  
«Қуралайдың ғайы» бул келген дести.

Қайғырып шеңгелде қалған уяны,  
Таң сәхәрде шырт уйқыдан оянып,

Барсам, меннен үркіп жүрген сол қусым,  
Өлип атыр қанатына таянып.

Шымшық дейин десем, зәрре ғауырақ,  
Әжел менен айқасыпты тәуирақ,  
Селлеген денеси музлап аязда,  
Уясынан ушпай өлипти жаурап.

Қозғап көрсем жансыз қусты уядан,  
Астында шүйкилдеп жатыр палапан,  
Әжел аязынан қорғап перзентин,  
Ана байғұс өзи болыпты құрбан ...

Я әжеп; не деген қустағы мийрим!  
Тикенге тырналып, шөпшеклер жыйдым.  
Жамғыр құртын палапанға жутқызып,  
Иргесин тикледим бузылған «үйдің».

Нелигин билмедим өлген қустың бул,  
Көзиме жас алдым, елжиреп кеуіл.  
Аяз таңда арасынан шеңгелдің  
Жақын жерде сайрап қойды бир бүлбил.

8

Кеште арпа орақ басына кетип,  
Жаз ақшамы үйге қайттым түнлетип.  
Арқаштағы аўлақ көлдің бойынан,  
Хәўлирип, сескенип бараман өтип.

Жазғы түн, кемтик ай сәўлесин шашар,  
Бир үйрек үстимнен суўсылдап ушар.  
Сыңсып жылап, шашын жайып аўлақта,  
Суў бойында отырыпты бир нашар.

Бала жүрек үриккен шымшықтай дүрлеп,  
Қамыс тасасынан қарадым серлеп,  
Анам айтар еди елеге дейин,  
Арқаштағы көлде суў пери бар деп.

Жасырынып түйесиңир бүгине,  
Гә буққышлап, гә қарайман тигине.  
Айдың жақтысында анықлап қарап,  
Көзим жетти пери емеслигине.

Жағыста отырған шашларын тарап,  
Мениң ушын хәмме периден зыят,  
Көргенде - қысыншак, аўлақта - батыр,  
Қандай пәк, гүнасыз туңғыш мухаббат!

Қорқытып алмайын деген ой менен.  
Әсте қосық айтып бара бердим мен.

Ол хәулирип бираз қарап турды да,  
Жылдам маған қарай жууырды бирден...

Жууырды күткендей қушағын ашып,  
Мен албырап қалдым ақылдан сасып,  
Жаслы көзин жүзлериме үйкелеп,  
«Жаным» деди мени бауырына басып.

Ақ билеги мойыныма асылды,  
Қолаң шашлар жүзлериме шашылды.  
Көзлеримнен қушырланып сүйди де,  
Жумсақ көкирегине қойды басымды.

Ай соқбағын көлге төсеп гүмистен,  
Аңсағандай ашықтарды сүйискен,  
Жүрек туулар, бас айланып баратыр,  
Сүт татыған бир жағымлы ийистен.

Өнім бе, түсим бе, - айыра алмай,  
Бир де сөз айтыуға батылым бармай,  
Туңғыш мухаббаттан тоят аўсады,  
Бала кеулим түлеп ушқан сунқардай.

Хат түспеген қағаздайын ақ едим,  
Жигитликтің гүнасынан пәк едим.  
Ыссы қушағынан босансам бирақ,  
Аяқтарын оның қушажақ едим ...

Бес ай болды келген еді «қара хат».  
Шаңарағы күйреп, болғандай опат.  
Уясы бузылған қустай безигип,  
Ылағады таза жесир перийзат.

Ақшам жалғыз қайтса арпа орақтан,  
Бир бүлбил сайрапты шеңгеллик жақтан.  
Муғаллимнің атын айтып шақырып,  
Тикенге тырнанып ізлеуге шыққан.

Айтпаса да билдим, не болған халы:  
Қамыслықтан шығып қамсемиз сары.  
Көл бойында оны ушлап алыпты,  
Кийими жыртылған, кеули жаралы ...

Көкирегін қымтап, келип өзине.  
Жүзин басып сүйкеп мениң жүзиме,  
Суу бойында сүйеу билип отырды.  
Қысынып, жубатып айтқан сөзиме.

Балалықтың муңлы елесли түси,  
Еле көз алдымда ушырасыу усы.  
Қулағымда, қызын жубата алмай,  
«Келин!» деген енесинің дауысы.



Ол кетти, мен қалдым суўдың бойында,  
 Суў пери сыйқырлап кеткендей сонда,  
 Бас айланды бахыт суўын ишкендей,  
 Сырлы бир күш хүким сүрип ойымда.

Түн деп хүрейлениў шықты ядымнан,  
 Кеўил тарларымды тырнар «Адыңнан».  
 Аўлақ көлге шомылғандай жұлдызлар,  
 Самал «ашықсаң деп» сыбырлар маған.

Дүнья кәпелимде кетти өзгерип,  
 Урыс питкендей, хәмме үйине келип.  
 Бүлбиллер сайрасар бала кеўлимде,  
 Йошлы шайырлықтың хәсери енип.

Көп өтпей зым-ғайып болды келиншек.  
 Кимлер аяп, кимлер тоқыды өсек.  
 Мениң де сырымды сизди хаяллар,  
 «Табельчик балада өзгерис бар" ... деп.

Татлы азап тартып жүдедим азып,  
 Пүткил дүнья бос қалғандай қулазып.  
 Түсимде көп сандырақлар екенмен,  
 Жүрдим дәптер толы қосықлар жазып.

Арқаштағы көлге келемен кеште,  
 Узақ отыраман ыңылдап әсте.  
 Күтилмеген сол жолығыў ақшамы  
 Елеўретер еле түскенде еске ...

Келди көл бойына бир күни анам,  
 Қамыс тасасынан қарадым оған.  
 Саққа жүгинди де, пилте шам жағып,  
 Айтқан сөзи бир-бир еситилди маған.

«Суў ийеси, айнанайын суў пери!  
 Жынысың хаял ғой, сен ая мени.  
 Дуўаласаң мени дуўала, жаным,  
 Көрдим деп хеш кимге айтпайын сени.

Мен келиншек болып түскен заманда,  
 Кеште суў алыўға келгенде бунда,  
 Алтын тарақ пенен шашынды тарап,  
 Отырдың ғой сонда көл жағасында.

Зейиниңе хасла тиймейин сениң,  
 Шомылсаң қасыңа келмейин сениң.  
 Тилла әребегим әкелдим саған,  
 Шақырма түнлерде баламды мениң.

Үлкен балам урыста көп ўақтан бери,

Түслеримде келип жубатар мени.  
Жанымды берейин, күнің болайын,  
Кишкенеме тийме, жаным суу пери!».

Деп анам жалынып көзин жаслады.  
Тилла әребегин сууға таслады ...  
Соннан берли дүзге кетип түнлерде,  
Көлге келгенимди қоя басладым ...

Еситтим, жас жесир аўылдан кеткен,  
Атасы келипти төркини беттен,  
Ақлық қызын алып қалып енеси,  
«Бахтыңды ашсын» деп рухсат еткен.

Жүрек ырық бермей ақыл-санаға,  
Соннан баслап усамадым балаға.  
Бир ғәлетий қус уялап кеуилге,  
Сайрар сулыу, шийрин, дәртли намаға ...

9

Әй, тоба, қоя бер адам дегенди,  
Қайда өзгертсе де мекан дегенди,  
Ууыз-ийни қурып сағынар жүрер,  
Киндик қаны тамған ұатан дегенди.

Қоя бер усы бир шайыр дегенди,  
Елжиретип жүрек-бауыр дегенди,  
Шеңгелин гүл етер, шымшығын - бүлбил,  
Усы бир усқынсыз аўыл дегенди.

Бир түп тал көрсе де оған жаңалық,  
Бир ғарры сөйлесе, - турсы даналық.  
Дәўрандай елеслер урыс ұағындағы  
Қырқ жыл аржағында қалған балалық ...

Қәлем жанға тийди түн бойы жазып,  
Аўылдың хаўасы жаныма азық.  
Азырақ бас самаллатып қайтайын,  
Сыртқа шақырып тур бәхәрдің сазы.

Атызларда шигит егиси қызған,  
«Арба жол» дәптердей табалар сызған.  
Исти тындырып жүр үш-төрт трактор,  
Өрден-ыққа шабар бригад жазған.

Шашау салған шөпкер жайлар хәңкийип,  
Телеантенналар шошаяр бийик,  
Бағ - хәрем жоқ болған, -  
Маллар байланған,  
Жерлер кебирлеген таз кебин кийип.

Турмыс жаман емес, қурғын көптери,  
«Машын», «мотоцикл», «ақша» гәптери.  
Еңбек етер, табыс табар, тек ғана  
Үрkip ушып кеткен инсап кептери ...

Клуб, моншалар жоқ, - қағазда қалған,  
Не салса, басшылар өзине салған.  
Искер қоллар суып, бираздан бери,  
Табысып кеткендей шын менен жалған.

Атызға шықпаған еле адамлар,  
Ферма бетке үш-төрт хаяллар барар.  
(Хәй, табельчик бала, қосық оқып бер,  
Деп неге сүйкимли ойнамас олар?...)

Мектеп, коңырауы келер қулаққа,  
Мени шақырғандай балалық жаққа.  
(Кишкене болса да, әждедей аппақ,  
Бизиң мектеп таза еди - аў бирақта).

Билгир хәм азада, бек тутқан өзин,  
Абырайлы еди-аў муғаллим бизиң.  
(Хәзир болса, бригадир оларға  
Пахта тергизип жүр ағартып көзин ...)

Аўыл аўлақ елдей, зейин жиберсең,  
Сымға қонған қарлығашларды көрсең,  
Йошлы композитор қара туш пенен  
Жазып кеткен «Бәхәр» нотасы дерсең.

Бурин бөденелер жоңышқалық беттен  
Сайрар еди - Бәри уўланып питкен ...  
Хинд елшиси - ала шапан өпепек,  
Әлхәббиз, сақ жүрип бул күнге жеткен!

Самал ләм топырақты кептирип демде,  
Шаңлы перде тутты сәўлели күнге.  
Бир шайқус ушып жүр қалқып асықпай,  
Гөне ыраш, шеңгелликтің үстинде.

Бир қыймас биреуим қалғандай дүзде,  
Келмеди деп гийне етердей бизге,  
Кеуил қәтериме тәселле берип,  
Келдим сол уяны көрмеге тезден.

Палапан жоқ, барсам тәңирге жазып,  
Бизиң менен қатнасығын тыйғандай,  
Қайттым бос уядан кеулим қулазып,  
Таборынан қалып қойған цыгандай.

Жөнекей жубаттым өзимди сонда:  
Бала бүлбил қанат байлап, азанда –

Ушып кетип узақларға уядан,  
Сайрап жүрген шығар бир гүлистанда ...

10

Хәм бурылдым үш түп ғарры тал бетке,  
Биз оқыған мектеп орны бар бетке,  
Қубласында көл бойынан қашықлаў  
Муғаллимниң үйи турған әлбетте.

Ол жайлардың орны ҳәзир егислик,  
Жаптың жағалары отлақ көгислик.  
Соқпақлар жоқ, мәзи ойымда қалған,  
Көл хәм сайызланған, бойы тегислик.

Сол балалық заман ядыма түсти,  
Сол ашықлық әрман ядыма түсти.  
Сол бир жоқ периге жалынып атқан.  
Мархум әзийз анам ядыма түсти.

Туңғыш мухаббатым - жаралы елик,  
Көз алдымнан өтер көринис берип.  
Қыялымды серпип қызыл «Жигули»,  
Сол мәхәл тоқтады тусыма келип.

Ханатлас көйлеги шоқтай лаўлаған  
Бир сәнем түсти де, бетледи маған.  
Қыялымның қыядағы төринде  
Бир аңсаўлы елес түстей оянған.

Көрдим арыўлықтың толып - тасыўын,  
Аяқ басыўын айт, аяқ басыўын!  
Туўылғанда сүйинши сорап үйинен,  
Жегеним есимде майсөк шашыўын.

Ядымда қуўыршақ ойнағанлары,  
Кемпири өлгенде жылағанлары.  
Дем алысқа келсем, бир жола меннен  
Негедур анасын сорағанлары ...

Жыллар шапқан аттай өтилер демде.  
Сейил пайты бир дем алыс кешинде,  
Шайқалып қыз болған бул қарындастың  
Залды аўзына қаратқаны есимде.

Серпилип зер нағыс сахна пердеси,  
Кеўиллерди бийлеп ышқы зернеси,  
Булт артынан көрингендей толған ай,  
Шықты жайнап көркем өнер еркеси.

Хаўазында бардай булақ сылдыры.  
Мақпал жумсақлығы, гүмис сыңғыры,

Қара көзи көлге ымырт түскендей,  
Талдырмаш бойында талдың сүмбили.

Көзлерім сахнада, қыялым - алыс,  
Шабырсып атқандай қайғы, қуаныш.  
«Усамасаң туума» деген сөздің сол  
Уқтым мәнісінде жоқлығын шалыс.

Излеп тауып сонда сахна артынан,  
Маңлайынан сүйіп, қуандым оған.  
Анасының биз хабарсыз турмысын  
Айтып берген еді қыз сонда маған.

Айтқан, аржағында Әмиүдәрьяның  
Анасы жаңадан турмыс құрғанын,  
Екі ул, бір қызы бар екен онда.  
Айтты ауылға келип-кетіп тұрғанын.

Айтты: «Әжем байғус өлді әрманда,  
Бир уяда жалғыз қалдым мен сонда.  
Анам алып кетти мени үйине,  
Хәм мектеп питирдим жүрип солманда.

Несип етті қосық, музыка маған,  
Консерватория питти соңынан.  
Турмыс құрдым, бир ул, бир қызымыз бар,  
Күйеуім сазенде, әжайып адам ...

Машинадан түсіп жеткенше маған,  
Хәммеси хәпзамат кешти ойымнан.  
«Аға» деп атымды айтып, күлімлеп,  
Пәк нәзери ийбе менен қараған.

Сол таныс жағыста отырып кеште,  
Өткенди асықпай түсирдик еске,  
Айтып берди қара көзлі қарындас  
Бир әжеп хәдийстин тарийхын әсте:

11

Айтты: «Шайыр аға, есит, мийрибан!  
Бир сууық шынлықты айтайын саған,  
Тәғдир ойлап тапқан тосын ислерди  
Тапбас деймен ең бир сумлықлы адам.

Урыс питкели қырық жылдан да көп болды,  
Қанша үмит гүллеп, қаншасы солды,  
«Қара хат» алса да қанша аналар,  
Улы киятқандай қараулар жолды.

«Мени жалғыз таслап, өлип көр, қәне!»  
Дегенімде әжем күлімлеп бәле,

«Әкең тири ғой ...» деп, шашымнан сыйпап,  
Көзин сүртер еди жасырып және.

Жоққа исенбеймиз сиз бенен биз де,  
Бирақ мен тән бердим сол айтқан сөзге.  
Жүрек сезими ана деген адамның  
Мен билсем, қандай да жаралған өзге ...

Бул хәдийслер уғрас келмес ақылға,  
Усап кетер бәлким ертеқ - нақылға,  
Гүллеп турған кеуіл бағыма мениң  
Бир дүбелей басып кирди жақында:

Бир күни хат келди бир молдаваннан,  
«Әкеңиз тири» деп жазыпты маған.  
Қай жерде хәм қалай ...  
Жазған хәммесин  
Хәм анамның қайдалығын сораған.

Аралығы узақ болғанын айтқан,  
Бәрхә хат алысып турғанын айтқан,  
Ол ветеран майып екен өзи де,  
Сонда да изинен барғанын айтқан.

«Әкеңиздиң хұждан тазалығынан  
Гуман етпең, ол мәрт, пәк жанлы адам.  
Бирақ бул урыстың сумлық ислерин,  
Қызым, тилим бармас айтыўға саған ...

Жазыпты саўашта бирге болғанын,  
Қәуипли разведкаларға барғанын,  
Бир жола жарадар болып, атысып,  
Екеуи боранлап дүзде қалғанын ...

Хатларының бәрин сақлап жүргенин,  
(Былыр оған берипти Даңқ орденин),  
Бирақ оның тирилигин тис жарып,  
Бизлерге айтбаўға ўәде бергенин.

Жақында изинен барып көргенин,  
Сум айралық ер жүректи жеңгенин.  
«Уәденди бир ирет буз» деп, бәрхәма  
Бир ғайры күш буны зорлап жүргенин ...

Дийдар көриспеген әкемди аяп,  
«Тири» деген сөзге қуўандым бирақ,  
Ертеңине барып айттым анама,  
Үнсиз қалды ушқан қусларға қарап ...

Қус уясы еді бақана болған.  
 Енди ол уядан қайғы шекпеймен,  
 Онда тиришилик жоқ, хуўлеп бос қалған.

Нелерди көрмес бул адам баласы!  
 Бомбадан қыйраған аўыл-қаласы.  
 Баўыры пүтин бир де жан қалмағанбыз,  
 Сол қырғын урыстың қанлы жарасы, -

Питти десек, еле ашылып атар,  
 Ол жарада ойнап осколка жатар,  
 Урыс хәўири шарпыған хәр жүрекке  
 Бузылған қус уясын да аятар ...

\* \* \*

Сорап жүрмен «бул қайсы жер» деп бизден,  
 Пайтах жатқан жеримиз бар шексиз кең.  
 Ақ қайыңның көк желқомын жел үрлеп,  
 Зәўлим бийик қарағайлар көк сүзген.

Жол тоғайдан көк шалғынға шығады,  
 Көк суўлы бир өзек бунда ағады,  
 Крестлер мәңгилик уйқы гүзетип,  
 Жол шетинде қойымшылық қалады.

Жамғыр жаз хәўасын жуўып турады,  
 Муңлы салқын кеўиллерге урады.  
 Жас топырақлы бир қәбирдің басында  
 Еки хаял сыңсып ғана жылады.

Екеўи де алыс жақтың хаялы,  
 Бири кәйўаныдан өткен шамалы.  
 Хәў, баяғы Аркаш көлдің бойында? ...  
 Қой, ол жағын бунда еслеў гүналы ...

Жылады, жылады. хаял жылады,  
 Жас топырақты бүрип, сыйпап - сылады.  
 Қырық жыллық мумия - мухаббат шери  
 Қорғасындай ерип аққан болады.

Жасырағы өксир «әкежаным» деп,  
 «Бир көрип, еркелеп тоялмадым» деп,  
 Ал мен өкинемен бул хаяллардың  
 Хәсирет тереңлигин жазалмадым деп.

Врач айтты сонда:  
 "Рахмет сизге,  
 Не де болса излеп келгениңизге . . .  
 Ол әжайып гөззал бир инсан еді,  
 Күтилмеген иске қыйналдық биз де:

Телеграмма берип, шығыпсыз жолға,  
Айтып едик, қатты қуғанды сонда.  
Хәтте бұлбил болып сайрап жиберди.  
Бирақ жансыз жатыр көрсек азанда . . .

Мынаў қағазларын, орден, медалын  
Естеликке сақлап жүриўге алың».  
Қағаз арасынан шықты бир сүүрет,  
Артқа жетелеген адам қыялын.

Суўрет тозған, қағазы да сары дым.  
Екеўи суўғарар қаўын қарығын,  
Көзлеринде күлки, жаслық нуры бар,  
Ийт хасылы Мускатты да таныдым...

Врач ағай ашып стол тартпасын,  
Бир кассета магнитофон лентасын  
Алды да, даўысқа қойып жиберди,  
«Сен яр қал енди» ниң шерли намасын.

Изинен қосықлар оқылып кетти,  
Кеўиллер унырап, сөгилип кетти.  
Жаралы жүректің әрманларынан  
Сабыр кәсаларым төгилип кетти:

### **ОНЫҢ ҚОСЫҚЛАРЫНАН**

Жап бойында жаўдырап,  
Сүтилмек гүллегенде,  
Жаздыр ылақларыңды,  
Жаяйын, анам мениң.

\* \* \*

Бойында Кегейлиниң,  
Шеңгеллер гүллегенде,  
Ышқыңда бұлбил болдым,  
Сайрайын ярым мениң.

\* \* \*

Тар окопка жамғыр суўы толғанында,  
Үйде тезек жаққан отың жылытар, ана,  
Жаў шебинде мен боранлап қалғанымда,  
Шинелимди таныс қолың қымтар, ана.

\* \* \*

Гүзар жолдан атлар барар,  
Жалын самал тарап ғана.  
Бос дизгинли торы атқа  
Сен жылайсаң қарап, ана.



\* \* \*

Төрт дойнағын ақ көксиме  
 Бассам дейсең, ярым мениң.  
 Мәрдана бол, қой өксиме,  
 Ярым мениң.

Кеўил бағында той қылып,  
 Жазып шашыңның түйдегин,  
 Аш көзимди тойдырып  
 Сүймедим, ярым мениң.

\* \* \*

Қатты самаллар арқадан ескенди,  
 Түсимде көрип жаным сескенди.  
 Көлге ымырт түскендей көзинди,  
 Бурдың меннен жүзинди, ярым мениң.

\* \* \*

Дуз несип, тартқан қуўысты елге,  
 Қайтқан қуслар қонады көлге.  
 Қанаты сынық бир жалғыз ғазбан,  
 Жаўтаңлап көкке мойнын созған.

\* \* \*

Ақшам ақ бесик таянған анам,  
 Түн уйқыдан төрт оянған анам,  
 Баўырыңды кәбап еттиң бе,  
 Жолыма қарай-қарай кеттиң бе?

\* \* \*

Ақ билегин дастанған ярым,  
 Ақ дастыққа жас тамған ярым.  
 «Қара хат» алып, жесир қалдың ба?  
 Ақ жүзиңе жара салдың ба?

\* \* \*

Таў басынан булт аўғанда,  
 Төменде сел жаўар болар.  
 Ел басына күн туўғанда,  
 Ер намысқа шабар болар.  
 От ишинде қалса Ыатан,  
 Жигиттиң жан жарасынан  
 Аппақ қарға қырмызы қан  
 Тамар болар, тамар болар.

\* \* \*

Атакаларда бирге жуўырдым,  
 Оқлар тийгенде бирге жығылдым.  
 Бирге тондық музлы боранда,  
 Қалаларды жаўдан аларда.  
 Енди неге менсиз уйқлап атыр,  
 Не жазығым болды оларға? ...

\* \* \*

Қар жаўғанда шар бузып  
                   шығамыз дүзге,  
 Сона - сүйлин дус келер  
                   несибемизге.  
 Шинелимнен тарт мени,  
                   Мускат ийтим,  
 Қозғаларға шама жоқ бизде ...

\* \* \*

Есик алдына екеўмиз екен  
 Қаўын писипти, жарайын, ярым.  
 Күлип-ойнап түсиме бир ен,  
 Тойып-тойып қарайын, ярым.

\* \* \*

Ер жигитке елжиреп,  
 Ыдыраў уят, ана.  
 Аппақ жаўлығыңның  
 Бир шетин узат, ана.

\* \* \*

Аяқларым болғанда еди,  
 Желдей желип барар едим, анам мениң.  
 Егер қолларым болғанда еди,  
 Шашыңды сыйпар едим, ярым сениң ...

13

Таң алдында қайттым үйге аўылдан,  
 Жалғыз баратырман сол соқбақ жолдан.  
 Кешеги сумлық сөз, - солдат тәғдири,  
 Қосықлары уйқы бермеди маған.

Булар қосық емес, жүректің қаны,  
 Ер жигиттің ат басындай әрманы.  
 Бунда бар урыс деген жаўыз бәлеге  
 Нәлет оқып атқан инсан хужданы.

Ел деп етик шешпей қан кешкенлери,  
 Аўызлықлы аттың суў ишкенлери.  
 Ұатан мухаббаты,  
 Жаўға өшпенлик,  
 Жигирма миллионның жан кешкенлери.

Аналардың ақшам жолларға шығып,  
 Бозлаўлары жасқа жаўлығын сығып.  
 Қаўышпаған қушақ,  
 Жесир дастығы,  
 Қарындастың сынсыўлары қамсығып ...

Жалғыз баратырман.  
 Жүрегим сызлар,  
 Жымыңласып, тыпырласып жұлдызлар,  
 Уясында таң уйқыдан оянып,  
 Ушып кетип атқан қусларға усар.

Май нәпесли бәхәр, көгис этирап.  
 Мине таныс мәнзил кеўилге инақ.  
 Шеңгел қоңыраўлапты, гүллерин төгип,  
 Бузылған уя тур, қусы жоқ бирақ.

Я әжеп, тәбият не деген билгир!  
 Бул нәсилге сараң қус еди - бүлбил.  
 (Оларды шымшықтай көп жаратқанда,  
 Талант қәдири болмас еди жерде бул.)

Я инсап, тәбият не деген әдил!  
 Шеңгел тикенекке питкен сулыў гүл.  
 Таўысқа түс берген, даўыс бермеген,  
 Шырайдан салыўсыз хош хаўаз бүлбил.

Бирақ елеспесиз усы қус егер  
 Сайраса, кеўлинде ашылар гүллер.  
 Түрин көрмей оны мақтап жырласар  
 Қаншама шайырлар, жүйрик қәлемлер.

Сөз бар: гүл ышқында сайрарда бул қус  
 Өз жүрегін шоқып қанатадымыс.  
 Сөйтип болып, таң атқанша бағларда  
 Дәртин сайрар дейди бир тынбай байғус ...

Бул бир муқаддес қус хәмме жерде бар.  
 Хәр бағдың хош хаўаз бүлбили болар.  
 Ашықларға муңлас,  
 Шайырға сырлас,  
 Бағ тапбаған жерде шеңгелге қонар ...

Тикенге тырналып ол уя салған,  
 Қара даўыл оны бузып ушырған.  
 Өз нәсилин қорғап өлген қустың сол

Бирли-жарым пәри илинип қалған.

Жетим қалған сары аўыз палапан,  
Қайдан сезсин не екенін алақан?  
«Егер түсип кетсем, жуўап берсең!»  
Деп еле шүйкилдеп турғандай маған ...

Соннан берли қайсы елге барсам да,  
Қай бағда бүлбилге қулақ салсам да,  
Аўылласын танып сол бала бүлбил,  
Сайрап тур ма деп қаламан мен сонда.

Хәм еслеймен тыңлап оның намасын:  
Бузылған уясын,  
Ессиз анасын.  
Қырық жыл өз ошағын көрмеске жазған,  
Дилгир мүтәж солдат жүрек жарасын ...

Еслеймен анамның қайғы-наласын,  
Жоқлап урысқа кеткен үлкен баласын,  
Еслеймен сол өмирзая жұлдыздай  
Қанша айнардың сөнген шырасын.

Еслеймен еситсем бүлбил намасын,  
Арқаштағы көлди,  
Пахта арасын,  
Қара көзи көлге ымырт түскендей,  
Туңғыш мухаббаттың меҳригиясын.

Хәр кимнің меншикли кеўил бағында,  
Ойлайман, бүлбил бар хәмме ўағында.  
Инсан хәсиретин, шадлық, әрманын  
Тәрип етер ол сайраған шағында...

Дүнья хәзир арасатлы, топанлы,  
Оғыры хүрейли, еси алаңлы.  
Ол қәўип - қәтерли, шеңгел астында  
Қурық басқан бүлбилдің уясы яңлы.

Бузыўға қаст етип даўыллар келер,  
Сел - буршағын айдап жаўынлар келер.  
Сағаллар сүйкенер,  
Жылан өрмелер,  
Көз-қулақ болмасақ биз оған егер.

Сары аўыз, темир қанат палапан,  
Еплеп услар оны епсиз алақан.  
«Егер түсип кетсем, жуўапкерсең!» деп,  
Шүйкилдеп турғандай туйылар маған ...

Январь. 1987-жыл. Накис.

**МАЗМУНЫ**

Қосықты сүйген кеуіл

**ҰАТАН СОҚПАҚЛАРЫ**

Ана тилиме  
 Халық сөзлери  
 Шөгирме  
 Қарақалпақты көп мақтама көзимше  
 Күншығыс жолаушысына  
 Қара тал  
 Сен дегенде  
 Қобыз  
 Хағла, Әмиұим!  
 Жаркылық, наұрыздың байрамы келди  
 Бул қаланың көшесинен жүргенде  
 Бердаққа  
 Сексеуіл  
 Таллы жағыстағы еске түсириулер  
 Ана  
 Мен қалада оқығанда  
 Айт сен Әзинияздың қосықларынан  
 «Бес қонақ»  
 Кегейли  
 Орденли халқыма  
 Бес төбениң тауларында  
 Ұатан  
 Қазақдәрья  
 Тырналар  
 Ерназар Алакөздің естелигине  
 Гесирткениң көзлери  
 Пазналар  
 Тууған жер  
 Дәуірлерге дауырық салған жас қала  
 Шопан халқы - шыныққан шөл перзенти  
 Алтын дәрьялық самалына  
 Ағартыудың жыл қусларына  
 Сен теберик дәрғайысаң билимниң  
 Мениң үйим  
 Пошша торғайға  
 Қырғауыл  
 Боранлы кеште  
 Байыұлыға  
 Тийле оған!  
 Ғаррылар  
 Арал элегиялары  
 Беглигиңди бузба сен  
 Бул жер еле зор болады  
 Тууған жер  
 Өмирбек лаққы  
 Тымырық

Оссуарийлар  
 Сәўбетли ақшам  
 Кешки иңирде урықлықтан  
 Көзлеримнің ағы-қарасы қызлар  
 Бұлбил тойына

### **КЕҰИЛ ҚУЯШЫ**

Кеўил кеўилден суў ишер  
 Жигиттиң соныңдай бир досты болсын  
 Умтыламан жан-тәним менен  
 Пәлекли қоста түнеў  
 Тынбай жамғыр жаўар Пярну жолында  
 Адам  
 Дәўран  
 Тасқа көгерген гүл  
 Санат  
 Мен өз тәғдириме қайыл қаламан  
 Шөлдің ийсин алса турмас  
 Садық шайырға  
 Тусаўлы кийик  
 Аббаз бенен хошласыў  
 Болмаса  
 «Плаха» излеп  
 Нәресте  
 Қой, даңқпараз болыўдан уял  
 Скульптор болғанда мен  
 Биринши муғаллимге  
 Өзи қызық адамлар  
 Еки қуўаныш  
 Пошша торғайдың өлими  
 Нервалар  
 Даңқ арбасы  
 Хошадәс  
 Ана жүреги  
 Сорша (сонетлер)  
 Тәжирийбе тамшылары (төртликлер)  
 Сақланың бүгинги бузық хаўадан  
 Үш оқ  
 Саллана - долана барар бир жәнән  
 Излениў  
 Поэзия жулдызына  
 Өмирзая жулдызы

### **ҚАРҒА ТАМЫР ТУҰЫСҚАНЛЫҚ**

Туўысқанлық  
 Уллы қытай мақалы  
 Өзбекстан  
 Наўайыға  
 Тоқайға  
 Мен Абайды ядға билген халықпан

Көкше таў  
 Мактымқулының жолына  
 Хош келдің, түркменим, сапа келипсең  
 Хорезмге  
 Қырғызларға  
 Бир ақ қалпақ астында  
 Дағыстан таўларында  
 Украина жүрегимдесең  
 Әдиўли анаңдай аймалап сени  
 Днепр бойындағы емен  
 Крещатик каштанлары  
 Киев октавалары  
 Аббаз шайырға Украинадан хат

### **ЖАСЛЫҚ ХӘМ МУХАББАТ**

Тасқын болып ағып өт  
 Монтер бала сым тартып келди  
 Шынтлап сүйген кеўил хаслан айнымас  
 Әнар гүлледі  
 Булытлар көп түнеген асқар таўлардың  
 Мениң жигит ұақтым, сениң қыз ұақтың  
 Кеўил аспанымда жұлдызлар сөник  
 Гөззал Юпшара  
 Ақтас романтикасы  
 Сағыныў  
 Магнолия  
 Амира азаптары  
 Гүллер аңламас  
 Тусыңнан бир жәнән өтип баратыр  
 Мазлумхан елинде көрдим бир жәнән  
 Мен сениң кеўлиңди қабартқан күни

### **ЖАҢА ДӘЎИР БОСАҒАСЫНДА**

Мунажат  
 Көрсеткен рәхәтлі күнің усы ма?  
 Базар жолында  
 Мустақиллик майданынан өткенде  
 Жубатыў  
 Пайғамбар жасындағы адамға  
 Төк таўындағы ойлар  
 Алыс әўладларға

Бұлбил уясы (поэма)

И. Юсупов  
 БҮЛБИЛ УЯСЫ  
 «Билим» баспасы

Редактор Ш. Бекбаўлиева  
 Художник А. Реипназаров

Худ. редактор Е. Хожамуратов  
Тех. редактор Т.Махсудова  
Корректор 3. Жуманова

Териўге берилген ўақты 08.10.96. Басыўға рухсат етилген ўақты 21.04.97, форматы 60x84 1/16. Әдебий гарнитура, Кегль 10. Жокары баспа усылында басылды. Көлеми 14,5 баспа табак, 13,48 шәртли баспа табак, 11,0 есап баспа табак. Нусқасы 1000 дана. Буйыртпа №6. Баҳасы шәртнама бойынша.

«Билим» баспасы. 742000. Нөкис қаласы, Қарақалпақстан көшеси, 9.

Қарақалпақстан Республикасы Баспа сөз бойынша Мәмлекетлик комитетиннң Нөкис полиграфкомбинаты 742000. Нөкис қаласы. Қарақалпақстан кешеси, 9.